

ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΚΑ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ

Πόλοι πολιτιστικού ενδιαφέροντος και αξιοποίησή τους για την περιφερειακή ανάπτυξη και την τουριστική πολιτική: Η περίπτωση της Αμφίπολης Ν. Σερρών.

ΤΜ. ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ..... ΤΜΗΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Επιβλέπουσα:

Δρ. Ελένη Σταματίου-Lacroix

Σπουδαστής:

Ηλίας Παρασκευάς

ΑΘΗΝΑ - 2017

Περίληψη

Η παρούσα τελική εργασία πραγματεύεται την παροχή ενός περιληπτικού, πλην όμως διεξοδικού και εμπειριστατωμένου για τις δυνατότητες διπλωματικής εργασίας, σχεδίου περιφερειακής ανάπτυξης για τον Δήμο Αμφίπολης υπό την οπτική του πολιτιστικού τουρισμού και της πλούσιας αναπτυξιακής του έφεσης. Το σχέδιο εστιάζει ιδίως στην αξιοποίηση του πλέον εμβληματικού πολιτιστικού προτερήματος που διαθέτει ο Δήμος αυτήν την στιγμή, δηλαδή την ανασκαφή του εντυπωσιακού μακεδονικού τάφου στον τύμβο Καστά και φιλοδοξεί να παράσχει έναν οδικό χάρτη εφικτών προτάσεων οι οποίες θα είναι επωφελείς τόσο στον Δήμο όσο και στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Η εργασία περιλαμβάνει περίγραμμα του πολύπτυχου όρου «πολιτιστικός τουρισμός» και σύννοψη των πολιτιστικών προτερημάτων του Δήμου, αναπτύσσοντας ιδίως εκτενώς, για πρώτη φορά σε μονογραφία, την πρόοδο της ανασκαφής και τα ευρήματα τα οποία αυτή απεκάλυψε, με σκοπό τη συμβολή τους στην αναπτυξιακή πορεία της περιφέρειας αυτής.

Λέξεις-κλειδιά

Αμφίπολη, πολιτιστικός τουρισμός, περιφερειακή ανάπτυξη, πολιτισμός, τουρισμός, τύμβος Καστά

Abstract

The present final paper deals with the provision of a concise yet thorough and complete regional development plan for the municipality of Amphipolis from the point of view of cultural tourism and its rich developmental potential. The plan focuses particularly on the utilization of the municipality's currently most iconic cultural asset, namely the excavation of the impressive ancient macedonian tomb in the Kasta Tumulus and aspires to provide a roadmap of feasible suggestions, beneficial to both the municipality and the Region of Central Macedonia, Greece. The paper features an outline of the multifaceted term "cultural tourism" and an overview of the municipality's cultural assets while detailing especially, for the first time in a monograph, the progress of the excavation and the findings which are revealed, in order to contribute to the region's development.

Keywords

Amphipolis, culture, tourism, cultural tourism, Kasta tumulus, regional development

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αποτελεί για τον γράφοντα προϊόν τύχης αγαθής, καθώς συνδέεται με το ζωηρό ενδιαφέρον του για την ελληνική αρχαιότητα ως πνεύμα και ως ύλη και κατά τρόπο παράδοξο δημιουργεί τη συνέχεια με τις προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές του στην κλασική φιλολογία ως ελληνιστού. Παράλληλα, η παρούσα εργασία αποτελεί για τον γράφοντα ένα πεδίο δοκιμής και έμπρακτης εφαρμογής της εντατικής κατάρτισης που έλαβε στο τμήμα Αναπτυξιακών και Περιφερειακών Πολιτικών ως σπουδαστής της ΕΣΔΔΑ στην ΚΔ' σειρά. Η αναπτυξιακή αξιοποίηση της ανασκαφής στον τύμβο Καστά και η ένταξή της στην συνολική αναπτυξιακή πολιτική της Αμφίπολης λειτούργησε ως πρόκληση διότι αυτά τα δύο στοιχεία δεν έχουν ακόμη προσεγγισθεί επιχειρησιακά και επομένως η μέριμνα για την ερευνητική πληρότητα και την εφικτότητα-ωφελιμότητα των εδώ κατατεθειμένων προτάσεων υπήρξε έντονη και διαρκής και δεν θα ήταν υπερβολή να λέγαμε ότι είχε στην συγγραφή της μια εμπειρία περιπέτειας ανάλογη με την ανασκαφική.

Ο γράφων οφείλει να ευχαριστήσει κατ' αρχάς την ΕΣΔΔΑ και τους ανθρώπους που απετέλεσαν το διδασκαλικό δυναμικό του τμήματος ΑΠΠ, για το γεγονός ότι για σχεδόν δύο χρόνια είχε την ευκαιρία μέσω της κατάρτισης να εκτεθεί σε ερεθίσματα και σε αντιλήψεις τα οποία αποδεικνύουν τον εξαιρετικά πολυσχιδή ρόλο τον οποίο καλείται να διαδραματίσει ένα στέλεχος της ΔΔ στο πεδίο της τοπικής αυτοδιοίκησης και δη της δευτεροβάθμιας. Ευχαριστίες οφείλονται επίσης στο διοικητικό προσωπικό για την τόσο πρόθυμη συνεργασία τους στο επίπονο διάστημα της εκπόνησης, ξεχωριστά όμως οι ευχαριστίες πρέπει να αποδοθούν αφ' ενός στην κυρία Χρυσούλα Κορομηλά, επιστημονικώς υπεύθυνη του τμήματος, η οποία επέδειξε εξαιρετική συναδελφική προθυμία στο να εξασφαλίσει πρόσβαση σε υλικό και σε δομές, όπου η σπουδαστική έκκληση για συνδρομή δεν είναι ικανή· αφ' ετέρου οφείλονται ευχαριστίες στην κυρία Αγγελική Μπουρμπούλη, η οποία συνέδραμε αποτελεσματικά μέσα από την εξασφάλιση πρόσβασης σε έναν σημαντικό χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Οπωσδήποτε όμως η ευγνώμων χάρις οφείλεται πρωτίστως στην εισηγήτρια Δρα Ελένη Σταματίου-Lacroix· οι εισηγήσεις της απετέλεσαν την πρώτη καθοδήγηση στον γράφοντα για την ερευνητική προσέγγιση αυτού του τόσο εκτεταμένου θέματος, όμως η ουσία της ευγνωμοσύνης ευρίσκεται στο ότι η κυρία Σταματίου δίδαξε στον γράφοντα

το νόημα της επιστημονικής και ηθικής συνδρομής για την εκπόνηση ενός τόσο σημαντικού θέματος υπό τόσο περιοριστικές συνθήκες. Αυτή η διδασκαλία κατά την γνώμη του γράφοντος οφείλει να αποτελεί υπόδειγμα ως προς το ποιος οφείλει να είναι ο ρόλος του εισηγητή κατά την τελική εργασία. Από αυτήν την άποψη ο γράφων θεωρεί εαυτόν ειλικρινώς τυχερό, τόσο ως προς αυτό, όσο και ως προς την έμπνευση της διδάσκουσας για αυτήν την θεματική επιλογή.

Ως προς την ειδική συνδρομή στην εκπόνηση αυτής της εργασίας, ευχαριστίες οφείλονται οπωσδήποτε σε όλους εκείνους οι οποίοι συνέδραμαν τον γράφοντα με οποιονδήποτε τρόπο. Η αρχή θα πρέπει να γίνει οπωσδήποτε με την κυρία Χριστίνα Μάνγκου και τον κύριο Γιάννη Μπαλακάκη, αντιπρόεδρο και πρόεδρο της Georoutes αντίστοιχα· ήσαν εκείνοι οι οποίοι ανταποκρίθηκαν χωρίς δεύτερη σκέψη στην πρόσκληση του γράφοντος και είχαν την εξαιρετική προθυμία να του χορηγήσουν συνέντευξη για αυτό το τόσο σημαντικό ίδρυμα και να του δώσουν πολύτιμες αφορμές για σκέψεις πάνω στην αναπτυξιακή πρόταση για την Αμφίπολη. Ευχαριστίες επίσης οφείλονται στον κύριο Μιχάλη Χριστάκη πρόεδρο της Πανελληνίας Ένωσης Γενικών Γραμματέων Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την πρόθυμη συνδρομή του να εξασφαλίσει πρόσβαση σε έναν σημαντικό χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Ο παρών πρόλογος και οι ευχαριστίες θα ήσαν γραμμένα με πνεύμα αδικίας εάν δεν αποδιδόταν ευχαριστία, από την θέση αυτή στον Νίκο, ο οποίος βοήθησε προθυμότατα σε μια πολύ κρίσιμη καμπή της εκπόνησης, στην Γιώτα και την Κατερίνα για την ετοιμότητά τους στις πολλές εκτυπώσεις που ήσαν αναγκαίες, και φυσικά τον συνάδελφο από το οικείο τμήμα Στέλιο Γιανναράκη, ο οποίος επέδειξε μοναδική αλληλεγγύη συνδράμοντας τον γράφοντα με την πρόσβαση σε μια αποκλειστική πηγή πληροφόρησης. Τελευταίο πρόσωπο, αλλά σημαντικότερο από όλα τα προηγούμενα στην απόδοση ευγνώμονας ευχαριστίας, είναι η μητέρα του γράφοντος, χωρίς την οποία όλη αυτή η διαδρομή η οποία καταλήγει στην εκπόνηση και την κατάθεση της παρούσης, απλώς δεν θα ήταν εφικτή.

Ο γράφων επιθυμεί να αφιερώσει την παρούσα τελική εργασία στην μνήμη του Khaled-al-Asaad, καθώς και σε όλους εκείνους που εργάζονται με συνείδηση, έμπνευση και με αίσθηση οφειλής και φιλίας στην κληρονομιά των αρχαίων χρόνων και ενδιαφέρονται για την συνέχεια του παρελθόντος εκείνου με το παρόν, σε όποια γωνιά του κόσμου και αν βρίσκονται.

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Εισαγωγή	11
Α΄ Μέρος	16
1. Οι έννοιες του πολιτισμού και του πολιτιστικού τουρισμού.....	16
2.Ο πολιτιστικός τουρισμός ως μοχλός περιφερειακής ανάπτυξης.....	24
Β΄ Μέρος	27
5. Ο Δήμος Αμφίπολης (Περιφερειακή Ενότητα Σερρών)	27
5.1 Παρουσίαση του Δήμου Αμφίπολης και των πολιτιστικών του πόρων.....	27
1. Δέλτα Στρυμόνα	34
2. Παγγαίον Όρος.....	35
3. Φαράγγι Αγγίτη	35
4. Παραλία Κερδυλλίων,.....	36
5. Οικία Κωνσταντίνου Καραμανλή	37
6. Μνημείο Οικουμενικού Πατριάρχη Νεοφύτου Η΄,.....	39
7. Κερδύλλια, Μνημείο Ολοκαυτώματος	39
8. Ιερά Μονή Αναλήψεως, ...	40
9. Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής	41
10. Ιερά Μονή Εικοσιφοινίσσης	42
11. Γιορτή Κρασιού.....	43
12. Ντερβένα	44
13. Το Κουρμπάνι	45
14. Λαογραφικό μουσείο της Αγγίστας «Κωνσταντίνα Πολίτου»	45
15. Μαθητιάδα Πρώτης Σερρών	45
16. Φεστιβάλ Αμφίπολης	46
17. Αγροτική Έπαυλις	46
18. Ανασκαφή Τύμβου Καστά, ...	47
19. Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφιπόλεως	47
20. Αρχαιολογικός χώρος Αμφιπόλης.....	51
21. Λέων Αμφιπόλεως.....	52
5.2 Συνοπτική ιστορία της αρχαίας Αμφίπολης.....	54
6.Τύμβος Καστά- Αρχαιολογικό χρονικό και συνοπτική παρουσίαση.....	57
Γ΄ Μέρος.....	63

7. Η ένταξη του Τύμβου Καστά στον αναπτυξιακό σχεδιασμό της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας.....	66
8. Ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πρόταση για τον τύμβο Καστά	69
8.1 Αναπτυξιακό Σκέλος 1 (ΠΚΜ και ΥΠΠΟΑ)	70
8.2 Αναπτυξιακό Σκέλος 2 (Δήμος Αμφίπολης).....	72
8.3 Αναπτυξιακό Σκέλος 3 (Περιφερειακή ενότητα Σερρών)	76
9. Δυνατότητες και Προοπτικές	78
Επίλογος	87
Βιβλιογραφία	89
Παράρτημα Α΄	112
Παράρτημα Β΄	128

«Δηλώνω ρητά ότι, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικό προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής.»

Αθήνα 29/10/2017

Παρασκευάς Ηλίας.

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1: Η θέση του Δήμου Αμφίπολης στην Π.Ε. Σερρών και στην ευρύτερη γεωγραφική επικράτεια της ΠΚΜ.....	30
Εικόνα 2: Οι 4 δημοτικές ενότητες που συνιστούν τον Δήμο Αμφίπολης.....	30
Εικόνα 3: Δέλτα Στρυμόνα, Αμφίπολη	34
Εικόνα 4: Παγγαίον από την δυτική οπτική της Αμφίπολης.....	35
Εικόνα 5:Φαράγγι Αγγίτη.....	36
Εικόνα 6: Παραλία Κερδυλίων.....	37
Εικόνα 7: Εξωτερική άποψη της πατρικής οικίας του Κωνσταντίνου Καραμανλή.....	38
Εικόνα 8: Το άγαλμα του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Πρώτη Σερρών	39
Εικόνα 9: Νέα Κερδύλια Μνημείο Ολοκαυτώματος	40
Εικόνα 10: Ιερά Μονή Αναλήψεως με την χαρακτηριστική ροτόντα.....	41
Εικόνα 11: Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής	42
Εικόνα 12: Ιερά μονή Εικοσιφοινίσσης	43
Εικόνα 13:Ντερβένα.....	44
Εικόνα 14: Αγροτική Έπαυλις.....	47
Εικόνα 15: Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφίπολης	49
Εικόνα 16: Η οστεοθήκη του Βρασίδα μαζί με το χρυσό στεφάνι.....	50
Εικόνα 17: Αρχαία Αμφίπολη, Γυμνάσιο.....	52
Εικόνα 18: Λέων Αμφιπόλεως	53
Εικόνα 19: Απεικόνιση της στρατοπέδευσης του Κλέωνα και του Βρασίδα για την μάχη της Αμφίπολης.....	57
Εικόνα 20: Πανοραμική άποψη του τύμβου με εικαστική τοποθέτηση του τύμβου σε διατομή	62
Εικόνα 21: Εποπτική διατομή του ταφικού συγκροτήματος με πλήρη καταγραφή όλων των σχετικών μεγεθών.....	62
Εικόνα 22: Οι δύο ακέφαλες Σφίγγες στο υπέρθυρο του προθαλάμου.....	63
Εικόνα 23: Η κεφαλή της ανατολικής Σφίγγας, όπως βρέθηκε στον τρίτο θάλαμο	63
Εικόνα 24: Η δυτική Καρυάτις με το ακέραιο πρόσωπο την στιγμή της ανεύρεσης.....	64
Εικόνα 25: Η ψηφιδωτή παράσταση του δεύτερου θαλάμου με την αρπαγή της Περσεφόνης.....	65

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Ειδολογική διάκριση πολιτιστικού τουρισμού κατά Csapó.....	21
Πίνακας 2: Ειδολογική διάκριση πολιτιστικού τουρισμού κατά Κοκκώση κ.ά.....	22
Πίνακας 3: Οι πέντε τύποι του πολιτιστικού τουρίστα	22
Πίνακας 4: Μόνιμος πληθυσμός Δήμων και Π.Ε. Σερρών σύμφωνα με την αναθεώρηση του 2014.....	32
Πίνακας 5: Μόνιμος Πληθυσμός Δήμου Αμφίπολης κατά Δημοτικές Ενότητες σύμφωνα με την αναθεώρηση του 2014.....	32
Πίνακας 6: Γράφημα απεικόνισης ΑΕΠ ΠΚΜ και ποσοστιαίας συμμετοχής των Περιφερειακών Ενοτήτων	33
Πίνακας 7: Εποπτική απεικόνιση της SWOT ANALYSIS σχετικά με την αναπτυξιακή ετοιμότητα της Αμφίπολης.....	85
Πίνακας 8: Αριθμός επισκεπτών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφιπόλεως για το διάστημα 2014-2017	85
Πίνακας 9: Εισπράξεις Αρχαιολογικού Μουσείου Αμφιπόλεως για το διάστημα 2014-2017	86

Πίνακας συντμήσεων και συντομογραφιών

Πλήρης μορφή	Ακρωνυμική μορφή
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	ΑΕΠ
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	ΑΠΘ
Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης	ΕΣΠΑ
Ευρωπαϊκή Επιχειρηματική Περιφέρεια	ΕΕΠ
Κοινωνία των Πολιτών	ΚτΠ
Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	ΠΓΔΜ
Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	ΠΔΕ
Περιφερειακή Ενότητα	ΠΕ
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	ΠΚΜ
Συμμαχία για την Επιχειρηματικότητα και την Ανάπτυξη στην Δυτική Ελλάδα	ΣΕΑΔΕ
Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων	ΥΠΕΘ
Υπουργείο Εξωτερικών	ΥΠΕΞ
Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού (πριν το 2015)	ΥΠΠΟΤ
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού	ΥΠΠΟΑ
World Tourism Organisation	WTO

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τους πόλους πολιτιστικού ενδιαφέροντος στην περίπτωση του Δήμου Αμφίπολης της Περιφερειακής Ενότητας Σερρών με έμφαση στην περίπτωση της ανασκαφής στον τύμβο Καστά και την διερεύνηση των τρόπων αξιοποίησής τους κατά τρόπο ώστε να συμβάλει στην τουριστική ανάπτυξη και την τουριστική πολιτική. Οι εννοιολογήσεις έχουν άμεση συνάφεια με το θέμα και αναφέρονται σε έναν τομέα διερεύνησης, ο οποίος παρ' όλο που έχει τύχει αναγνώρισης από πολύ νωρίς, μόλις τις τελευταίες δύο δεκαετίες αποδεικνύεται γόνιμος και αξιοποίησιμος, ιδίως στην Ελλάδα. Οι άμεσα συναφείς εννοιολογήσεις είναι αυτές του πολιτισμού, του τουρισμού, οι οποίες συνδυάζονται και γεννούν την εννοιολόγηση του πολιτιστικού τουρισμού, και μέσω αυτής της παράγωγης εννοιολόγησης δημιουργείται η σύνδεση με την περιφερειακή ανάπτυξη κυρίως στην ενδογενή της διάσταση και επίσης με την βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία αξιοποιεί αποτελεσματικά το ήπιο στοιχείο παρέμβασης που διέπει τις τρεις προηγούμενες εννοιολογήσεις.

Όλες οι παραπάνω, όμως, εννοιολογήσεις υπάγονται τελικώς στην εννοιολόγηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και στο ειδικό σκέλος της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Είναι ομολογημένο γεγονός, ότι ολοένα και περισσότερο η πολιτιστική πολιτική (μέσα από την διαδρομή που περιγράψαμε μέσω των εννοιολογήσεων) αποτελεί ζωτικό στοιχείο της περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο και προκρίνεται εξ αιτίας της ηπιότητάς της, της οργανωτικής της διάστασης και της ικανότητάς της να εμπλέξει ενεργά όλο το ανθρώπινο δυναμικό σε επίπεδο τοπικής κοινωνίας, αλλά και στο ειδικό επίπεδο των εξελισσόμενων δημιουργικών βιομηχανιών. Αυτά τα πλεονεκτήματα αίρουν τις αντιρρήσεις, ότι τα οφέλη που προκύπτουν είναι εξαιρετικά μακροπρόθεσμα (σε συνδυασμό με αρνητικά στοιχεία) και καθιστούν την πολιτιστική πολιτική εξαιρετικά προτιμητέα και κατάλληλη ιδίως στο περιβάλλον της νυν παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η οποία επιτάσσει την αναζήτηση και την αξιοποίηση νέων πόρων. Είναι επομένως η πολιτιστική πολιτική (μέσα από την προτεινόμενη διαδρομή) μια καινούργια καθιερωμένη τάση, η οποία γεννά ένα καινούργιο πεδίο παγκόσμιου ανταγωνισμού. Η τάση αυτή διερευνάται πολύ σε επίπεδο επιστημονικών μελετών τόσο στην εγχώρια όσο και στην διεθνή επιστήμη και προκρίνεται πάρα πολύ από τα

ακαδημαϊκά τμήματα που ειδικεύονται στην περιφερειακή ανάπτυξη, τις πολιτισμικές σπουδές και την επικοινωνία, και, οπωσδήποτε, τον τουρισμό.

Η υπόθεση εργασίας για το παρόν πόνημα είναι η διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της Αμφίπολης μέσα από την αποτελεσματική αξιοποίηση των πολιτιστικών της πόλων (Μαυρομάτη & Σταματίου, 2015), με έμφαση σε μια κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη πρόταση, η οποία θα έχει ως αφετηρία και κεντρικό άξονα την ανασκαφή στον τύμβο Καστά. Η πρόκριση αυτή επιχειρήθηκε για τον λόγο ότι η ανασκαφή είναι ένα εξαιρετικά πρόσφατο γεγονός, το οποίο, αν και προκάλεσε ιδιαίτερη αίσθηση παγκοσμίως, τρία χρόνια μετά την πρώτη πλήρη ανασκαφή, δεν έχει ακόμα εκδηλώσει την αναμενόμενη αναπτυξιακή δυναμική. Ένας λόγος για αυτό είναι το γεγονός, ότι οι ανασκαφές είναι θεωρητικά σε εξέλιξη, αν και οι σχετικές εργασίες έχουν ήδη παύσει από το 2015. Ένας άλλος λόγος ο οποίος αποτελεί και ειδικό κίνητρο για την παρούσα εργασία είναι το γεγονός, ότι η τοπική κοινωνία σε επίπεδο ΚτΠ και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αν και αναγνώρισε από την πρώτη στιγμή την αναπτυξιακή δυναμική της ανασκαφής και την ώθηση που θα μπορούσε να δώσει όχι μόνο στην Αμφίπολη (εννοώντας με τον όρο αυτόν και τον γεωδιοικητικό καλλικρατικό Δήμο Αμφίπολης), αλλά και στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών, δεν έχει προβεί ακόμη σε συστηματική εφαρμογή αξιοποίησης, παρ' όλη την εκπεφρασμένη βούληση, όπως αναφέρεται στο ειδικό κεφάλαιο.

Πρόκειται επομένως η περίπτωση της ανασκαφής στον τύμβο Καστά για μια εξαιρετική δυναμική ερευνητική περίπτωση, η οποία κυριολεκτικώς εξελίσσεται σε πραγματικό χρόνο και αποτελεί ακόμη μια αχαρτογράφητη περιοχή, η οποία προσελκύει την νεωτερική δράση και ευνοεί τον πρωτότυπο σχεδιασμό. Μείζων προϋπόθεση για την έρευνα που διεξήχθη είναι η αναγνώριση της διττής ιδιότητας της ανασκαφής ως πολιτιστικού πόλου αφ' ενός και αφ' ετέρου ως εξαιρετικά υπολογίσιμου στοιχείου της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επομένως, η προσέγγιση η οποία θα εφαρμοσθεί επιδιώκει να προβάλλει αυτές τις δύο ιδιότητες και να τις εντάξει σε έναν σχεδιασμό ο οποίος χρησιμοποιεί την ανασκαφή ως το κέντρο ενός κύκλου που περιβάλλει όλους τους πολιτιστικούς πόλους της Αμφίπολης, οι οποίοι είναι εξαιρετικά σημαντικοί και αξιοποιήσιμοι και μπορούν να γεννήσουν πολλαπλασιαστικά οφέλη για την τοπική κοινωνία. Σχετικά με το πώς ειδικά θα συμβεί αυτό σημειώνεται ότι η έμφαση η οποία αποδίδεται αναφέρεται στην συσχέτιση του πολιτισμού και του τουρισμού με την

ανάπτυξη (και δη την ενδογενή περιφερειακή ανάπτυξη) υπό την θεώρηση που προσφέρει το πρίσμα του πολιτιστικού τουρισμού.

Για τον σκοπό αυτόν, η παρούσα ερευνητική εργασία στο πρώτο της μέρος θα ορίσει συνοπτικά τα θεωρητικά θεμέλια τα οποία συνδέονται με τις απαραίτητες για την έρευνα εννοιολογήσεις· συγκεκριμένα θα γίνει αναφορά στις έννοιες του πολιτισμού και του τουρισμού, στην έννοια του πολιτιστικού τουρισμού η οποία απορρέει ως συνδυασμός των δύο προηγούμενων, και στην εννοιολογική συσχέτιση του πολιτιστικού τουρισμού και την διευρυμένη οπτική που παράγει ως προς την θεώρηση του τουρίστα με την περιφερειακή ανάπτυξη (Σταματίου, 2006α) ιδίως υπό την οπτική της βιώσιμης ανάπτυξης. Στο δεύτερο μέρος ακολουθεί συνοπτική παρουσίαση του Δήμου Αμφίπολης ως προς την γεωγραφική και αναπτυξιακή του θέση στην Περιφερειακή ενότητα Σερρών, και κατ' εξοχήν ως προς το ευρύ και πλήρες φάσμα πολιτιστικών πόλων (Stamatiou & Sarpounaki, 2003· Σταματίου & Τσιρώνη, 2013) που διαθέτει. Ειδική έμφαση θα δοθεί στην ιστορία της αρχαίας Αμφίπολης και κυρίως στην ανασκαφή του τύμβου Καστά και των ευρημάτων. Στο τρίτο μέρος γίνεται παρουσίαση των ενεργειών της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας ως προς την αναπτυξιακή αξιοποίηση των ανασκαφών και στην συνέχεια αναπτύσσεται μια κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη πρόταση αξιοποίησης των ανασκαφών με διαρκή αναφορά σ' αυτήν την διττή ιδιότητα η οποία επισημάνθηκε ανωτέρω· η πρόταση αυτή έχει ως ουσιαστικό αποδέκτη τον Δήμο Αμφίπολης, αλλά αναπτύσσεται σε τρία ειδικά σκέλη ενεργειών, ένα το οποίο αφορά την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, ένα το οποίο αφορά τον ίδιο τον Δήμο Αμφίπολης και ένα το οποίο αφορά την Περιφερειακή Ενότητα Σερρών και έχει ως γνώμονα την ανάδειξη των ειδικών πλεονεκτημάτων που μπορεί να προσφέρει το κάθε ειδικό σκέλος και την συσχέτισή τους με τις προτάσεις τις οποίες πρόκειται να κατατεθούν στο πλαίσιο της παρούσης.

Με δεδομένους τους αυστηρούς περιορισμούς χρονικής προθεσμίας και μέγιστου ορίου λέξεων δεν ήταν δυνατή η επιτόπια έρευνα στον Δήμο Αμφίπολης και την ευρύτερη περιοχή, όπως αυτό θα ήταν επιβεβλημένο. Επομένως κατ' ανάγκην η εργασία βασίσθηκε ως επί το πολύ σε βιβλιογραφική έρευνα τόσο σε πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, από όπου αξιοποιήθηκαν μονογραφίες σχετικές με τα αντικείμενα των επιμέρους κεφαλαίων όσο, κυρίως, στο διαδίκτυο μέσα από διαδικτυακούς τόπους που

συνδέονταν με τις εννοιολογήσεις, αλλά και διαδικτυακούς τόπους ειδησεογραφικού περιεχομένου αλλά και των εμπλεκόμενων φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Είναι δέον να αναλυθεί περισσότερο αυτό που ήδη επισημάνθηκε εισαγωγικά, ότι δηλαδή το προς διερεύνηση από την παρούσα θέμα, αν και από δομικής απόψεως έχει αναλυθεί πλείστες φορές σε μονογραφίες ιδίως μέσα στο διάστημα των τελευταίων δέκα χρόνων (εννοώντας με αυτό την συσχέτιση πολιτισμού και ανάπτυξης σε μια συγκεκριμένη περιοχή), παρ' όλα αυτά στην προκειμένη περίπτωση ήταν εξαιρετικά δυσπρόσιτο από βιβλιογραφικής απόψεως. Ο λόγος για αυτό οφείλεται στο αρτιγενές της ανασκαφικής ανακάλυψης και στο εξειδικευμένο ακόμη ενδιαφέρον για την Αμφίπολη, το οποίο ακόμα προσελκύει την πρωτόλεια έρευνα. Επομένως δεν είναι προς απορία το γεγονός ότι βασικά στην ελληνική βιβλιογραφία υπάρχουν τρεις μόνον μονογραφίες για την Αρχαία Αμφίπολη: οι δύο πρώτες είναι του Δημητρίου Λαζαρίδη (1972 και 1993), του οραματιστή σκαπανέα ο οποίος έχει συνδέσει το όνομά του με την περιοχή και είναι πλέον χρήσιμες για την εμβρίθεια στην καταγραφή της ιστορίας και της αρχαιολογίας της Αμφίπολης (συνδυαστικά) μέχρι το 1983¹ και της Παπανικολάου (2012) η οποία, όμως, εστιάζει ως επί το πολύ στην καταγραφή και ταξινομική μελέτη των ονομάτων των κατοίκων της αρχαίας Αμφίπολης.

Από εκεί και πέρα η πρόσβαση σε πληροφορίες ήταν κατ' ανάγκην διαδικτυακή και είναι δέον σε αυτό το σημείο να τονισθεί ότι καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια για την διασταύρωση των διαδικτυακών πηγών· εξαιρετικά αναγκαία διαδικασία επειδή το θέμα της ανασκαφής είχε από την αρχή του μια δυναμική (ο όρος υπό την έννοια που χρησιμοποιείται στην πληροφορική) σχέση με την προβολή από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και ιδίως τα διαδικτυακά. Επίσης είναι δέον να επισημανθεί ότι η ειδική πολιτική ευαισθησία και επιστημονική ευαισθησία γύρω από αυτό το θέμα επηρεάζει την ροή των πληροφοριών και καθιστά την προσφυγή στο διαδίκτυο ακόμη πιο αναγκαία και προσεκτική.

Το κενό που προκάλεσε το ανέφικτο της επιτόπιας έρευνας καλύφθηκε σε μεγάλο βαθμό με την διεξαγωγή συνέντευξης με έναν άνθρωπο που διαθέτει την γνώση και την πείρα στην ποιοτική τουριστική αξιοποίηση της Αμφίπολης. Πρόκειται για τον κύριο Γιάννη Μπαλακάκη, πρόεδρο της Georoutes, ο οποίος προσέφερε στον γράφοντα την

---

¹ Σημειώνεται ότι η δεύτερη μονογραφία εκδόθηκε οκτώ χρόνια μετά τον θάνατο του Λαζαρίδη.

μοναδική ευκαιρία εξοικείωσης με περισσότερες από μια οπτικές και θεωρήσεις της αναπτυξιακής προοπτικής της Αμφίπολης σε σχέση με την ανασκαφή. Η διεξαγωγή της συνέντευξης έγινε με δια ζώσης επικοινωνία, βάσει ερωτηματολογίου που είχε προηγηθεί κατά την συνεννόηση. Χάριν ερευνητικής συνέπειας επισημαίνεται ότι για λόγους οι οποίοι δεν αποδίδουν ευθύνη σε καμμία από τις δύο πλευρές δεν απέβη εφικτή η τελική επικοινωνία με την δημοτική αρχή της Αμφίπολης και την σημαντικότερη συλλογικότητα στο πλαίσιο της εντόπιας ΚτΠ. παρά την αρχική συνεννόηση.

Α' Μέρος

Θεωρητική-εννοιολογική προσέγγιση του φαινομένου του πολιτιστικού τουρισμού

1. Οι έννοιες του πολιτισμού και του πολιτιστικού τουρισμού

Ίσως η καλύτερη εισαγωγή στον πολιτιστικό τουρισμό είναι η παρατήρηση του Greg Richards (2010), ότι «*Culture and tourism were two of the major growth industries of the 20th century, and towards the end of the century the combination of these two sectors into 'cultural tourism' had become one of the most desirable development options for countries and regions around the world.*»². Η παρατήρηση παρουσιάζει με τον καλύτερο τρόπο την γένεση του πολιτιστικού τουρισμού ως σύγχρονου αναπτυξιακού προϊόντος το οποίο προέρχεται από τον συγκερασμό των βιομηχανιών του πολιτισμού και του τουρισμού. Είναι επομένως κατάλληλο να προηγηθεί ο ορισμός της έννοιας «πολιτισμός» προκειμένου να υπάρξει η λογική σύνδεση με την έννοια του πολιτιστικού τουρισμού η οποία θα ακολουθήσει.

Κοινό χαρακτηριστικό, πάντως, και των δύο εννοιών πέρα από την λογική τους συνάφεια είναι το γεγονός ότι στην πραγματικότητα αποτελούν δυναμικές έννοιες, οι οποίες δεν προσδιορίζονται με τελεσίδικο τρόπο, αλλά αντιθέτως, διαρκώς επικαιροποιούνται μέσα από την χρήση τους και το πεδίο στο οποίο καλούνται να εφαρμοσθούν. Ομολογουμένως στην περίπτωση του της έννοιας του πολιτισμού τα πράγματα είναι κάπως ευκολότερα λόγω της διαχρονίας η οποία τον διέπει. Για τις ανάγκες της παρούσας συζήτησης θα προκρίνουμε τον κλασικό ορισμό που έδωσε ο Edward Burnett Tylor (1832 –1917), ιδρυτής της πολιτιστικής ανθρωπολογίας και προτείνεται ως κατάλληλος και από την UNESCO³: σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό ο πολιτισμός είναι «*that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society.*»

² Μτφ.: «Ο πολιτισμός και ο τουρισμός ήταν δύο από τις σημαντικότερες βιομηχανίες ανάπτυξης του 20ού αιώνα και προς το τέλος του αιώνα ο συνδυασμός αυτών των δύο τομέων στον «πολιτιστικό τουρισμό» κατέστη μία από τις πλέον επιθυμητές επιλογές ανάπτυξης για τις χώρες και τις περιοχές σε όλο τον κόσμο.»

³ Μτφ. «εκείνο το περίπλοκο σύνολο που περιλαμβάνει τη γνώση, την πίστη, την τέχνη, την ηθική, το δίκαιο, το έθιμο και οποιεσδήποτε άλλες δυνατότητες και συνήθειες που έχει αποκτήσει ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας» <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/cultural-diversity/>. Ο ορισμός προέρχεται από το Tylor (1871).

Ο ορισμός αυτός έχει το πρόσθετο πλεονέκτημα ότι συνδέει τον πολιτισμό με ο,τιδήποτε συνδέεται με την ανθρώπινη εμπειρία (Λουκάκος κ.ά., 2004) και αντίληψη. Αυτό το πλεονέκτημα είναι εξαιρετικά σημαντικό διότι επιτρέπει την ομαλή εννοιολογική μετάβαση στον ορισμό του πολιτιστικού τουρισμού ο οποίος σε γενικές γραμμές αντιμετωπίζεται ως εκείνο το σφαιρικό είδος τουρισμού το οποίο συνδέεται άμεσα με αυτό το οποίο αποκαλείται στην τρέχουσα γλώσσα «συλλογή εμπειριών».

Ο πολιτιστικός τουρισμός έχει επίσης προσδιορισθεί με πολυποίκιλους τρόπους και διέπεται ίσως πολύ περισσότερο από ότι ο πολιτισμός από την ίδια σωρευτικότητα και τάση προς επικαιροποίηση· ίσως πολύ περισσότερο διότι η σπουδαιότητα και η εφαρμογή του τελούν υπό διαρκή εξέλιξη. Εδώ θα προκριθούν δύο επίσημοι ορισμοί, οι οποίοι θα επιτρέψουν να αναδειχθεί το εννοιολογικό βάθος που διέπει την έννοια του πολιτιστικού τουρισμού. Ο πρώτος ορισμός προέρχεται από την Χάρτα που εξέδωσε ο ICOMOS⁴ για τον πολιτιστικό τουρισμό το 1997· εκεί ο όρος προσδιορίζεται ως εξής: «*Cultural tourism can be defined as that activity which enables people to experience the different ways of life of other people, thereby gaining at first hand an understanding of their customs, traditions, the physical environment, the intellectual ideas and those places of architectural, historic, archaeological or other cultural significance which remain from earlier times. Cultural tourism differs from recreational tourism in that it seeks to gain an understanding or appreciation of the nature of the place being visited.*»⁵

Ο ορισμός του ICOMOS, αποτέλεσμα μιας διαρκούς εξέλιξης, έχει το πλεονέκτημα ότι με πυκνό τρόπο συνδέει τον πολιτιστικό τουρισμό με την ευκαιρία της απόκτησης εμπειρίας ενός άλλου πολιτισμού ενός άλλου λαού κατά τρόπο τέτοιο ώστε να εξασφαλίζεται πληρότητα και καμιά συνιστώσα να μην θεωρείται λιγότερο σημαντική. Μάλιστα είναι δυνατόν να ειπωθεί ότι μέσα από αυτόν τον ορισμό μπορεί να κανείς να εντοπίσει σχεδόν όλα τα εκπορευόμενα είδη του πολιτιστικού τουρισμού. Ο ορισμός αυτός βοηθά, επίσης, στην αναγκαιότητα γένεσης της έννοιας του

⁴ Ο ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) είναι ένας διεθνής οργανισμός με στόχο την προστασία των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς παγκοσμίως· αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της UNESCO.

⁵ Μτφ.: «Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να οριστεί ως η δραστηριότητα που επιτρέπει στους ανθρώπους να βιώσουν τους διαφορετικούς τρόπους ζωής άλλων ανθρώπων, κερδίζοντας έτσι από πρώτο χέρι την κατανόηση των εθίμων, των παραδόσεων, του φυσικού περιβάλλοντος, των πνευματικών ιδεών και των τόπων αρχιτεκτονικής, ιστορικής, αρχαιολογικής ή άλλης πολιτιστικής σημασίας που παραμένουν από παλαιότερες εποχές. Ο πολιτιστικός τουρισμός διαφέρει από τον τουρισμό αναψυχής, καθώς επιδιώκει να κατανοήσει ή να εκτιμήσει τη φύση του τόπου επίσκεψης.»

πολιτιστικού τουρισμού ως απόρροιας του εναλλακτικού τουρισμού, ο οποίος με την σειρά του αποτελεί την δυναμική παγκόσμια τάση ανταπάντησης στην τάση του μαζικού τουρισμού, η οποία βεβαίως προκάλεσε το τουριστικό φαινόμενο και κυριάρχησε μετά τον Β΄ΠΠ, ιδίως στην δεκαετία του '80.

Ο εναλλακτικός τουρισμός με ναυαρχίδα του τον πολιτιστικό τουρισμό έρχεται ουσιαστικά να ανατρέψει όχι μόνο τον μαζικό τουρισμό αλλά και την με αυτόν συνδεδεμένη καταναλωτική αντίληψη (Κοκκώσης κ.ά. 2011), η οποία εκφραζόταν με εξαιρετική επιτυχία μέσα από τα καλούμενα 4S (sea, sun, sand, sex) και να προτείνει ουσιαστικά μια άλλη στάση η οποία συνδέει τις έννοιες της οικολογίας, της αειφορίας, της κοινωνικής ευσυνειδησίας· αυτή η άλλη στάση εκδηλώνεται κατάλληλα μέσα από την αντικατάσταση των 4S με τα αντίστοιχα 4E, τα οποία είναι αρχιγράμματα των Environment and clean nature, Educational tourism, culture and history, Event and mega-events και Entertainment and fun⁶.

Αν και ο εναλλακτικός τουρισμός δεν αποκλείει κατ' ανάγκην τη μαζικότητα, ο πολιτιστικός τουρισμός (Stamatiou, 2007· Σταματίου, 2006β) είναι εκείνο το είδος το οποίο καθ' ομολογία δεν απευθύνεται στον τουρίστα με την μαζική έννοια του όρου. Συμπεριλαμβάνει και τα ανωτέρω 4E, περιλαμβάνει όμως και μια επιλεκτικότητα και μια στροφή στο διαφορετικό και δεν είναι τυχαίο ότι μεταγενέστεροι ορισμοί αναγνωρίζουν στον πολιτιστικό τουρισμό δύο επίπεδα δράσης, ένα εσωτερικό και ένα εξωτερικό. Πολύ χαρακτηριστικός ως προς αυτό είναι ο ορισμός ο προερχόμενος από την αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ταξιδιών για τον Αστικό Τουρισμό και τον Πολιτισμό, ο οποίος αναγνωρίζει έναν εσωτερικό και έναν εξωτερικό κύκλο: «I. *The inner circle represents the primary elements of cultural tourism which can be divided into two parts, namely heritage tourism (cultural heritage related to artefacts of the past) and arts tourism (related to contemporary cultural production such as the performing and visual arts, contemporary architecture, literature, etc.). II. The outer circle represents the secondary elements of cultural tourism which can be divided into two elements, namely lifestyle (elements such as beliefs, cuisine, traditions, folklore,*

---

⁶ Σχετικά με αυτό ειδικότερα Lagos et al. (2010) και Βαρβαρέσος (2009).

etc.) and the creative industries (fashion design, web and graphic design, film, media and entertainment, etc.).»⁷ (παρατίθεται από τον Csaró, 2014: 206).

Μέσα από αυτόν τον ορισμό επίσης μπορούν να ανιχνευθούν τα διακριτά είδη του πολιτιστικού τουρισμού (Gekas et al., 2008), τα οποία προκύπτουν μέσα από τον αντίστοιχο εντοπισμό των αντίστοιχων πολιτιστικών πόλων. Η συνηθέστερη διάκριση των ειδών του πολιτιστικού τουρισμού είναι εκείνη η οποία περιλαμβάνει τον τουρισμό τον συνδεδεμένο με την πολιτιστική κληρονομιά, τις θεματικές πολιτιστικές διαδρομές, τον πολιτιστικό τουρισμό εντός πόλης, τον εθνολογικό τουρισμό συνδεδεμένο με την παράδοση, τον τουρισμό των εκδηλώσεων, τον θρησκευτικό τουρισμό, και τον δημιουργικό τουρισμό, ο οποίος συνδέεται με τον δημιουργικό πολιτισμό⁸. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, ο πολιτιστικός τουρισμός ως απόρροια του εναλλακτικού τουρισμού δημιουργεί ουσιαστικά έναν καινούργιο ιδεότυπο τουρίστα, ο οποίος κατά την επικρατέστερη ειδολογική διάκριση, περιλαμβάνει πέντε διαφορετικές προσωπικότητες οι οποίες με την σειρά τους αποτυπώνουν · οι πέντε αυτές διαφορετικές προσωπικότητες με φθίνουσα κλίμακα ως προς το «σθένος» τους είναι οι εξής: 1) ο συνειδητοποιημένος (purposeful), 2) ο τουρίστας θεωρός (the sightseeing cultural tourist), 3) ο τυχάρπαστος πολιτιστικός τουρίστας (the serendipitous cultural tourist), 4) ο χαλαρός τουρίστας (the casual cultural tourist) 5) ο παρεμπύπτων τουρίστας (the incidental cultural tourist)⁹.

Αυτές οι πέντε προσωπικότητες απεικονίζουν πέντε διαφορετικές λογικές, εντάσεις και αποστάσεις κατανάλωσης του πολιτιστικού προϊόντος και συνδέονται άμεσα με το

---

⁷ Μτφ.: «Ο εσωτερικός κύκλος αντιπροσωπεύει τα κύρια στοιχεία του πολιτιστικού τουρισμού τα οποία μπορούν να χωριστούν σε δύο μέρη: τον πολιτιστικό τουρισμό (πολιτιστική κληρονομιά που σχετίζεται με τα τεχνουργήματα του παρελθόντος) και τον τουριστικό τουρισμό (που σχετίζονται με τη σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή όπως η παράσταση και οι εικαστικές τέχνες, , λογοτεχνία κ.λπ.). II. Ο εξωτερικός κύκλος αντιπροσωπεύει τα δευτερεύοντα στοιχεία του πολιτιστικού τουρισμού τα οποία μπορούν να χωριστούν σε δύο στοιχεία, δηλαδή τον τρόπο ζωής (στοιχεία όπως πεποιθήσεις, κουζίνα, παραδόσεις, λαογραφία, κλπ.) Και τις δημιουργικές βιομηχανίες (μόδα, web και γραφιστική, μέσα ενημέρωσης και ψυχαγωγίας κλπ.) ».

⁸ Αυτή η ειδολογική διάκριση αποδίδει στην ελληνική την διάκριση που έχει κάνει ο Csaró (2014: 208-210) και θα παρατεθεί στην πλήρη της μορφή στον Πίνακα 1. Την προκρίνουμε έναντι της αντίστοιχης που προτείνει ο Κοκκώσης κ.ά.. (2011), η οποία ερείδεται στην υπαγωγή του πολιτιστικού τουρισμού στον εναλλακτικό και είναι εξαιρετικά επιλεκτική· θα παρατεθεί για λόγους σύγκρισης στον Πίνακα 2.

⁹ Και αυτή η ειδολογική διάκριση αποδίδει στην ελληνική την αντίστοιχη του Csaró (2014: 206) και θα παρατεθεί στην πλήρη της μορφή στον Πίνακα 3. Σημειώνεται ότι η επιλογή της απόδοσης τυχάρπαστος για το serendipitous βασίζεται στο ότι η ελληνική λέξη στην απόλυτη κυριολεξία της δεν απεικονίζει το απίθανον αλλά κατά κυριολεξία την δημιουργία μιας συγκυρίας με την δραστική επενέργεια της τύχης. Αντίθετα το παρεμπύπτον (to incidental) εκφράζει την εμπειρία ενός γεγονότος το οποίο βρίσκεται σειρά μαζί με όλα τα άλλα πάνω στον ίδιο «παραγωγικό μάντα». Η δυσκολία διάκρισης βρίσκεται στο γεγονός ότι και οι δύο κάπως μοιράζονται την λογική «ο,τι προκύψει», όμως ο τυχάρπαστος θα έχει πολύ πιο έντονα χαραγμένη εμπειρία ενώ ο παρεμπύπτων θα προσπεράσει και θα ξεχάσει.

γενικότερο προφίλ του πολιτιστικού τουρίστα ο οποίος καταγράφεται γενικώς ως άτομο υψηλού μορφωτικού επιπέδου και ανήκον στα μεσαία και υψηλότερα κοινωνικά στρώματα (Κοκκώσης κ.ά. 2000: 215). Αυτή η φυσιογνωμία κοινού σε συνδυασμό με την διάδοση που δημιουργεί η τεχνολογία και την τάση για αύξηση του ελεύθερου χρόνου μεταξύ άλλων έχουν συμβάλει στο να αποτελεί ο πολιτιστικός τουρισμός εξαιρετικά υπολογίσιμο ανερχόμενο τουριστικό είδος ευθέως ανταγωνιστικό προς τον μαζικό τουρισμό. Ο Csaró (2014: 225) παρουσιάζει τα σχετικά στοιχεία του ΟΟΣΑ και επισημαίνει ότι για το 2007 ο πολιτιστικός τουρισμός «παρήγαγε» 360 εκ. διεθνή τουριστικά ταξίδια, το οποίο αντιστοιχεί προς το 40% του συνολικού παγκόσμιου τουρισμού.

Πίνακας 1: Ειδολογική διάκριση πολιτιστικού τουρισμού κατά Csaró

Types of cultural tourism	Tourism products, activities
Heritage tourism	<p>Natural and cultural heritage (very much connected to nature-based or ecotourism);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Material <ul style="list-style-type: none"> - built heritage, - architectural sites, - world heritage sites, - national and historical memorials • Non material <ul style="list-style-type: none"> - literature, - arts, - folklore • Cultural heritage sites <ul style="list-style-type: none"> - museums, collections, - libraries, - theatres, - event locations, - memories connected to historical persons
Cultural thematic routes	<ul style="list-style-type: none"> • wide range of themes and types: <ul style="list-style-type: none"> - spiritual, - industrial, - artistic, - gastronomic, - architectural, - linguistic, - vernacular, - minority
Cultural city tourism, cultural tours	<ul style="list-style-type: none"> • “classic” city tourism, sightseeing • Cultural Capitals of Europe • “Cities as creative spaces for cultural tourism
Traditions, ethnic tourism	<ul style="list-style-type: none"> • Local cultures’ traditions • Ethnic diversity
Event and festival tourism	<ul style="list-style-type: none"> • Cultural festivals and events <ul style="list-style-type: none"> - Music festivals and events (classic and light or pop music) - Fine arts festivals and events
Religious tourism, pilgrimage routes	<ul style="list-style-type: none"> • Visiting religious sites and locations with religious motivation • Visiting religious sites and locations without religious motivation (desired by the architectural and cultural importance of the sight) • Pilgrimage routes
Creative culture, creative tourism	<ul style="list-style-type: none"> • traditional cultural and artistic

	activities - performing arts, - visual arts, - cultural heritage and literature • as well as cultural industries - printed works, - multimedia, - the press, - cinema, - audiovisual and phonographic productions, - craft, - design and cultural tourism
--	--

Πηγή: Csaró (2014: σσ.209-210)

Πίνακας 2: Ειδολογική διάκριση πολιτιστικού τουρισμού κατά Κοκκώση κ.ά.

Κατηγοριοποίηση/Είδος	Περιοχή	Τουριστικοί πόροι που χρησιμοποιούνται
Καλλιτεχνικός τουρισμός	Λονδίνο/Ην. Βασίλειο Άμστερνταμ/Ολλανδία	Μουσεία, μνημεία πινακοθήκες, χώροι τέχνης (θέατρα, γκαλερί) Μνημεία, μουσεία, εκθέσεις, ιστορικά κτίσματα
Κινηματογραφικός τουρισμός	Μάντσεστερ/Ην.Βασίλειο	Κινηματογραφική ιστορία, φεστιβάλ τεχνών και τηλεόρασης
Εθνικός τουρισμός	Βουδαπέστη/Ουγγαρία Σκωτία	Όπερα, κλασική μουσική Λαϊκή τέχνη, παραδοσιακό ποτό (ουίσκυ), παραδοσιακή ενδυμασία (με κιλτ), παραδοσιακή μουσική (με γκάντα)
Γαστρονομικός τουρισμός	Γαλλία Πορτογαλία	Εστιατόρια, τοπικές σπεσιαλιτέ, εδέσματα υψηλής κουζίνας Τοπική γαστρονομία/ζωροτικού χώρου
Οινολογικός τουρισμός	Γαλλία	Αμπελώνες, τοπική κουλτούρα, οίνος

Πηγή: Κοκκώσης κ.ά. (2011: σ.202)

Πίνακας 3: Οι πέντε τύποι του πολιτιστικού τουρίστα

Types of cultural tourist	Short characterisation
The purposeful cultural tourist	Cultural tourism is the primary motivation for visiting a destination and the tourist

	has a very deep and elaborate cultural experience
The sightseeing cultural tourist	Cultural tourism is a primary reason for visiting a destination, but the experience is less deep and elaborated
The serendipitous cultural tourist	A tourist who does not travel for cultural reasons, but who, after participating, ends up having a deep cultural tourism experience
The casual cultural tourist	Cultural tourism is a weak motive for travel and the resulting experience is shallow
The incidental cultural tourist	This tourist does not travel for cultural reasons, but nonetheless participates in some activities and has shallow experiences

Πηγή: Csapó (2014: σ.207)

2.0 πολιτιστικός τουρισμός ως μοχλός περιφερειακής ανάπτυξης

Οπωσδήποτε η σχετική συζήτηση σε θεωρητικό επίπεδο θα πρέπει να ξεκινήσει από την αναπτυξιακή δυναμική του ίδιου του τουριστικού φαινομένου και την εξαιρετική του βαρύτητα. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο ΣΕΤΕ για το 2016 ο τουρισμός συνέβαλε στο ΑΕΠ της χώρας κατά 9,8% ενώ με τον πολλαπλασιαστή ο οποίος κυμαίνεται μεταξύ του 2,2 και του 2,6% η συμβολή αυτή είναι της τάξης του 22-26%. Ως προς την απασχόληση, σύμφωνα με την ίδια πηγή, η συμβολή του τουρισμού (έμμεση και άμεση) ήταν για το 2015 18,9% και αυτό μεταφράζεται σε 682,800 απασχολούμενους (ΣΕΤΕ 2016).

Αυτή η δυναμική οπωσδήποτε αντανakλάται στην περιφερειακή ανάπτυξη η οποία θα μπορούσε να προσδιορισθεί σύμφωνα με τον ορισμό της Μπιτσάνη (2002: 51) ως *«σύνολο διαδικασιών που στοχεύουν στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη όλων των περιφερειών μιας χώρας. Η ανάπτυξη αυτή επιδιώκεται και επιτυγχάνεται με την αύξηση και σε πολλές περιπτώσεις και με την διαφοροποίηση της παραγωγικής «ικανότητας» των περιφερειών και με ορισμένες αναδιορθώσεις.»*, χωρίς όμως δυστυχώς να αποφεύγονται οι περιφερειακές ανισότητες που διέπουν την ελληνική περίπτωση. Παρ' όλα αυτά δεν ακυρώνονται καθόλου οι θετικές επιδράσεις του τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη, οι οποίες αφορούν κυρίως τα αλυσιδωτά αποτελέσματα που επιφέρουν οι τουριστικές δραστηριότητες σε μια περιοχή· όπως αναφέρει ο Κοκκώσης κ.α. (2011:43-44) τα αποτελέσματα αφορούν την αναζωογόνηση των τοπικών περιοχών, ιδίως των μεμακρυσμένων, την βελτίωση των υποδομών, και την προβολή και ενίσχυση της τοπικής ιδιαιτερότητας της υπαίθρου.

Ο πολιτιστικός τουρισμός φέρει εγγενώς αυτό το φορτίο θετικής συμβολής και συνάμα το συνδέει με την πολιτιστική ανάπτυξη η οποία σύμφωνα με την Μπιτσάνη (2002: 49) ως η *«διαδικασία ποιοτικής αναβάθμισης της ζωής των κατοίκων μιας συγκεκριμένης περιοχής, η οποία βασίζεται τόσο στην συμμετοχή των πολιτών κατοίκων, όσο και στο υπάρχον πολιτιστικό φαινόμενο της περιοχής»* και έχει ως απόρροιά της την πολιτιστική αποκέντρωση. Στο ειδικό πλαίσιο της περιφερειακής ανάπτυξης αυτή η σύνδεση σημαίνει ότι μέσω του πολιτιστικού τουρισμού ενισχύεται και αναπτύσσεται η τοπική παράδοση και πολιτισμός, καθιερώνει μια περισσότερο ομαδοσυνεργατική στάση αναπτυξιακής εμπλοκής η οποία καθιστά συμμετόχους συναγωνιστές και συνεργούς όλα τα μέλη της τοπικής κοινωνίας (αλλά και εκτός αυτής) και ικανοποιεί το σύγχρονο

αίτημα για ήπια και αειφόρο ανάπτυξη (Κοκκώσης κ.ά. 2011:89-103). Ειδικά ως προς τα οικονομικά οφέλη που μπορεί να επιφέρει ο πολιτιστικός τουρισμός σε περιφερειακό επίπεδο αξίζει να καταγραφούν τα προτερήματα δράσης ενός από τα σημαντικότερα είδη πολιτιστικού τουρισμού, του θεματικού τουρισμού των πολιτιστικών διαδρομών, ενός είδους το οποίο θα αξιοποιηθεί πολύ στο τρίτο μέρος της εργασίας. Σύμφωνα με τον Csaró (2014: 215-216) τα ειδικά προτερήματα αυτού του είδους είναι η κινητοποίηση των επιχειρήσεων μεταξύ των εντόπιων κατοίκων, η υποστήριξη των επενδύσεων και της ανάπτυξης σε σχέση με τα κτήρια, την υποδομή και τους ανθρώπινους πόρους (Stamatiou & Sarpounaki, 2003), την εγκατάσταση συναφών υπηρεσιών οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιούν και από τους εντόπιους, το αποτέλεσμα της αύξησης του εισοδήματος εξαιτίας της αυξανόμενης τουριστικής ροής και αύξηση θέσεων εργασίας. Μια πρόσθετη ευεργετική ωφέλεια του πολιτιστικού τουρισμού, η οποία αν και έχει αξιολογική βάση προξενεί αναπτυξιακή ώθηση με αλυσιδωτές επιδράσεις, είναι η προβολή και η ενίσχυση του γοήτρου της τοπικής κοινωνίας μέσα από την λειτουργία του place branding, στο πλαίσιο του οποίου ο τόπος και το διαχρονικό πολιτιστικό του αποτύπωμά είναι το διατιθέμενο προϊόν (Anholt, 2006· Baker, 2012). Αυτή είναι ίσως και η λέξη-κλειδί για τον πολιτιστικό τουρισμό και είναι αυτή που ορίζει την αναπτυξιακή διάσταση στην πολιτιστική στρατηγική πολλών χωρών, όχι μόνο ευρωπαϊκών αλλά και ασιατικών. Εδώ μεγάλη σημασία έχει η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και το είδος του τουρισμού πολιτιστικής κληρονομιάς (Graham, 2012· Kirshenblatt-Gimblett, 1998).

Μια νέα αναθεωρημένη ολοκληρωμένη στρατηγική τουριστικής πολιτικής για την ελληνική περίπτωση θα όφειλε να θέτει στο προσκήνιο τον πολιτιστικό τουρισμό σε όλες τις πτυχές του, υπολογίζοντας ότι είναι δέον να αξιοποιηθεί αποτελεσματικά το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Ελλάδας ιδίως στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς¹⁰ και να προσαρμοσθεί προς όφελος των τοπικών κοινωνιών στις νέες τάσεις ζήτησης επιτυγχάνοντας μια νέα δυναμική ισορροπία μεταξύ μαζικού και εναλλακτικού τουρισμού στο πλαίσιο της οποίας το δεύτερο θα βελτιώνει ποιοτικά και θα αναμορφώνει το πρώτο¹¹.

¹⁰ Σημειώνεται ότι η Ελλάδα έχει πλέον (2017) 18 τοποθεσίες παγκόσμιας κληρονομιάς στον σχετικό κατάλογο της UNESCO. Ο Καφούρος (2015) στις αναλυτικές του καταγραφή των προθέσεων για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα, κάνει λόγο για «ελληνικό πολιτιστικό μονοπώλιο».

¹¹ Σχετικά με τις ειδικές ποιοτικές και οργανωτικές διαφορές μεταξύ του εναλλακτικού και του μαζικού τουρισμού, πβ. Κοκκώσης κ.α. (2011: 101-130)

Β' Μέρος

5. Ο Δήμος Αμφίπολης (Περιφερειακή Ενότητα Σερρών)

5.1 Παρουσίαση του Δήμου Αμφίπολης και των πολιτιστικών του πόρων

Η Π.Ε. Σερρών, κειμένη στο ανατολικό γεωγραφικό άκρο της ΠΚΜ, αντικαθιστά σύμφωνα με τον ν.3852/2010 τον νομό Σερρών και αποτελεί μια μοναδική εστία, η οποία συνδυάζει την διαχρονική πολιτιστική κληρονομιά και τον εναλλακτικό τουρισμό· ο συνδυασμός αυτός οφείλεται αφ' ενός στην ιστορική βαρύτητα της περιοχής (Gekas et al., 2008), σε όλες τις περιόδους της ελληνικής ιστορίας και αφ' ετέρου στην πεδινή-ημιορεινή υποδομή η οποία έχει να επιδείξει ιδιαίτερο φυσικό πλούτο. Έχει πληθυσμό 176.430 κατοίκων και συνίσταται από 7 δήμους, Σερρών, Σιντικής, Βισαλτίας, Αμφιπόλεως, Νέας Ζίχνης, Ηράκλειας και Εμμανουήλ Παπά¹².

Ο Δήμος Αμφιπόλεως κατέχει το νότιο και ανατολικό άκρο της περιφερειακής ενότητας Σερρών· μαζί με τον γειτονικό δήμο νέας Ζίχνης μοιράζεται το Δυτικό Παγγαίο, ο δε ποταμός Στρυμόνας όχι μόνο διασχίζει την επικράτεια του δήμου αλλά και εκβάλλει, ενώ παράλληλα η επικράτειά στο νότιο τμήμα της βλέπει προς το Αιγαίο. Είναι ο μικρότερος από πληθυσμιακής άποψης εκ των 7 δήμων με μόλις 9182 κατοίκους κατανεμημένους άνισα στις 4 δημοτικές ενότητες οι οποίες την συνιστούν· Όπως θα φανεί εκτενέστερα στο τρίτο μέρος της εργασίας, πρόκειται επίσης για τον φτωχότερο δήμο της Π.Ε.Σερρών, η οποία με την σειρά της έχει χαμηλή συμμετοχή στο προϊόν της ΠΚΜ¹³. Η οικονομική βάση του εντοπίζεται στην αγροκτηνοτροφία, με παράγωγα αγροτικά προϊόντα τα καπνά, το καλαμπόκι, το βαμβάκι και ζαχαρότευτλα (Krsteva, 2014:1224). Παρ' όλα αυτά διαθέτει μια πληρότητα τόσο ως προς τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και ως προς την γεωγραφία, η οποία υπό άλλες συνθήκες θα επέτρεπε στον Δήμο μια μοναδική και πολύ αξιοποιήσιμη αναπτυξιακή αυτοτέλεια.

Συνοπτικά ο Δήμος Αμφιπόλεως συνίσταται από τέσσερις δημοτικές ενότητες. Χαρακτηριστικό και των τεσσάρων ενοτήτων είναι ότι οι κοινότητές τους, ένεκα της

¹² Σχετικά με τα πληθυσμιακά στοιχεία της Π.Ε.Σερρών και του Δήμου Αμφίπολης πβ. Πίνακες 4 και 5 αντίστοιχα

¹³ Η συμμετοχή της στο ΑΕΠ του 2011 ήταν 6,65 εξ ίσου χαμηλό με εκείνο των άλλων Π.Ε. και ενδεικτικό της εκτεταμένης περιφερειακής ανισότητας στην ΠΚΜ. Τα σχετικά στοιχεία υπάρχουν στον Πίνακα 6.

γεωγραφικής θέσης των Σερρών και της δραστηριότητας των Βαλκανικών πολέμων είναι οσμωτικές και συντίθενται από ελληνικό πληθυσμό εντόπιο και προσφυγικό (συνεπεία της Μικρασιατικής Καταστροφής).

A) Δημοτική Ενότητα Αμφίπολης με τέσσερις κοινότητες (Αμφίπολης, Μεσολακκιάς, Νέων Κερδυλλίων και Παλαιοκόμης): σχετικά με την κοινότητα Αμφίπολης θα γίνει λόγος στην συνέχεια. Ξεχωρίζουν τα παραθαλάσσια Νέα Κερδύλλια, γνωστά για την πρώτη καταγεγραμμένη μαζική σφαγή Ελλήνων αμάχων από τον Γερμανικό-ναζιστικό στρατό Κατοχής σε ελληνικό έδαφος και η Παλαιοκόμη, η οποία ευρίσκεται στους πρόποδες του Παγγαίου σε περιοχή ήδη κατοικήσιμη από την αρχαιότητα και περιλαμβάνει σε μεγάλο μέρος πληθυσμό από μικρασιάτες πρόσφυγες. Σημειώνεται ότι η συγκεκριμένη δημοτική ενότητα ευρίσκεται στις εκβολές του Στρυμόνα και μέσω αυτής η Π.Ε. Σερρών επικοινωνεί με την θάλασσα (Αιγαίο), ενώ διαθέτει και αναξιοποίητους φυσικούς λιμένες ως προς αυτό.

B) Δημοτική Ενότητα Κορμίστας με τέσσερις κοινότητες (Ηλιοκόμης, Κορμίστας, Νέας Μπάφρας και Συμβολής): ξεχωρίζουν η Κορμίστα, η οποία γεωγραφικά ανήκει στην ζώνη της επικρατείας του αρχαίου θρακικού φύλου των Ηδωνών, η Νέα Μπάφρα, κοινότητα η οποία ιδρύθηκε το 1923 προκειμένου να αποτελέσει την έδρα των Ελλήνων προσφύγων από την Πάφρα της Ανατολίας, και η Συμβολή, κοινότητα η οποία διεδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην διάρκεια των βαλκανικών πολέμων και έχει ως πολύ χαρακτηριστικό αξιοθέατο το φαράγγι του ποταμού Αγγίτη.

Γ) Δημοτική Ενότητα Πρώτης με τρεις κοινότητες (Αγγίστας, Κρηνίδας και Πρώτης): ίσως εκείνη η δημοτική ενότητα (μετά από εκείνην του Ροδολίβους) με την πλέον προβεβλημένη και ηχηρή παρουσία αλλά και χαρακτηριστική κοινωνική συμμετοχή¹⁴. Ξεχωρίζει οπωσδήποτε η Πρώτη, η οποία αν και σήμερα είναι περισσότερο γνωστή ως γενέτειρα της γνωστής πολιτικής οικογένειας Καραμανλή και είναι και η πλέον οργανωμένη από την άποψη της προβολής, αποτελούσε ανέκαθεν μια πολύ κρίσιμη εστία, η οποία ευρισκόταν μονίμως στην ζώνη εκμετάλλευσης της Αμφίπολης εξ αιτίας των μεταλλείων του Παγγαίου. Παράλληλα, η Πρώτη αποτελεί μια πρότυπη περίπτωση κοινότητας από την άποψη της διαφύλαξης της λαογραφίας και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (παγγιορίτικη αρχιτεκτονική). Επίσης, διακρίνεται η Αγγίστα, κοινότητα

¹⁴ Διαθέτει έναν πολύ οργανωμένο και επιμελημένο δικτυακό τόπο: <http://protiserron.gr/>

με εξίσου ανεπτυγμένη τη συλλογική έφεση της προβολής,¹⁵ η οποία οφείλει το όνομά της στον ποταμό Αγγίτη και διαθέτει μια αξιόλογη ποικιλία αξιοθεάτων αρχαιολογικού, φυσιολατρικού και λαογραφικού χαρακτήρα, τα οποία θα αναφερθούν στη συνέχεια.

Δ) Δημοτική Ενότητα Ροδολίβους με δύο τοπικές κοινότητες (Δομίρου, Μικρού Σουλίου) και την δημοτική κοινότητα Ροδολίβους). Η δημοτική ενότητα Ροδολίβους είναι η μεγαλύτερη πληθυσμιακά εκ των τεσσάρων και αποτελεί το διοικητικό κέντρο του δήμου Αμφιπολέως, το οποίο έχει την έδρα του στο Ροδόλιβο, μια πολύ συμπαγή και οργανωμένη σε συλλογικό επίπεδο μικρή πόλη (αναφέρεται πολύ χαρακτηριστικά ο ιστορικότατος μουσικοδραματικός σύλλογος «ΑΠΟΛΛΩΝ», ο οποίος χρονολογείται από το 1903¹⁶), της οποίας το όνομα συνδέεται με τα περδικά Λείβηθρα και την γεωγραφία της ορφικής λατρείας· επίσης ξεχωρίζει το Μικρό Σούλι, κοινότητα η οποία βρίσκεται στους πρόποδες του Παγγαίου και εξεδήλωσε με σθεναρότατο τρόπο την ελληνικότητά της κατά την διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα και των Βαλκανικών Πολέμων.

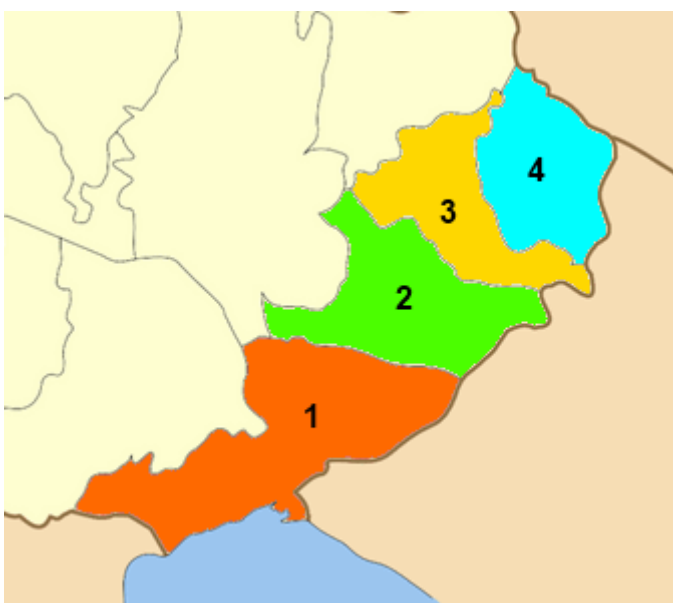
¹⁵ Επίσης διαθέτει δικό της δικτυακό τόπο: <http://aggista.gr/>

¹⁶ <http://dimos-amfipolis.gr/μουσικοδραματικός-σύλλογος-ροδολίβο>

Εικόνα 1: Η θέση του Δήμου Αμφίπολης στην Π.Ε. Σερρών και στην ευρύτερη γεωγραφική επικράτεια της ΠΚΜ

Πηγή: Wikipedia (<https://el.wikipedia.org/wiki/δήμος-αμφίπολης>)

Πηγή: Wikipedia

(<https://el.wikipedia.org/wiki/δήμος-αμφίπολης>)

Υπόμνημα:

- 1) Δ.Ε. Αμφίπολης
- 2) Δ.Ε. Ροδολίβους
- 3) Δ.Ε. Πρώτης
- 4) Δ.Ε. Κορμίστας

Εικόνα 2: Οι 4 δημοτικές ενότητες που συνιστούν τον Δήμο Αμφίπολης

Καθίσταται ήδη εμφανές ότι ο Δήμος της Αμφίπολης διαθέτει μια βαρύτητα η οποία αναπτύσσεται στην διαχρονία της ελληνικής ιστορίας, ενώ παράλληλα πληροί σε μεγάλο βαθμό τις προϋποθέσεις ώστε να υπάρξει αναπτυξιακή δράση με γνώμονα τον πολιτιστικό τουρισμό και την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Σταματίου, 2006α). Οποσδήποτε η ευκαιρία της αξιοποίησης της επανέναρξης των ανασκαφών στον Τύμβο Καστά θα επιτρέψει αυτήν την αναπτυξιακή δράση, όπως θα επιχειρηθεί στο τρίτο μέρος της παρούσας εργασίας. Ωστόσο, επειδή το αρχαίο ταφικό συγκρότημα είναι ένα μέρος ενός ευρύτερου πλούσιου συνόλου πολιτιστικών πόλων που διαθέτει ο Δήμος Αμφίπολης και εμφανίζεται διεσπαρμένο και στις τέσσερις δημοτικές ενότητες, προκρίνεται μια συνοπτική καταγραφή αυτού του συνόλου βασισμένη σε μεγάλο βαθμό στην προτεινόμενη από τον διαδικτυακό τόπο του Δήμου Αμφίπολης¹⁷. Παρουσιάζονται είκοσι σημεία πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος¹⁸, τα οποία κατατάσσονται κατά τρόπο που διευκολύνει τον ειδολογικό τους προσδιορισμό στο πλαίσιο του εναλλακτικού τουρισμού.

---

¹⁷ <http://dimos-amfipolis.gr/τουρισμός>. Προσθήκες του γράφοντος αποτελούν η Ντερβένα, το Κουρμπάνι και το λαογραφικό μουσείο της Αγγίστας.

¹⁸ Χωρίς να υπολογισθεί ο τύμβος Καστά.

Πίνακας 4: Μόνιμος πληθυσμός Δήμων και Π.Ε. Σερρών σύμφωνα με την αναθεώρηση του 2014

A/A	Δήμος	Έδρα	Πληθυσμός
1	Αμφίπολης	Ροδολίβος	9182
2	Βισαλτίας	Νιγρίτα	20030
3	Εμμαν. Παππά	Χρυσό	14664
4	Ηράκλεια	Ηρακλείας	21145
5	Νέας Ζίχνης	Νέα Ζίχνη	12397
6	Σιντικής	Σιδηρόκαστρο	76817
7	Σερρών	Σέρρες	22195
Συνολικός πληθυσμός για την Π.Ε. Σερρών			176430

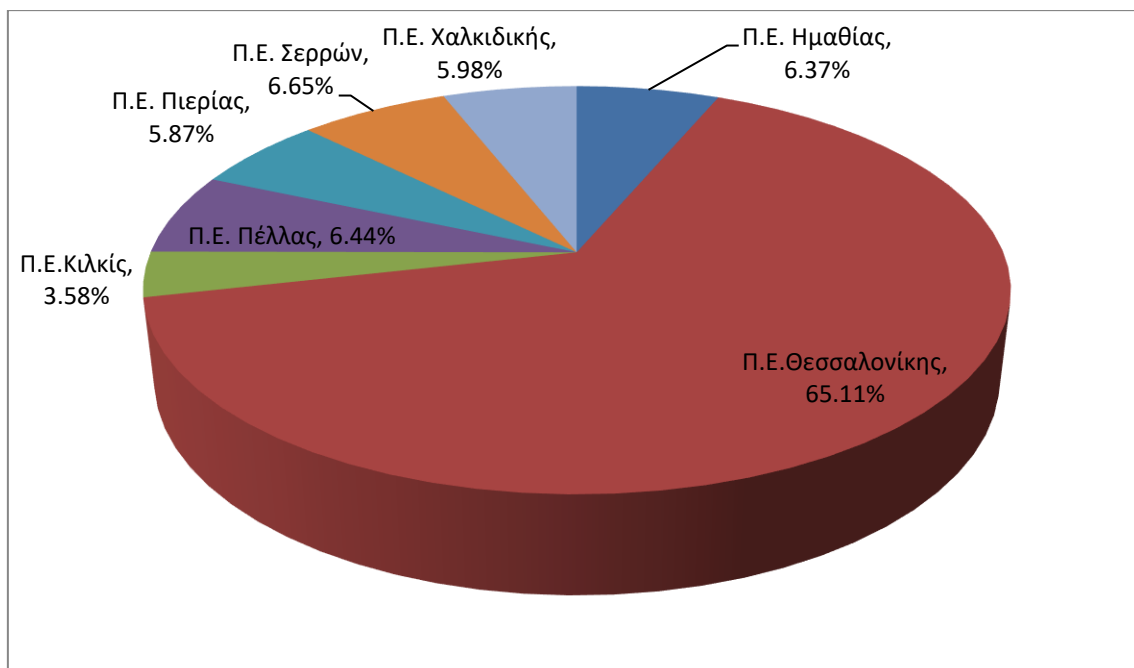
Πηγή: ΦΕΚ 698/τ.Β'/20.03.2014

Πίνακας 5: Μόνιμος Πληθυσμός Δήμου Αμφίπολης κατά Δημοτικές Ενότητες σύμφωνα με την αναθεώρηση του 2014

A/A	Δημοτική Ενότητα	Τοπική/Δημοτική Κοινότητα	Πληθυσμός
1	Δ.Ε.Αμφίπολης	Τ.Κ.Αμφιπόλεως	185
		Τ.Κ. Μεσολακκιάς	341
		Τ.Κ. Νέων Κερδυλίων	645
		Τ.Κ. Παλαιοκόμης	1444
2	Δ.Ε. Κορμίστας	Τ.Κ. Ηλιοκόμης	342
		Τ.Κ. Κορμίστης	579
		Τ.Κ. Νέας Μπάφρας	716
		Τ.Κ. Συμβολής	275
3	Δ.Ε. Πρώτης	Τ.Κ. Αγγίστης	295
		Τ.Κ. Κρηνίδος	573
		Τ.Κ. Πρώτης	1176
4	Δ.Ε. Ροδολίβους	Δ.Κ. Ροδολίβους	2072
		Τ.Κ.Δομίρου	154
		Τ.Κ. Νέου Σουλίου	385

Πηγή: ΦΕΚ 698/τ.Β'/20.03.2014

Πίνακας 6: Γράφημα απεικόνισης ΑΕΠ ΠΚΜ και ποσοστιαίας συμμετοχής των Περιφερειακών Ενοτήτων

Πηγή: Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (2015: σ.32)

Πόλοι φυσιολατρικού ενδιαφέροντος

1. Δέλτα Στρυμόνα

Ο Στρυμόνας στο ελληνικό τμήμα του διασχίζει τα όρη Κερδύλλιο και Παγγαίο και εκβάλλει στον Στρυμονικό κόλπο, στα ανατολικά του χωριού Νέα Κερδύλλια σχηματίζοντας μικρό δέλτα, το οποίο αποτελεί σημαντικό υδροβιότοπο με πλούσια ποικιλία γλωρίδας και πανίδας· διαθέτει μικρό φυσικό λιμάνι το οποίο διευκολύνει τις εντόπιες αλιευτικές δραστηριότητες¹⁹.

Εικόνα 3: Δέλτα Στρυμόνα, Αμφίπολη

Πηγή: airphotos.gr

¹⁹ <http://dimos-amfipolis.gr/δέλτα-στρυμόνα>

2. Παγγαίον Όρος

Κειμένη μεταξύ των ορίων των Σερρών και της Καβάλας η οροσειρά του Παγγαίου αποτελεί έναν οργανωμένο και εξαιρετικά προσιτό και εξέχοντα ορειβατικό προορισμό (από τις υψηλότερες κορυφές του στην σερραϊκή πλευρά έχει κανείς άποψη προς τα όρη της Βουλγαρίας, της Ανατολικής Μακεδονίας και την νήσο Θάσο), ενώ παράλληλα αποτελούσε την γεωγραφική εστία της ορφικής και διονυσιακής λατρείας²⁰.

Εικόνα 4: Παγγαίον από την δυτική οπτική της Αμφίπολης

Πηγή: amphipolis.gr

<http://amphipolis.gr/παγγαίο-%B3%CE%B1%CE%AF%CE%BF/>

3. Φαράγγι Αγγίτη

Αποτέλεσμα των φυσικών εξελικτικών ρηγμάτων που προκλήθηκαν κατά την διάρκεια της Νεογενούς και Τεταρτογενούς περιόδου²¹, το φαράγγι, χαράδρα είναι μέρος της κοιλάδας του ποταμού Αγγίτη· πρόκειται για έναν φυσικό σπηλαιώδη λαβύρινθο, ο οποίος είχε πάντοτε ίχνη ανθρώπινης ενοικήσεως, όπως μαρτυρούν οι βραχογραφίες.

²⁰ <http://dimos-amfipolis.gr/category/φυσιολατρική-περιήγηση-παγγαίο>

²¹ Η Νεογενής περίοδος αναφέρεται στην γεωλογική ιστορία και εκτείνεται μεταξύ 23,03 με 25,58 εκατομμυρίων ετών· ακολουθείται από την Τεταρτογενή, την παρούσα γεωλογική περίοδο, αν και πολλοί θεωρούν ότι οι δύο περίοδοι δεν πρέπει να διακρίνονται. <https://en.wikipedia.org/wiki/Neogene>

Πέρα από την απaráμιλλη φυσική καλλονή, αποτελεί μια ακόμη μοναδική εστία χλωρίδας και πανίδας και είναι προσβάσιμο τόσο από την αρχή του (χωριό Συμβολή), όσο και από την κατάληξή του (χωριό Κρηνίδα)²².

Εικόνα 5:Φαράγγι Αγγίτη

Πηγή: <http://www.haniotika-nea.gr/enas-xechoristos-topos/>

4. Παραλία Κερδυλλίων

---

²² <http://dimos-amfipolis.gr/το-φαράγγι-του-ποταμού-αγγίτη>

Πρόκειται για την παραλία των Νέων Κερδυλλίων, μια γραφική και φιλόξενη τουριστικά περιοχή, κοντά στην οποία υπάρχει κοινοτικό δάσος 16.000 περίπου στρεμμάτων²³.

Εικόνα 6: Παραλία Κερδυλίων

Πηγή: <http://www.serraikanea.gr>

Πόλοι ιστορικού ενδιαφέροντος

5. Οικία Κωνσταντίνου Καραμανλή

Κτισμένο το 1906 το λιτό δωρόφο πατρικό σπίτι του Κωνσταντίνου Καραμανλή λειτουργεί σήμερα ως μουσειακός χώρος. Βρίσκεται στην Πρώτη Σερρών, όπως επίσης και το ορειχάλκινο άγαλμα του Κωνσταντίνου Καραμανλή, τοποθετημένο στην πλατεία του χωριού, έργο του Τηνίου γλύπτη Πραξιτέλη Τζανουλίνου²⁴

---

²³ <http://www.paggaioseresnet.gr/amfipoli/sights.php#5>

²⁴ Μπίστικα (2008).

Εικόνα 7: Εξωτερική άποψη της πατρικής οικίας του Κωνσταντίνου Καραμανλή

Πηγή: [http://www. http://wikimapia.org/8360357/el/οικία-κωνσταντίνου-καραμανλή](http://www.wikimapia.org/8360357/el/οικία-κωνσταντίνου-καραμανλή)

Εικόνα 8: Το άγαλμα του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Πρώτη Σερρών

Πηγή: <http://mapio.net/pic/p-40918664/>

6. Μνημείο Οικουμενικού Πατριάρχη Νεοφύτου Η΄

Επίσης στην Πρώτη βρίσκεται η μνημειακή προτομή του Οικουμενικού Πατριάρχη Νεοφύτου Η΄, ο οποίος είλκυε την καταγωγή του από εκεί· υπήρξε Οικουμενικός Πατριάρχης μεταξύ 1891 και 1894 και επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την υπεράσπιση των συμφερόντων του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης²⁵.

7. Κερδύλλια, Μνημείο Ολοκαυτώματος

Στα Νέα Κερδύλλια βρίσκεται το Μνημείο Ολοκαυτώματος με τον πολύ χαρακτηριστικό σταυρό με το διπλό κάθετο σκέλος. Τιμά την πρώτη ιστορικά εκτέλεση

²⁵ https://web.archive.org/web/20071213230151/http://protiserron.gr/menu/neofytos_h.htm (ανακτήθηκε 17/10/2017)

Ελλήνων από τα γερμανικά κατοχικά στρατεύματα την 17^η Οκτωβρίου του 1941 ως αποτέλεσμα της δράσης του αντάρτικου σώματος «Οδυσσέας Ανδρούτσος»²⁶.

Εικόνα 9: Νέα Κερδύλια Μνημείο Ολοκαυτώματος

Πηγή: <https://oikohouse.wordpress.com/2014/10/17/το-ολοκαύτωμα-στα-άνω-και-κάτω-κερδύλια>

Πόλοι θρησκευτικού ενδιαφέροντος

8. Ιερά Μονή Αναλήψεως

Η γυναικεία Ιερά Μονή Αναλήψεως, μετόχιο της Παναγίας της Εικοσιφοινίσσης ιδρύθηκε το 1979 και είναι κτισμένη κοντά στην Πρώτη, στην βόρεια πλευρά του Παγγαίου σε υψόμετρο 930μ. Θεμελιώθηκε στην τοποθεσία παλαιότερης ανδρικής μονής του 18^{ου} αιώνα, η οποία επλήγη πολλές φορές από τους Τούρκους και τους Βουλγάρους (ισοπέδωση το 1944) εξαιτίας της ενεργού στήριξης στους χριστιανικούς πληθυσμούς. Χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό στοιχείο της είναι το καθολικό της, το

²⁶ <http://www.paggaioseresnet.gr/amfipoli/sights.php#3>

οποίο είναι διαμορφωμένο κατά τον τύπο της αντίστοιχης ροτόντας που υπάρχει στην Αγία Ανάληψη του Όρους των Ελαιών των Αγίων Τόπων²⁷.

Εικόνα 10: Ιερά Μονή Αναλήψεως με την χαρακτηριστική ροτόντα

Πηγή: <http://wikimaria.org/ιερά-μονή-αναλήψεως-πρώτης>

9. Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής

Σε απόσταση 5 χιλιομέτρων από τους πρόποδες του δυτικού Παγγαίου και 2 χιλιομέτρων από την κοινότητα Δομίρου (δημοτική ενότητα Ροδολίβους) είναι κτισμένη η γυναικεία Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής μετόχιο της Ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσσης μέχρι το 1924 και με ιστορικότητα η οποία ανάγεται στον 14^ο αιώνα. Η ιστορική βαρύτητα της Μονής εντείνεται από το γεγονός ότι στεγάζει τα ιερά κειμήλια που έφεραν μαζί τους οι 6 μοναχές της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Ιμαίρων Χαλδείας Πόντου το 1922²⁸.

²⁷ <http://protiserron.gr/agia-analypsis/>

²⁸ <http://dimos-amfipolis.gr/αγία-παρασκευή>

Εικόνα 11: Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής

Πηγή: https://eisagios.blogspot.gr/2012/11/blog-post_5402.html

10. Ιερά Μονή Εικοσιφοινίσσης

Στην βόρεια πλευρά του Παγγαίου σε υψόμετρο 750 μέτρων και στον δρόμο που συνδέει τις Σέρρες με την Καβάλα λίγο μετά την κοινότητα Κορμίστης βρίσκεται η γυναικεία Ιερά Μονή Εικοσιφοινίσσης ένα από τα μείζονα χριστιανικά προσκυνήματα στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία, με ποικιλία ιερατικών κτισμάτων. Γνώριμη για την αχειροποίητη εικόνα της Παναγίας από την οποία θρυλείται ότι έλαβε και το όνομά της²⁹ ιδρύθηκε τον 6^ο αι. μ.Χ. από τον Άγιο Γερμανό και τον 11^ο αιώνα απέκτησε τη σταυροπηγιακή ιδιότητα (υπήχθη, δηλαδή, στην αποκλειστική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου). Στα χρόνια μετά την Άλωση η ανδρική, τότε, μονή γνώρισε την ακμή, αλλά συνάμα πέρασε και από πολλές περιπέτειες, οι οποίες οφείλονται στην σθεναρότητα που επέδειξε ενάντια στον εξισλαμισμό του χριστιανικού πληθυσμού· κατά την διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα και των Βαλκανικών πολέμων και της Κατοχής γνώρισε αλλεπάλληλα την κατακτητική συμπεριφορά των Βουλγάρων, οι οποίοι λαφυραγόησαν την βιβλιοθήκη και την

²⁹ Ένεκα του φοινικού [δηλ. πορφυρού] φωτός το οποίο εξέπεμπε.

κειμηλιοθήκη της μονής με αποτέλεσμα η πάλαι ποτέ περίφημη συλλογή της μονής να ευρίσκεται διασκορπισμένη κυρίως στη Βουλγαρία. Κατά την διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής καταστράφηκε από πυρκαγιά (1943) και το 1965 ανοικοδομήθηκε και επανασυγκροτήθηκε³⁰.

Εικόνα 12: Ιερά μονή Εικοσιφοινίσσης

Πηγή: https://www.prosotsani.gr/travel/index.php?option=com_k2&view=item&id=38:iera-moni-panagias-eikosifoinissis&lang=el

Πόλοι πολιτιστικού-κοινωνικού/λαογραφικού ενδιαφέροντος

11. Γιορτή Κρασιού

Η εμβληματική εορτή η οποία πραγματοποιείται στο Ροδολίβος στα τέλη του Σεπτεμβρίου κάθε έτους και συνδέεται άρρηκτα με την γεωγραφία και την τελετουργία της θρακικής διονυσιακής λατρείας. Αναφέρεται στο αρχαιότατο έθιμο της παραγωγής κρασιού μέσα από το πάτημα στον σταφυλιών σε ένα μεγάλο πατητήρι το οποίο λέγεται Κουρήτος, και έλκει την προέλευσή του από τους Κούρητες τους φρουρούς του βρέφους Διονύσου Ζαγρέως. Αυτή η κατ' εξοχήν συλλογική εορτή έχει επίσης και το

³⁰ <http://protiserron.gr/holy-monastery-of-ikosifinissa/>

στοιχείο της προβολής της λαϊκής παράδοσης και για τον σκοπό αυτό λαμβάνει παράλληλα λαογραφική έκθεση με διαφορετική κάθε φορά θεματική³¹.

12. Ντερβένα

Ένα πολύ χαρακτηριστικό παραδοσιακό έθιμο προχριστιανικών καταβολών το οποίο τηρείται με ιδιαίτερο ζήλο από τους κατοίκους της Πρώτης Σερρών. Η Ντερβένα («πέραςμα» στην περσική) αναφέρεται στις μεγάλες πυρές από πουρνάρια κατά την Κυριακή της Αποκριάς και έχει την έμφαση στην αναγνώριση του εξαγνιστικού στοιχείου που διέπει την φωτιά. Παλαιότερα οι πυρές ήσαν πολλές και ο αμιλλητικός χαρακτήρας έντονος, τώρα η πυρά είναι μόνο μια και συντελείται σε εορταστική ατμόσφαιρα στην πλατεία του χωριού³².

Εικόνα 13:Ντερβένα

Πηγή: <http://proti-serron.blogspot.gr/2012/03/2012>.

---

³¹ <http://frontoffice-mitrousis.dev.edu.uoc.gr/local-products/gastronomy/rodolivos.html>

³² <http://protiserron.gr/dervena/>

13. Το Κουρμπάνι

Ένα προχριστιανικό έθιμο το οποίο τηρείται από τους κατοίκους της κοινότητας Αγγίστα και συνδέεται με την εγκαινιαστική καθιερωτική έννοια της θυσίας· συντελείται κατά την παραμονή και κατά την ημέρα του εορτασμού του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου και αναφέρεται στην θυσία (από μια επιτροπή κατοίκων σε συνεργασία με τον ιερέα) και το μαγείρεμα (βράσιμο) ενός μοσχαριού, το οποίο μοιράζεται ως κέρασμα στους κατοίκους και τους επισκέπτες³³.

14. Λαογραφικό μουσείο της Αγγίστας «Κωνσταντίνα Πολίτου»

Χαρακτηριστική περίπτωση του ιδιαίτερου ζήλου που διέπει τους κατοίκους του Δήμου Αμφίπολης—και ειδικά της κοινότητας Αγγίστας ως προς την διαφύλαξη της παραδοσιακής φυσιογνωμίας—αποτελεί το Λαογραφικό μουσείο της Αγγίστας. Αποτελεί πρωτοβουλία της κυρίας Κωνσταντίνας Πολίτου και στεγάζεται στον παλαιό δημοτικό σχολείο της κοινότητας Αγγίστα. Λειτουργεί από το 2014 και εμπεριέχει μια διαρκώς αυξανόμενη συλλογή (μέχρι στιγμής αριθμεί περί τα 800) αντικειμένων/καταγραφών της διαχρονίας της παραδοσιακής ζωής της κοινότητας. Αξιοσημείωτο είναι ότι η συλλογή των αντικειμένων προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από δωρεές των ίδιων των κατοίκων της κοινότητας³⁴.

15. Μαθητιάδα Πρώτης Σερρών

Η Μαθητιάδα είναι ένας θεσμοθετημένος μαθητικός διαγωνισμός πανελλήνιας και διεθνούς συμμετοχής με κατ' εξοχήν αθλητικό και πολιτιστικό χαρακτήρα. Αποτελεί προϊόν της πρωτοβουλίας του κυρίου Γεωργίου Γάλλου και το 2009 θεσμοθετήθηκε και τέθηκε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας. Διενεργείται ανελλιπώς από το 2004 και αποτελεί μια ολοκληρωμένη διοργάνωση κατά το πρότυπο των Ολυμπιακών Αγώνων και μέρος της άυλης κληρονομιάς τους· πραγματοποιούνται διαγωνισμοί σε μια ευρύτατη γκάμα αθλημάτων, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι υπάρχει αγωνιστικό τμήμα παραολυμπιακών αγώνων. Σε όλη την διάρκεια της Μαθητιάδας διενεργούνται

³³ http://aggista.gr/gr_aggistas_kourmpani.html

³⁴ http://aggista.gr/gr_aggistas_museum.html

πολιτιστικές εκδηλώσεις. Ομολογείται ότι η Μαθητιάδα αποτελεί μια εξαιρετικά επιτυχημένη εκδήλωση προβολής των ελληνικών αξιών³⁵.

16. Φεστιβάλ Αμφίπολης

Το Φεστιβάλ Αμφίπολης εγκαινιάστηκε το 1999 με σκοπό να εξοικειώσει τους κατοίκους του Δήμου Αμφίπολης με την ιστορία, τον πολιτισμό και την παράδοση της ευρύτερης περιοχής του όρους Παγγαίου. Διεξάγεται ανελλιπώς κατά τους θερινούς μήνες (Ιούλιο και Αύγουστο κυρίως) στον αρχαιολογικό χώρο της Αμφίπολης και επιδιώκει να διέπεται από θεματική ποικιλία, ενώ φιλοξενεί επώνυμους Έλληνες καλλιτέχνες αλλά και θεατρικούς θιάσους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η διεξαγωγή του το 2016 (ΙΗ΄) συμπεριέλαβε την συμμετοχή πολλών θεατρικών σχημάτων από τις δημοτικές ενότητες της Αμφίπολης με μεγάλη ευρύτητα στο θεατρικό ρεπερτόριο, ενώ το 2017 (ΙΘ΄) ήταν αφιερωμένη στην αρχαία πόλη της Αργίλου, αποικίας των Ανδρίων, και γειτονικής προς την αρχαία Αμφίπολη³⁶.

Πόλοι αρχαιολογικού ενδιαφέροντος³⁷

17. Αγροτική Έπαυλις

Τεκμήριο της ακμάζουσας θέσης στην οποία βρισκόταν η αρχαία Αγγίστα (κειμένη στην νότια όχθη του Αγγίτη ποταμού) κατά την ρωμαϊκή περίοδο, όπου και υπαγόταν στην ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων, η Αγροτική Έπαυλις (Villa Rustica). Η έπαυλις, καταλαμβάνει έκταση 1.100 τ.μ., και αποτελεί ένα πληρέστατο αρχιτεκτονικά αν και εξαιρετικά ερειπωμένο ρωμαϊκό αριστοκρατικό οίκημα. Χαρακτηριστικό του στοιχείο είναι τα ψηφιδωτά δάπεδα τα οποία είναι σε πολύ κακή κατάσταση, αλλά έχουν ευδιάκριτη την πολυχρωμία και την παρουσία γεωμετρικών μοτίβων. Εκτιμάται ότι κτίστηκε σε δύο φάσεις: η πρώτη χρονολογείται την περίοδο της βασιλείας του Αδριανού (117-138 μ.Χ.), ενώ η δεύτερη είναι δύσκολο να εκτιμηθεί: παρ' όλα αυτά οι νομισματικές ενδείξεις υποδηλώνουν χρήση μέχρι και τον 4^ο μ.Χ. αιώνα³⁸.

³⁵ <http://protiserron.gr/mathitiada>, <https://el.wikipedia.org/wiki/μαθητιάδα>

³⁶ <https://www.serreslife.gr/news/serres/πολιτιστικά/16824.html>,

<https://web.archive.org/web/20160731171445/http://www.festivalamfipolis.gr:80/about/> (ανάκτηση 17/10/2017), http://psterpnis.blogspot.gr/2016/06/2016_24.html

³⁷ Σημειώνεται ότι η ανασκαφή του Τύμβου Καστά απλώς θα κατονομασθεί, επειδή θα καταγραφεί αναλυτικά στο επόμενο ειδικό κεφάλαιο.

³⁸ http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5924

Εικόνα 14: Αγροτική Έπαυλις

http://www.aggista.gr/Aggista_photos_village/aggista_villa_Rustica_01.jpg

18. Ανασκαφή Τύμβου Καστά,

19. Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφιπόλεως

Καρπός των ακάματων προσπαθειών του αρχαιολόγου που συνέδεσε την διαδρομή του και το όνομά του με την Αμφίπολη, του Δημήτρη Λαζαρίδη, ο οποίος όμως δεν πρόλαβε την πλήρη τελεσφόρηση, το Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφιπόλεως άρχισε να κατασκευάζεται το 1975 και περατώθηκε οριστικά το 1995, όπου και άνοιξε τις πύλες του στο ευρύ κοινό. Το μουσείο διαθέτει μια πλήρη συλλογή η οποία τεκμηριώνει την σπουδαιότητα της Αμφιπόλης στην ιστορική διαχρονία σε ένα διάστημα το οποίο εκτείνεται από τους προϊστορικούς χρόνους και φθάνει μέχρι τους βυζαντινούς χρόνους. Τα εκθέματα εκτίθενται κατά χρονολογική σειρά και περιλαμβάνουν τις εξής χωροταξικές ενότητες:

- Προϊστορικοί χρόνοι
- Πρώιμοι ιστορικοί χρόνοι

- Κλασικοί χρόνοι (με ειδικότερη κατάτμηση για τα ιερά, την δημόσια και ιδιωτική ζωή και τα νεκροταφεία)
- Ρωμαϊκοί χρόνοι
- Παλαιοχριστιανικοί χρόνοι
- Βυζαντινοί χρόνοι³⁹

Μεταξύ των σημαντικών εκθεμάτων είναι δέον να ξεχωρίσουν τα εξής (με χρονολογική σειρά):

- Σφραγίδα και ειδώλια νεολιθικών χρόνων (6000-3000 π.Χ.) από τον προϊστορικό οικισμό σε γειτονικό στην αρχαία Αμφίπολη λόφο, γνωστό ως Λόφο 133
- Ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη του Αμύντα από το νεκροταφείο της Αμφιπόλεως. Χρονολογείται στον 4ο αιώνα π.Χ.
- Ασημένια οστεοθήκη και χρυσό στεφάνι ελιάς που βρέθηκε μέσα σε αυτήν (η ασφαλέστερη εικασία είναι ότι ανήκει στην ταφή του Σπαρτιάτη Βρασίδα, ο οποίος ως γνωστόν πέθανε κατά την νικηφόρα για τους Σπαρτιάτες μάχη της Αμφίπολης⁴⁰).
- Χρυσά κοσμήματα από τους τάφους στον τύμβο Καστά, στα περίχωρα της Αμφιπόλεως.
- Η στήλη του Εφηβαρχικού νόμου της Αμφιπόλεως (23 π.Χ.), ο οποίος παρέχει πολλές πληροφορίες για την εκπαίδευση των εφήβων από τα 16 έως τα 18 τους χρόνια. Τα απεικονιζόμενα στην ανάγλυφη παράσταση αντικείμενα (αμφορέας με λάδι, στεφάνι, στλεγγίδες κ.λπ.) σχετίζονται με τη αθλητική ζωή των εφήβων στο Γυμνάσιο. Είναι ένα από τα πλέον σημαντικά ευρήματα διότι αναφέρεται στο καθεστώς της εφηβικής γυμναστικής/αθλητικής αγωγής που επικρατούσε στην ευρύτερη Μακεδονία, ενώ παράλληλα είναι σημαντικός οδηγός για τον αρχαιολογικό χώρο της Αμφίπολης
- Χρυσός solidus του αυτοκράτορα Ιουστινιανού (527-565 μ.Χ.). Στην μία όψη εικονίζεται ο αυτοκράτορας και στην άλλη όψη άγγελος⁴¹.

³⁹ Σημειώνεται ότι υπάρχει και ειδικό τμήμα για την διοργάνωση περιοδικών εκθέσεων.

⁴⁰ Πβ. τις σχετικές παρατηρήσεις της Πηνελόπης Μάλαμα, νυν προϊσταμένης της ΚΗ' Εφορίας Αρχαιοτήτων (Ιντζεσίλογλου 2017α)

⁴¹ Σχετικά με το μουσείο: <http://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?ID=4327&lng=1>

Εικόνα 15: Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφίπολης

http://www.prosotsani.gr/travel/index.php?option=com_k2&view=item&id=327:arxaiologiko-mouseio-amfipolis-en&Itemid=1052&lang=en

Εικόνα 16: Η οστεοθήκη του Βρασίδα μαζί με το χρυσό στεφάνι

http://www.imma.edu.gr/macher/museums/show.html?museum_id=40

20. Αρχαιολογικός χώρος Αμφίπολης

Ο αρχαιολογικός χώρος της Αμφίπολης αναφέρεται γεωγραφικά και αρχαιολογικά στον πυρήνα της αρχαίας Αμφίπολης, η οποία απετέλεσε κρίσιμη εστία από τα κλασικά μέχρι και τα πρώτα βυζαντινά χρόνια. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι η επικράτεια της Αμφίπολης στην διάρκεια εξέλιξης αυτής της εκτενούς περιόδου ήταν κατά πολύ εκτενέστερη και κατελάμβανε μια περιοχή στην οποία χονδρικά σήμερα εντάσσονται από την Π.Ε. Σερρών ο Δήμος Αμφίπολης και ο Δήμος Νέας Ζίχνης και από την Π.Ε. Καβάλας ο Δήμος Παγγαίου στο δυτικό του τμήμα (Δ.Ε. Γαληψού) (Παπανικολάου, 2012:9-12).

Ο αρχαιολογικός χώρος της Αμφίπολης απέχει μόλις 900 μέτρα από την σύγχρονη τοπική κοινότητα Αμφίπολης και στην πραγματικότητα αποτελεί ένα όλο μέσα στο οποίο εντάσσεται η ανασκαφή του τύμβου Καστά και το οποίο τεκμηριώνει με εξαιρετικό τρόπο το καθεστώς διαρκούς ακμής το οποίο διείπε την πόλη κατά τους αρχαίους χρόνους. Υπάρχουν πολλές ενδείξεις ότι αποτελούσε μείζον λατρευτικό κέντρο⁴², όμως οπωσδήποτε το πλέον εμβληματικό αξιοθέατο είναι το αρχαίο Γυμνάσιο, το μοναδικό σωζόμενο στην Μακεδονία. Λειτουργούσε ως κατ' εξοχήν χώρος εκγύμνασης και προπόνησης και αποτελούσε ένα πλήρες κτηριακό συγκρότημα όμοιων προδιαγραφών με τα αντίστοιχα στην Ολυμπία, τους Δελφούς και την Νεμέα· συνδέθηκε στενά με την έντονη κοινωνική ζωή της πόλης· επί ρωμαϊοκρατίας μάλιστα υπήρξε και τόπος αγώνων. Η ύπαρξη και η λειτουργία του Γυμνασίου συνδέεται με την στήλη του εφηβαρχικού νόμου, η οποία σώζεται στο μουσείο της Αμφίπολης. Το Γυμνάσιο μέσω ενός ρωμαϊκού αποχετευτικού αγωγού συνδέεται με την θέση όπου άλλοτε βρισκόταν το αρχαίο θέατρο, το οποίο έχει εντοπισθεί και η ανασκαφή του εκκρεμεί· εκτιμάται ότι είναι εφάμιλλο του θεάτρου της Επιδαύρου. Η Αμφίπολη των πρώτων χριστιανικών χρόνων εντοπίζεται στην αρχαία ακρόπολη· ξεχωρίζουν τα

---

⁴² Σώζεται το ιερό στην Μούσα Κλείω, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι υπήρχαν ιερά για όλο το φάσμα των ολύμπιων θεοτήτων (Πύθιος Απόλλων, Άρτεμις, Αφροδίτη), όπως επίσης οι ημίθεοι Ηρακλής, Διόσκουροι και Ασκληπιός, ενώ εξέχουσα θέση είχαν οι εντόπιες θεότητες, δηλ. ο Στρυμόνας, ο εντόπιος βασιλιάς ημίθεος Ρήσος, η Άρτεμις Ταυροπόλος και ο μεταγενέστερος Άττις.

ερείπια τεσσάρων τρικλίτων βασιλικών του 5^{ου} και 6^{ου} αιώνα π.Χ., και οπωσδήποτε ο επίσης ερειπωμένος εγγεγραμμένος εξαγωνικός ναός του 6^{ου} αιώνα⁴³.

Εικόνα 17: Αρχαία Αμφίπολη, Γυμνάσιο

http://www.imma.edu.gr/macher/museums/show.html?museum_id=40

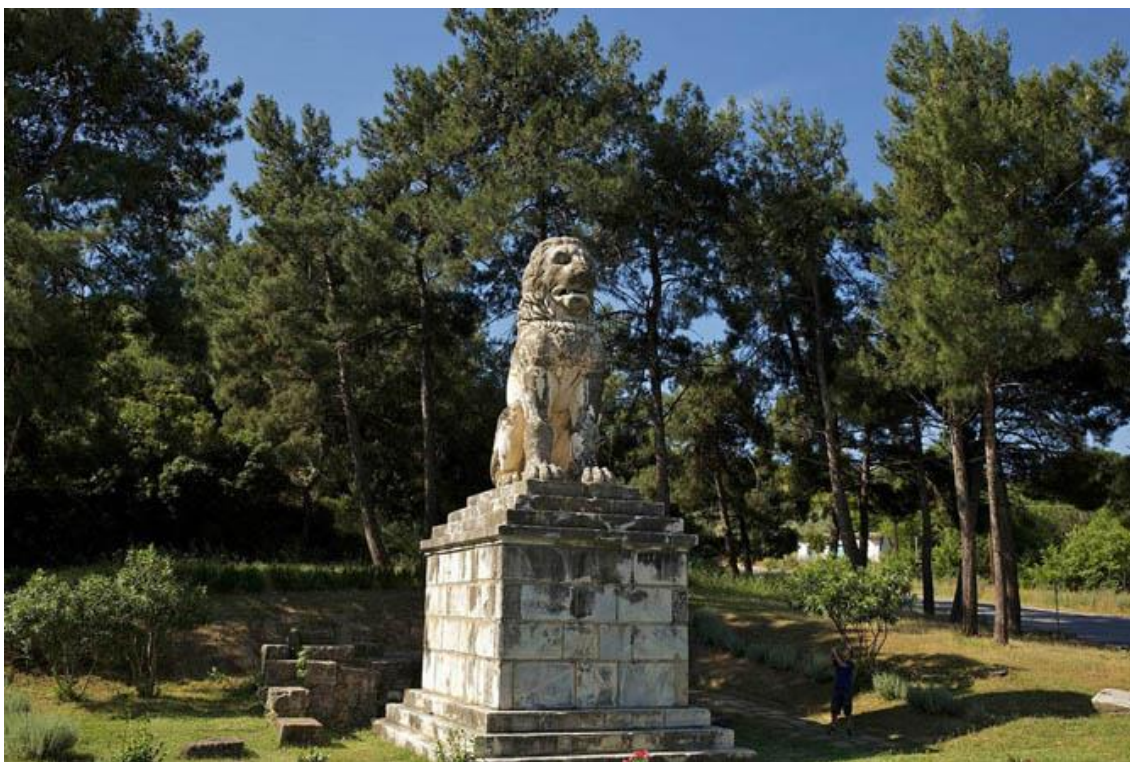
21. Λέων Αμφιπόλεως⁴⁴

Σε απόσταση 2 χιλιομέτρων. Από τον Αρχαιολογικό χώρο της Αμφίπολης και 5,8 χιλιομέτρων από τον Τύμβο Καστά βρίσκεται ο Λέων της Αμφίπολης μια εξαιρετική γλυπτική αναπαράσταση καθιστού λέοντα χωρίς γλώσσα, ύψους 5,30 μέτρων. Κατά την διάρκεια των οχυρωματικών έργων στον Στρυμόνα από τον ελληνικό στρατό το 1913 και του Ηνωμένου Βασιλείου το 1916 βρέθηκαν τμήματα του θεμελίου (από τον ελληνικό στρατό) και του λέοντος (στρατός Ηνωμένου Βασιλείου), τα οποία μετά από εξαιρετικά περιπετειώδη μακρόχρονη διαδρομή συναρμολογήθηκαν από τον Ανδρέα Παναγιωτάκη, καθηγητή του Πολυτεχνείου και γλύπτη του Εθνικού Αρχαιολογικού

⁴³ <http://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?id=14565>

⁴⁴ <http://amphipolisbc.blogspot.gr/p/30.html>

Μουσείου το θέρος του 1936, διαδικασία η οποία περατώθηκε το 1937, δυστυχώς όχι χωρίς κάποιες σοβαρές ατέλειες. Ο Λέων θεωρείται μεγαλοπρεπέστερος του αντίστοιχου Λέοντα που βρίσκεται στην Χαιρώνεια και η μέχρι πρότινος επικρατέστερη άποψη για τον αφιερωματικό του χαρακτήρα ήταν αυτή του Δημήτρη Λαζαρίδη, ο οποίος υποστήριξε ότι στήθηκε προς τιμήν του Λαομέδοντος, ναυάρχου του Μ. Αλεξάνδρου και εγκατεστημένου στην Αμφίπολη. Η ανασκαφή στον τύμβο Καστά δημιούργησε δεδομένα τα οποία έδωσαν ώθηση στην άποψη ότι το θεμέλιο του Λέοντος δεν σημαίνει και την αρχική του θέση, η οποία ήταν στην κορυφή του τύμβου Καστά. Η άποψη αυτή έχει τύχει επιστημονικής αντίκρουσης⁴⁵, αλλά δεν έχει απωλέσει την ισχύ της⁴⁶.

Εικόνα 18: Λέων Αμφιπόλεως

http://www.wondergreece.gr/public/images/2015/03/01/arch_amfipolis/20150301141623arch_amfipolis1.jpg

---

⁴⁵ <http://news247.gr/eidiseis/psixagogia/politismos/amfipolh-anatrepontai-ta-dedomena-tria-nea-symperasmata.3344191.html>

⁴⁶ <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=840217> Σημειώνεται ότι η άποψη αυτή είχε διατυπωθεί για πρώτη φορά από την Κατερίνα Περιστερή ήδη από το 2013· πβ. Μετάκη (2013)

5.2 Συνοπτική ιστορία της αρχαίας Αμφίπολης

Στο σημείο αυτό και με δεδομένο ότι η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί κυρίως με την αναπτυξιακή αξιοποίηση της ανασκαφής στον τύμβο Καστά, ενός πολιτιστικού πόλου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, κρίνεται κατάλληλο να γίνει μια συνοπτική αναφορά στην ιστορική διαδρομή της αρχαίας Αμφίπολης από την ίδρυσή της μέχρι και τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες. Προοιμιακά και εν είδει γενικού σχολίου θα ήταν δέον να αναφερθεί ότι η ιστορία της Αμφίπολης χαρακτηρίζεται από μια τάση η οποία ήδη δηλώνεται μέσα από το όνομά της, δηλαδή επιτυγχάνει να *συνδυάσει* (αυτό είναι το κυριολεκτικό νόημα της ινδοευρωπαϊκής προέλευσης πρόθεσης *αμφί*) δύο καταστάσεις, την αυτονομία (ζητούμενο για τις διαρκώς εμπλεκόμενες σε πολέμους ελληνικές πόλεις-κράτη) και την εξάρτηση από κάποια μεγάλη δύναμη.

Η περιοχή της Αμφίπολης τελούσε κατά την διάρκεια των αρχαϊκών και των κλασικών χρόνων υπό καθεστώς διαρκούς Αθηναϊκής διεκδίκησης και αυτό εξαιτίας των κοντινών ορυχείων χρυσού και της γενικότερης στρατηγικής της θέσης. Η περιοχή εκαλείτο Εννέα οδοί και παρ' όλο που υπάρχει ένα *αίτιον*, το οποίο συνδέει την περιοχή με την αθηναϊκή μυθολογική παράδοση⁴⁷, η περιοχή ανήκε στους Ηδωνούς κατά την διάρκεια των Περσικών Πολέμων. Η κατακτητική της προσέγγιση έγινε με πολλή δυσκολία: η αρχή έγινε με τον Κίμωνα⁴⁸ το 465/464 π.Χ. ο οποίος κατέλαβε την Ηϊόνα, το υπό περσική κατοχή επίνειο, αλλά δεν είχε την ίδια επιτυχία όταν συγκρούστηκε με τους Ηδωνούς και η επιτυχής κατάληξη έγινε το 437 με τον Άγωνα, τον γιό του Νικίου, ο οποίος κατέλαβε την περιοχή και την αποίκισε δίδοντας της το όνομα Αμφίπολις. Όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης, ο Άγων έδωσε αυτήν την ονομασία επειδή *καθώς ο ποταμός Στρυμών σχηματίζει αγκώνα, περιρρέοντα αυτήν από βορρά μέχρι νότου, κατεσκεύασεν από εν σημείον του ποταμού εις άλλο μακρόν τείχος, χωρίσας*

⁴⁷ *Αίτιον* καλείται η μυθολογική εξηγητική πρόελευση του ονόματος μιας τοποθεσίας: πρόκειται για μια χαρακτηριστική τάση της ελληνιστικής λογοτεχνίας η οποία ξεκίνησε με τον ποιητή Καλλίμαχο. Στην προκειμένη περίπτωση το αίτιον συνδέεται με την Φυλλίδα, θρακιώτιδα πριγκίπισσα η οποία απαγονήσθηκε και μεταμορφώθηκε σε αμυγδαλιά από την απελπισία της για το ότι ο Δημοφών, γιός του Θεσέα και συνεκστρατεύσας στα Τρωικά δεν επέστρεψε σ' αυτή, όπως της είχε υποσχεθεί. Το αίτιον καταγράφεται από τον Οβίδιο και το όνομα «Εννέα Οδοί» οφείλεται στο ότι η Φυλλίς έκανε εννέα φορές τον δρόμο προς την ακτή αναμένουσα τον Δημοφώντα. Σημειώνεται ότι υπάρχει κοινότητα που ονομάζεται Αμυγδαλεώνας και ότι τα αμύγδαλα είναι μέρος της αγροτικής παραγωγής της Αμφίπολης.

⁴⁸ Η αρχή έγινε με τον Πεισίστρατο, ο οποίος αποίκισε την Ραϊκήλο (περιοχή ΒΔ της Αμφίπολης) και απέκτησε πρόσβαση στα εντόπια χρυσοωρυχεία του Παγγαίου.

τον αγκώνα αυτόν, εντός του οποίου ίδρυσε την πόλιν, περίβλεπτον και από ξηράς και από θαλάσσης (Δ'102,3)⁴⁹.

Η Αμφίπολη εξ αιτίας της μη αμιγώς αθηναϊκής πληθυσμιακής της σύνθεσης έρεπε προς την πολιτική της αυτονομίας και πάνω στην βάση αυτή προσεταιριζόταν τόσο το Κοινόν των Χαλκιδίων όσο και τους Σπαρτιάτες (Παπανικολάου 2012: σ.40). τελικώς η Αμφίπολη βρέθηκε αυτόβουλα στην επιρροή των Σπαρτιατών όταν ο Βρασιδάς στο πλαίσιο των πολεμικών του επιχειρήσεων στην ανατολική Χαλκιδική την κατέλαβε το 423 προλαβαίνοντας τον Θουκυδίδη, τον αρμόδιο για την Θράκη Αθηναίο στρατηγό⁵⁰. Η απώλεια αυτής της στρατηγικής σπουδαιότητας πόλης ήταν σοβαρό πλήγμα για τους Αθηναίους, οι οποίοι το 422, αμέσως μετά την λήξη της ετήσιας ανακωχής, έσπευσαν, με πρωτοστάτη τον Κλέωνα, να επιχειρήσουν την ανακατάληψή της· η κίνηση αυτή οδήγησε στη μάχη της Αμφίπολης, η οποία υπήρξε νικηφόρα για τους Σπαρτιάτες, όμως είχε ως συνέπεια της το θάνατο των ηγητόρων και των δύο στρατευμάτων⁵¹. Η μάχη αυτή εμπέδωσε την επιλογή των Αμφιπολιτών να τεθούν υπό την επιρροή των Σπαρτιατών και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την συνειδητή οριστική αποσύνδεση τους με το αθηναϊκό αποικιακό παρελθόν (Mari, 2012)⁵².

Το επόμενο κεφάλαιο στην ιστορία της Αμφίπολης αφορά στην ένταξή της στην μακεδονική επιρροή. Μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο οι Αμφιπολίτες κινήθηκαν πάλι με γνώμονα την αυτονομία, διατηρώντας όμως παράλληλα επαφές τόσο με το Κοινόν των Χαλκιδίων, όσο και με την μακεδονική δυναστεία απωθώντας συγχρόνως την αθηναϊκή διεκδίκηση. Οι κινήσεις αυτές έληξαν όταν ο Φίλιππος Β' έθεσε τέλος στην μακεδονική αμφιθυμία για την περιοχή και εγκατέστησε μια μακεδονική φρουρά στην πόλη το 362· το γεγονός αυτό έθεσε την βάση για οριστική κατάληψη της πόλης το 357 και την οριστική παραίτηση των Αθηναίων από τις διεκδικήσεις τους το 346 με την Φιλοκράτειο ειρήνη. Με αυτές τις κινήσεις τα ορυχεία του Παγγαίου πλησίον της Αμφίπολης ήσαν, πλέον, υπό μακεδονικό έλεγχο και η πόλη γνώρισε μια νέα περίοδο

⁴⁹ Η μετάφραση είναι του Ελευθερίου Βενιζέλου (1940). Το πρωτότυπο κείμενο έχει ως εξής: *ὅτι ἐπ' ἀμφοτέρω περιρρέοντος τοῦ Στρυμόνος [διὰ τὸ περιέχειν αὐτὴν] τείχει μακρῶ ἀπολαβὼν ἐκ ποταμοῦ ἐς ποταμὸν περιφανῆ ἐς θάλασσαν τε καὶ τὴν ἥπειρον ὤκισεν.*

⁵⁰ Ο Θουκυδίδης ήταν εγκατεστημένος στην Θάσο.

⁵¹ Κομβικό ρόλο διεδραμάτισε η αξιοποίηση της αρχαίας ξύλινης γέφυρας από τον Βρασιδά. Η γέφυρα αυτή ανακαλύφθηκε και ταυτίστηκε από τον Λαζαρίδη το 1977 (<https://www.xronometro.com/amfipolis-gefura/>)

⁵² Καταστράφηκαν τα κτίσματα που είχε κατασκευάσει ο Άγων. Η Παπανικολάου (2012:σ.9 σημ.29) χαρακτηρίζει την κίνηση αυτή *damnatio memoriae* (καταδίκη της μνήμης).

ακμής, η οποία οφείλεται στο ότι από πολύ νωρίς οι Μακεδόνες ανεγνώρισαν την σημασία και την βαρύτητά της, συγκαταλέγοντάς την κατ' αρχάς μεταξύ των επισήμων νομισματοκοπειών. Σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι ο Μ. Αλέξανδρος είχε την Αμφίπολη ως ορμητήριο για την πανελλήνια εκστρατεία στην Ασία, ενώ παράλληλα την προώριζε για ένα ειδικό καθεστώς εύνοιας⁵³. Η Αμφίπολη επίσης ήταν ο τόπος περιορισμού και εκτέλεσης της Ρωξάνης και του Αλεξάνδρου Δ', ενώ εκεί απεβίωσε και ο Φίλιππος Ε'.

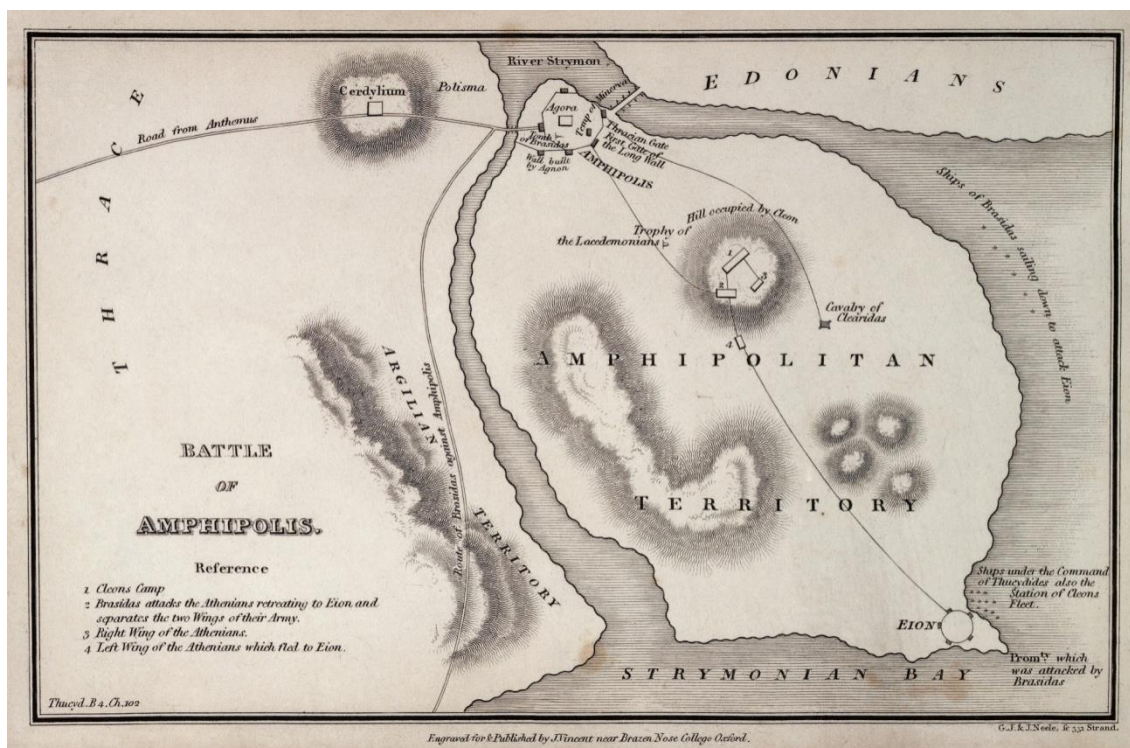
Η μακεδονική διαδρομή της Αμφίπολης λήγει το 168 με τον Γ' Μακεδονικό Πόλεμο και την μάχη της Πύδνας με την οποία η πόλη τίθεται πλέον υπό ρωμαϊκό έλεγχο. Ο Αιμίλιος Παύλος διαιρεί την ευρύτερη μακεδονική επικράτεια σε τέσσερις μερίδες, εκ των οποίων η Αμφίπολη ορίζεται ως η έδρα της Μακεδονίας Πρώτης· είκοσι χρόνια αργότερα, ως αποτέλεσμα της καταστολής της εξέγερσης του Ανδρίσκου, η Αμφίπολη αποκτά το καθεστώς της *ελευθέρως πόλεως*⁵⁴. Η χάραξη της Εγνατίας Οδού έδωσε νέα ώθηση στην ακμή της πόλης και με εξαίρεση την σύντομη διεκδίκησή της από τον Μιθριδάτη, το επόμενο σημαντικό κεφάλαιο στην ρωμαϊκή διαδρομή της πόλης είναι η εύνοια που έλαβε εξ αιτίας της υποστήριξής της στην τριανδρία των Οκταβιανού, Λεπίδου και Μάρκου Αντωνίου, οι οποίοι διεξήγαγαν την κρίσιμη νικηφόρα μάχη στην εγγύς περιοχή των Φιλίππων (42 π.Χ.). Η Αμφίπολη υπήρξε σταθμός στην διαδρομή του Αποστόλου Παύλου προς την Θεσσαλονίκη, ενώ κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, η πόλη ήταν έδρα επισκοπής υπαγόμενης στην μητρόπολη Θεσσαλονίκης και δεν στερήθηκε ακμής, όπως μαρτυρείται από τα πολύ σημαντικά τεκμήρια ναοδομίας που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Η διαδρομή της Αμφίπολης λαμβάνει τέλος με τις επιδρομές των Σλάβων και την μετακίνηση των κατοίκων της στα νότια του Στρυμόνα, η οποία οδήγησε στην ίδρυση της Χρυσοπόλεως⁵⁵.

⁵³ Η πόλη συμπεριλαμβανόταν στον κατάλογο των έξι πόλεων (Δελφοί Δήλος, Δίον, Δωδώνη, Κύρρος) τις οποίες ο ίδιος επεδίωκε να λαμπρύνει με μεγαλοπρεπή ναό (Παπανικολάου, 2012:7 σημ.41)

⁵⁴ *Civitas libera*. Το καθεστώς αυτό ισοδυναμούσε με ελεγχόμενη αυτονομία. Πβ. Παπανικολάου (2012: 8)

⁵⁵ Σημειώνεται ότι οι βυζαντινοί ιστοριογράφοι καταγράφουν το όνομα της Αμφίπολης πλέον σε *Ποπόλια* κατά παραφθορά (Παπανικολάου, 2012: 9).

Εικόνα 19: Απεικόνιση της στρατοπέδευσης του Κλέωνα και του Βρασίδα για τη μάχη της Αμφίπολης

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thucydides,_Maps_and_Plans_illustrative_of_Wellcome_L0031928.jpg

6. Τύμβος Καστά- Αρχαιολογικό χρονικό και συνοπτική παρουσίαση

Ο Τύμβος Καστά βρίσκεται πολύ κοντά στον καλούμενο Λόφο 133, οποίος συνδέεται με έναν οικισμό ενεργό στους προϊστορικούς και ελληνοιστικούς χρόνους με σημαντικά ταφικά ευρήματα⁵⁶. και οι δύο τοποθεσίες αποτελούν προστατευόμενες αρχαιολογικές ζώνες και υπάγονται στην Α΄ Ζώνη Προστασίας του αρχαιολογικού χώρου και ιστορικού τόπου του όρους Παγγαίου⁵⁷. Οι αρχαιολογικές έρευνες και στις δυο

⁵⁶ Ο Λόφος 133 βρίσκεται στα βορειοανατολικά της αρχαίας Αμφίπολης, και στα δυτικά του τάφου Καστά. Περίπου δύο χιλιόμετρα βορειοανατολικά του σημερινού χωριού της Αμφίπολης και νότια της Νέας Μεσολακκιάς, κοντά στην ανατολική όχθη του ποταμού Στρυμόνα, δεσπόζει ο φυσικά οχυρός λόφος, ύψους 133 μέτρων, ο οποίος ονομάστηκε συμβατικά Λόφος 133, από τον αείμνηστο αρχαιολόγο και ανασκαφέα της Αμφίπολης Δημήτρη Λαζαρίδη. Η κορυφή αυτού του λόφου αποτελεί ένα ομαλό υψίπεδο, όπου και πραγματοποιήθηκε ανασκαφική έρευνα κατά τα έτη 1964-1965 (Λαζαρίδης 1993). Πβ. επίσης: Μεντζής (2016)

⁵⁷ Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟΤ (5/9/2011).

τοποθεσίες είχαν ξεκινήσει ήδη από την δεκαετία του '50 και όλη η εξέλιξη των πραγμάτων οφείλεται στη σκαπάνη και το όραμα του αρχαιολόγου Δημητρίου Λαζαρίδη, του ανθρώπου ο οποίος συνδέεται εμβληματικά με την ανάδειξη της αρχαιολογίας της Αμφίπολης. Ως Έφορος Αρχαιοτήτων Ανατολικής Μακεδονίας από το 1946 είχε προβεί σε συστηματικές ανασκαφές της ευρύτερης περιοχής με εξαιρετική επιτυχία. Το 1965 επιχειρεί την πρώτη τομή στον Τύμβο και ανακαλύπτει 41 μέτρα ταφικής περιβόλου· εκτιμά την περίμετρο του τύμβου στα 497 μέτρα (με απόκλιση 12 μόλις μέτρα, όπως αποδείχθηκε), ενώ ήταν ο πρώτος ο οποίος είχε υποψιασθεί⁵⁸ την ύπαρξη εκεί, σημαντικού μακεδονικού ταφικού μνημείου⁵⁹.

Περίπου 50 χρόνια μετά, το 2012, γίνεται η ουσιαστική στοχευμένη επανεκκίνηση των ανασκαφών στον τύμβο από την Κατερίνα Περιστέρα, Διευθύντρια της ΚΗ΄ Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, μαθήτρια του Δημήτρη Λαζαρίδη και συμμετέχουσα στην τότε αρχαιολογική του ομάδα. Η σκαπάνη αυτή την φορά εστιάζει στον περίβολο του τύμβου και αποκαλύπτει τις πραγματικές διαστάσεις: 497 η περίμετρος⁶⁰, 3 μέτρα το ύψος της περιβόλου, επενδεδυμένης με 2.500 κυβικά μέτρα θασίου μαρμάρου.

Το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 2014 ήταν η πλέον κρίσιμη περίοδος για το αρχαιολογικό χρονικό της ανασκαφής· μέσα σε ένα διάστημα τριών μηνών από τον Αύγουστο μέχρι τον Οκτώβριο η αρχαιολογική σκαπάνη σημείωσε εκπληκτική πρόοδο αποκαλύπτοντας την είσοδο του τύμβου και προχωρώντας σταδιακά αλλά με αξιόλογη ταχύτητα στην πλήρη αποκάλυψη του ταφικού συγκροτήματος. Πρόκειται για ένα μακεδονικό τάφο περιβαλλόμενο από κυκλικό τοίχο από θάσιο μάρμαρο διαμέτρου 158,4 μέτρων και περιμέτρου 500 μέτρων και αποτελούμενο από τέσσερα τμήματα: Α) Είσοδος του τάφου με δάπεδο αποτελούμενο από πεσσούς σε γεωμετρικούς σχηματισμούς· η πρόσβαση στον προθάλαμο του τάφου γίνεται μέσω μιας μαρμάρινου θυρώματος (βαμμένου σε μπλε, μαύρο και κόκκινο χρώμα και με παραστάδες βαμμένες σε άσπρο χρώμα για απομίμηση του μαρμάρου) στο υπέρθυρο του οποίου στέκονται δύο μαρμάρινες σφίγγες ακέφαλες και με ίχνη γλυπτού πτερώματος (ύψους 2,05 μ. με την τοποθέτηση των κεφαλών) για τις οποίες εικάζεται ότι προέρχονται από το ίδιο

⁵⁸ Παράλληλη όμως υποψία είχε διατηρήσει και η τοπική λαϊκή παράδοση, καλή ένδειξη του τι διασώζει η διαχρονία της συλλογικής μνήμης (Γαρούφας, 2017)

⁵⁹: Ορφανίδου (2014) πβ. επίσης, <http://news.in.gr/culture/article/?aid=1231341928>

⁶⁰ Archibald et al.(2013-2014: σ.11)

εργαστήριο με τον Λέοντα της Αμφίπολης⁶¹. Β) Τρεις θαλάμους οι οποίοι συνδέονταν προστατευτικά με την είσοδο και μεταξύ τους μέσω τριών διαφραγματικών τοίχων. Ο πρώτος θάλαμος έχει διαστάσεις 4,5x4 μέτρα με θολωτή οροφή καλώς διατηρημένη. Εκεί βρίσκονται οι Καρυάτιδες (ακέραιες ως προς τον κορμό και την κεφαλή, όμως η ανατολική Καρυάτις έχει εξαιρετικά κατεστραμμένο πρόσωπο⁶²) πίσω από τον πρώτο διαφραγματικό τοίχο· είναι ορθωμένες σε μαρμάρινες βάσεις στήλες και τείνουν η μια το χέρι στην άλλη σε αποτροπαϊκή κίνηση προς τον εισερχόμενο. Το ύψος τους είναι 2,27 μέτρα (3,67 εκάστη με την προσθήκη της βάσης) και είναι σκαλισμένες, επίσης, σε θάσιο μάρμαρο και πιθανότατα προέρχονται από το ίδιο εργαστήριο· φέρουν ίχνη κόκκινου και γαλάζιου χρώματος, υπενθυμίζοντας τη συνήθη πρακτική του χρωματισμού των αγαλμάτων. Γ) Πίσω από τις Καρυάτιδες βρίσκεται ο δεύτερος διαφραγματικός τοίχος, ο οποίος οδηγεί στον δεύτερο θάλαμο ύψους 6 μέτρων και διαστάσεων ίδιων με τον πρώτο θάλαμο⁶³. στα 7 επιστύλια του υπάρχουν, όμως εδώ επίσης βρίσκεται το πλέον εντυπωσιακό και εμβληματικό στοιχείο όλου του συγκροτήματος. Πρόκειται για το σχεδόν ακέραιο⁶⁴ επιδαπέδιο μωσαϊκό το οποίο απεικονίζει την αρπαγή της Περσεφόνης από τον αρματηλάτη Πλούτωνα με προπορευόμενο οδηγό τον ψυχοπομπό Ερμή. Δ) Ο τρίτος θάλαμος είναι και ο καταληκτικός⁶⁵. είναι επίσης θολωτός, έχει διαστάσεις 4,5x4.5μέτρων και διαθέτει μαρμάρινη δίφυλλη θύρα. Πολύ χαρακτηριστικά είναι τα 7 επιστύλια του στα οποία υπάρχουν αρκούντως διακριτές νωπογραφίες με ποικίλες μορφές (σφίγγα, τρίπους, ανδρική, γυναικεία μορφή και ταύρος⁶⁶) Στην επιφάνειά του βρέθηκε η κεφαλή της ανατολικής σφίγγας και θραύσματα του περίτεχνου φτερώματος. Διαπιστώθηκε ότι το δάπεδο λειτουργούσε ως προστατευτική επιφάνεια για ένα τεχνητό όρυγμα 8,2 τ.μ. η ανασκαφή του οποίου ανέδειξε έναν τάφο με σκελετικά κατάλοιπα 5 ανθρώπων, τεσσάρων ενηλίκων (μιας γυναίκας περίπου 60 χρόνων, δύο αρρένων, εκ των οποίων οι

⁶¹ Archibald et al.(2013-2014: σ.11)

⁶² Η καταστροφή δεν οφείλεται σε βανδαλισμό. Πβ. <http://www.mixanitouxronou.gr/ena-dokari-katestrepe-to-prosopo-tis-mias-kariatidas-stin-amfipoli-nees-anakinosis-gia-tis-anaskafikes-ergasies-entasi-metaxi-dimosiografon-ke-peristeri-gia-ton-skeleto/>, πβ. επίσης την αρχική εκτίμηση της τότε ΓΓ του ΥΠΠΟΤ Λίνας Μενδώνη <http://www.thetoc.gr/politismos/article/lina-mendwni-gia-amfipoli-den-exei-aggiksei-anthrwpou-tis-karuatides>

⁶³ Archibald et al.(2013-2014:11)

⁶⁴ Το μωσαϊκό είναι σχεδόν ακέραιο καθώς στο κέντρο του υπάρχει φθορά σε κυκλικό σχήμα, η οποία όμως αποκαθίσταται και δεν επηρεάζει καθόλου την αισθητική πληρότητα της παράστασης.

⁶⁵ http://www.yppo.gr/2/g22.jsp?obj_id=59112 (Δελτίο Τύπου ΥΠΠΟΤ 12/11/2014)

⁶⁶ <http://amfipoli-news.com/blogpost.php?id=1002> (Δελτίο Τύπου ΥΠΠΟΤ 3/12/2014)

δύο πρώτοι είναι ηλικίας 35-45 και ενός ενηλίκου μη προσδιορίσιμου ως προς το φύλο λόγω της αποτέφρωσης) και ενός νεογνού⁶⁷.

Η τελευταία ανασκαφική δραστηριότητα έλαβε χώρα την 12/11/2014 όπου και έγινε και η ανασκαφή του τάφου στο τεχνητό όρυγμα⁶⁸. Από εκεί και έπειτα οι ανασκαφικές εργασίες έως και την στιγμή της συγγραφής έχουν διακοπεί λόγω μη διάθεσης πόρων και το μνημείο βρίσκεται σε καθεστώς συντήρησης, αν και έχουν διατυπωθεί επικρίσεις για εγκατάλειψη⁶⁹. Η ανασκαφή του τάφου προκάλεσε ιδιαίτερη αίσθηση όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο⁷⁰ και δημιούργησε μια μοναδική ευκαιρία παρατήρησης του τρόπου με τον οποίον το γεγονός αυτό προκάλεσε εξελικτικά έναν αισθητό αντίκτυπο σε επίπεδο πολιτικό, κοινωνικό και επιστημονικό. Δεν ανήκει στην ερευνητική εμβέλεια της παρούσας εργασίας η καταγραφή και ο σχολιασμός αυτού, όμως είναι επιβεβλημένη μια συνοπτική παρουσίαση δεδομένων κρίσιμων για την κατάλληλη θεώρηση της συγκεκριμένης ανασκαφής.

Παρά την διαπίστωση μιας πρωτοφανούς επιστημονικής έριδας μεταξύ των αρχαιολόγων, η κρατούσα άποψη είναι ότι ο τύμβος είναι πολύ περισσότερο περίπλοκος αρχαιολογικά απ' όσο αναμενόταν αρχικώς⁷¹. Το ταφικό μνημείο είναι μακεδονικό του δεύτερου ημίσεως του 4^{ου} αι. π.Χ. και η περίτεχνη διακόσμησή του με τα πολλαπλά αισθητικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία παραπέμπουν ενδεχομένως σε πολλαπλή χρηστική λειτουργία⁷². Ως προς την αξιολόγηση των γλυπτών έχει διατυπωθεί η άποψη ότι προέρχονται από το εργαστήριο του Δεινοκράτους και υπάρχει σύνδεση με τον Λέοντα της Αμφίπολης. Η εξιχνίαση του αφιερωματικού χαρακτήρα του μνημείου είναι το στοιχείο το οποίο έχει προκαλέσει την μεγαλύτερη επιστημονική

⁶⁷ <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=668646>

⁶⁸ http://www.yppo.gr/2/g22.jsp?obj_id=59112 (Δελτίο Τύπου ΥΠΠΟΤ 12/11/2014). Σε επίπεδο ανακοινώσεων το τελευταίο δελτίο τύπου σχετικό με την ανασκαφή ήταν στις 21/01/2015 και αφορούσε διευκρινίσεις επί των οστέινων ευρημάτων (<http://amfipoli-news.com/blogpost.php?id=1095>).

⁶⁹ <http://www.iefimerida.gr/news/319369/katerina-peristeri-matonei-i-psyhi-moy-me-tin-egkatalepsi-tis-amfipolis>

⁷⁰ Επισημαίνονται εδώ η αναγόρευση της ανασκαφής ως μιας από τις 10 σημαντικότερες ανακαλύψεις για το 2014 από την αμερικανική αρχαιολογική έκδοση www.archaeology.org (<https://www.archaeology.org/issues/161-1501/features/2785-greece-amphipolis-tomb-unearthed>) και την βράβευση της ανασκαφής με το βραβείο Khaled-Al-Asaad (<http://www.borsaturismoarcheologico.it/en/1st-edition-international-archaeological-discovery-award-khaled-al-asaad/>)

⁷¹ <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=866921>

⁷² Τα ερευνητικά συμπεράσματα της ομάδας που ανέλαβε μετά την Περιστέρη <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=840217>

έριδα μαζί με τα ζητήματα που σχετίζονται με την χρονολόγηση⁷³, αυτήν την στιγμή η έρευνα δεν προβαίνει σε εικασίες αν και έχει γίνει επίκληση και στις τρεις προσωπικότητες που συνδέονταν στενότερα με τον Μ. Αλέξανδρο, δηλαδή την Ολυμπιάδα, την Ρωξάνη και τον Ηφαιστίωνα⁷⁴. Από αυτά τα τρία η Ρωξάνη αποκλείεται με τις περισσότερες πιθανότητες⁷⁵, ενώ υπάρχει μια ένδειξη για την Ολυμπιάδα⁷⁶. Η ταύτιση με τον Ηφαιστίωνα είναι ασαφής, αν και η επικρατέστερη εκτίμηση είναι ότι το μνημείο είναι αφιερωμένο σε άρρενα μακεδονική προσωπικότητα και ότι λειτουργούσε ως ηρώο (με προϋπόθεση την τοποθέτηση του Λέοντος της Αμφιπόλεως στην κορυφή του λόφου)⁷⁷.

Η εξιχνίαση της ταύτισης συμπαρασύρθηκε σε μεγάλο βαθμό από την κυριολεκτικά θρυλική εξιχνίαση του τόπου ταφής του Μ. Αλεξάνδρου· η σχετική συζήτηση γρήγορα αποδείχθηκε ασύνδετη, όμως το αισθητό ίχνος της ήταν ο συναισθηματικός τρόπος διαχείρισης αυτού του μείζονος σε γεγονός σε εθνικό επίπεδο. Αυτός ο τρόπος διαχείρισης επηρέασε και τον τρόπο διεξαγωγής των ποικίλων ερίδων και συχνά επηρέασε και την αξιολόγηση του ζωηρού ενδιαφέροντος που εκδηλώθηκε στην Ελλάδα (αλλά και διεθνώς⁷⁸) για το γεγονός αυτό. Είναι δέον να καταγραφεί η ερευνητική εργασία που έχει διεξαχθεί από την Φουσέκη και τον Χαμιλάκη⁷⁹ ως προς τον επικοινωνιακό αντίκτυπο της ανασκαφής και την διδακτική της σημασία για την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τους όρους διεξαγωγής της συνομιλίας μεταξύ του παρόντος και του παρελθόντος στην Ελλάδα.

⁷³ Πβ. χαρακτηριστικά, Τσακίρογλου (2014). Επισημαίνεται μόνον ότι η προσπάθεια απόδειξης συνδέεται με την απουσία των δεδομένων εκείνων τα οποία θα επεργώννυαν αυτήν την προσπάθεια.

⁷⁴ Οι οποίες, σημειωτέον, δεν είναι οι μοναδικές· οι ιστορικές προσωπικότητες που έχουν συνδεθεί κατά τον έναν ή τον άλλον τρόπο με το ταφικό μνημείο αριθμούν τις 13 (Ζιακού, 2014)

⁷⁵ Είναι ενδιαφέρον ότι η εντόπια λαϊκή συνείδηση είχε συνδέσει ιστορικά τον τύμβο με την Ρωξάνη (Κουκουμάκας, 2016)

⁷⁶ Pruitt, (2014)

⁷⁷ Σχετικά με όλες τις εικασίες που αναπτύχθηκαν σε αυτήν την παράγραφο μια πολύ καλή σύνοψη προσφέρεται από τον Chugg (2014).

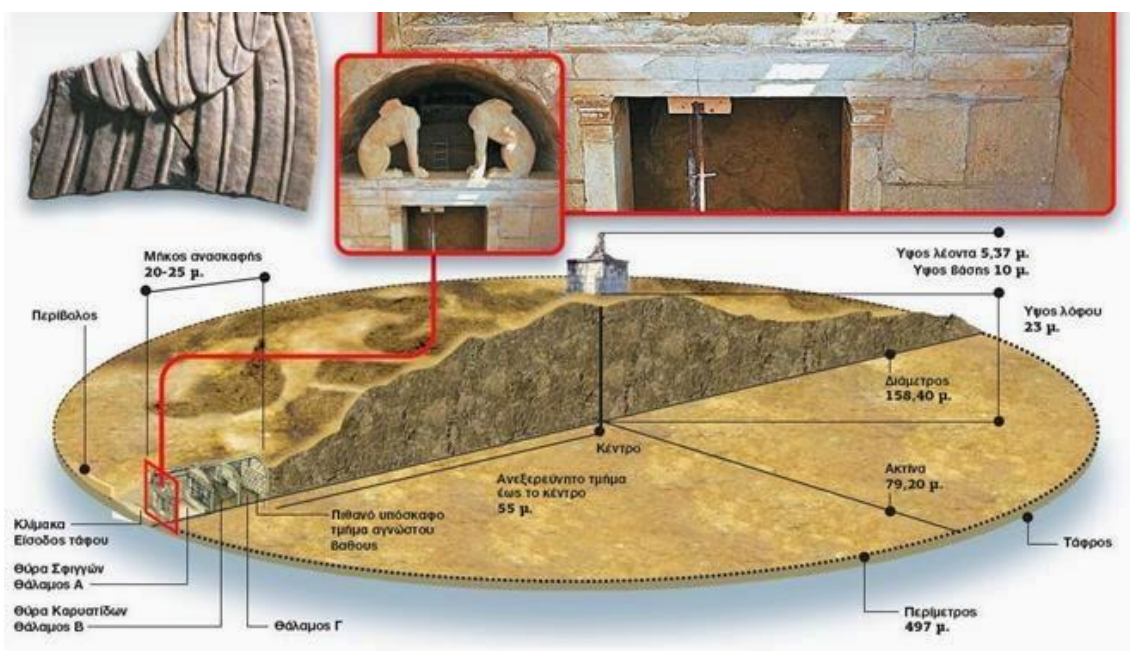
⁷⁸ Πβ. την πολύ πνευματώδη περιγραφή του Meadows (2013), η οποία, γραμμένη έναν χρόνο πριν τις εντατικές ανακαλύψεις προλαμβάνει όλο το σχετικό *hype*.

⁷⁹ Fouseki et. al. (2017), Hamilakis (2016)· η ερευνητική εργασία του Χαμιλάκη έχει τίτλο, *Some debts can never be repaid: the Archaeo-politics of the Crisis*.

Εικόνα 20: Πανοραμική άποψη του τύμβου με εικαστική τοποθέτηση του τύμβου σε διατομή

<http://studioseygenia.gr/wp-content/uploads/2015/04/lofos-kasta-amfipoli-serres>
www.studioseygenia.gr_.jpg

Εικόνα 21: Εποπτική διατομή του ταφικού συγκροτήματος με πλήρη καταγραφή όλων των σχετικών μεγεθών

http://amfipoli-news.com/images/article_images/Tafos_Amfipolis.jpg

Εικόνα 22: Οι δύο ακέφαλες Σφίγγες στο υπέρθυρο του προθαλάμου

http://amfipoli-news.com/images/article_images/Tafos_Amfipolis.jpg

Εικόνα 23: Η κεφαλή της ανατολικής Σφίγγας, όπως βρέθηκε στον τρίτο θάλαμο

<http://cyplive.com/assets/images/news/1/arheologi-zahoronenie-v-amfipole-mozhet-prinadlezhat-gefestion.jpg>

Εικόνα 24: Η δυτική Καρυάτις με το ακέραιο πρόσωπο την στιγμή της ανεύρεσης

<http://www.kathimerini.gr/782958/article/epikairothta/ellada/h-amfipolh-den-stamataei-na-ekplhssei>

Εικόνα 25: Η ψηφιδωτή παράσταση του δεύτερου θαλάμου με την αρπαγή της Περσεφόνης

<https://www.repstatic.it/content/nazionale/img/2014/11/13/093340915-6ba7a56f-f7c9-4327-958b-8794b3bbb6bc.jpg>

Γ' Μέρος

Αναπτυξιακή στρατηγική για την αξιοποίηση του τύμβου Καστά

Η ανακάλυψη του ταφικού συγκροτήματος στον Τύμβο Καστά ήλθε να προσδώσει μια εκτεταμένου μεγέθους αναγνωρισιμότητα στην Αμφίπολη και να εμπεδώσει το μείζον στίγμα ιστορικής και πολιτιστικής διαχρονίας που φέρει όχι μόνον η αρχαία Αμφίπολη αλλά και η ευρύτερη περιοχή. Όσο και αν είδαμε ότι η Αμφίπολη τόσο ως δήμος όσο και ως ειδική περιοχή έχει πολλά να επιδείξει ιδίως ως προς το αρχαιολογικό σκέλος, είναι ομολογούμενο γεγονός ότι από την στιγμή της ανακάλυψης και μετά, η Αμφίπολη έχει ταυτισθεί όχι μόνο στην εθνική αλλά και στην παγκόσμια συνείδηση με το συγκεκριμένο μνημείο, το οποίο έχει την μοναδική ικανότητα να λειτουργήσει ως ο πλέον κατάλληλος σύνδεσμος με οιονδήποτε πολιτιστικό πόρο ιδιάζοντα στην Αμφίπολη. Η ανασκαφή και τα ευρήματά της από την πρώτη στιγμή γέννησαν την αντίληψη της ευκαιρίας για σοβαρή αναπτυξιακή αξιοποίηση στην Αμφίπολη και την ευρύτερη περιοχή και η τοπική βούληση, όπως θα καταδειχθεί ειδικότερα στην συνέχεια είναι εξαιρετικά οργανωμένη ως προς αυτό. Όμως παρ' όλα αυτά όλες οι πρωτοβουλίες ακόμη κυοφορούνται (αν και υπάρχει ένα ευρύ φάσμα συναφών δραστηριοτήτων) και τα περισσότερα γίνονται στο επίπεδο του προβληματισμού.

Σε αυτήν την ενότητα θα εξετασθεί συνοπτικά το σύνολο πρωτοβουλιών που έχει αναλάβει η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας ως δεύτερος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης για την αξιοποίηση της ανασκαφής και στην συνέχεια θα παρουσιασθεί μια κατά το δυνατόν πλήρης πρόταση αναπτυξιακής αξιοποίησης με τρία ειδικά σκέλη. Η ενότητα θα ολοκληρωθεί με μια επισκόπηση του αναπτυξιακού παρόντος της Αμφίπολης, των πρωτοβουλιών που έχει αναλάβει η τοπική κοινωνία, των αναπτυξιακών διασυνδέσεων και θα επιχειρηθεί μια χαρτογράφηση της γενικότερης αναπτυξιακής ετοιμότητας της τοπικής κοινωνίας

7. Η ένταξη του Τύμβου Καστά στον αναπτυξιακό σχεδιασμό της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας συνέδραμε από την πρώτη στιγμή την συστηματική ανασκαφή στον τύμβο Καστά χρηματοδοτώντας ήδη από το 2011 την

ανασκαφή με 100.000 € αντιλαμβανόμενη την βαρύτητα της επιχειρηματολογίας της Εφόρου Κατερίνας Περιστέρη και παρέσχε πρόσθετη οικονομική στήριξη σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού με χρηματοδότηση 50.000€ το 2014 όταν η ανασκαφή βρισκόταν στην πλέον κρίσιμη φάση της και οι πόροι είχαν εξαντληθεί⁸⁰. Γνώμονας στην κρίση της Περιφέρειας ήταν η διάγνωση της ιστορικής σημασίας του ανασκαφέντος μνημείου, γεγονός το οποίο επετάθη με την πλήρη ανάδειξη του ταφικού συγκροτήματος στον τύμβο, και οδήγησε στη διάγνωση της σοβαρής συνεπαγόμενης προοπτικής αναπτυξιακής αξιοποίησης. Η πρώτη ενέργεια ως προς αυτήν την διάγνωση ήταν η διεξαγωγή συζήτησης στις Σέρρες για την τουριστική ανάπτυξη στην Περιφερειακή Ενότητα Σερρών με επίκεντρο την ανασκαφή και με την συμμετοχή της Εφόρου⁸¹. Σε επίπεδο πρωτοβουλιών δράσης η ΠΚΜ προωθεί την συνέχιση των διακοπείσων ανασκαφών και την ένταξή τους σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα ανάπτυξης με έμφαση στον πολιτιστικό τουρισμό και για τον σκοπό αυτό η Επιτροπή Παρακολούθησης του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας «Ελλάδα – Βουλγαρία 2014 – 2020» κατά την συνεδρίασή της στο Μπλαγκόεβγκραντ της Βουλγαρίας ενέκρινε την πρόταση της ΠΚΜ για την ανάδειξη της Αμφίπολης ως τουριστικού προορισμού με τίτλο «Ολοκλήρωση των ιστορικών και αρχαιολογικών πόρων διασυνοριακής σπουδαιότητας Βουλγαρίας Ελλάδας σε έναν βιώσιμο θεματικό τουριστικό προορισμό» (Integrating Bulgaria – Greece cross-border significance historical and archaeological assets into one sustainable thematic tourist destination – BORDERLESS CULTURE». Το ύψος του συνδεδεμένου προϋπολογισμού ανέρχεται στα 1.460.000 € και η πρόταση περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα δράσεων αξιοποίησης με κύρια σημεία την χαρτογράφηση και την καταγραφή της ανασκαφής και της έως τώρα πορείας της και την *«Ανάπτυξη Σχεδίου Δράσης / Μελέτης για τη βέλτιστη προβολή και τουριστική αξιοποίηση της ευρύτερης περιοχής με επίκεντρο το μνημείο της Αμφίπολης, με απώτερο σκοπό την ώθηση και την πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη ολόκληρης της Κεντρικής Μακεδονίας, συνδέοντας μεταξύ τους -μέσω ιστορικών διαδρομών- όλους τους δημοφιλείς προορισμούς της»*, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο δελτίο τύπου⁸². Συμμετέχοντες εταίροι στην πρόταση αυτή είναι από την ελληνική πλευρά 1) η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας 2) το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού/ Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

⁸⁰ Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2014α)

⁸¹ Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2014β)

⁸² Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2017α)

(επικεφαλής εταίρος) 3) ο Δήμος Αμφίπολης 4) το .ΚΕΚ Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, 5) το Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης και από την βουλγαρική πλευρά 6) ο Δήμος Μπλακόεβγκραντ και 7) το Πανεπιστήμιο Μπλαγκόεβγκραντ.

Πρόσθετα, η ΠΚΜ επέδειξε για άλλη μια φορά ενεργό μέριμνα για την χρηματοδότηση και την περαιτέρω συνέχιση της ανασκαφής· για τον σκοπό αυτό ενέταξε ως διαχειριστική αρχή την ανασκαφή στον προγραμματισμό του ΕΣΠΑ 2014-2020 διαθέτοντας αποκλειστικά για την συνέχιση των ανασκαφών και την βελτίωση των συνθηκών ώστε να καταστεί εφικτή η επισκεψιμότητα, το ποσό των 1.500.000€. Η ένταξη στο ΕΣΠΑ παραμένει εδώ και επτά μήνες εκκρεμής εξαιτίας μιας διοικητικής εμπλοκής η οποία έχει εκδηλωθεί εξ αιτίας του γεγονότος ότι η ΠΚΜ επέστρεψε ως ελλιπές το σχετικό τεχνικό δελτίο που υπέβαλε το ΥΠΠΟΑ, τόσο για την Αμφίπολη όσο και για τα υπόλοιπα έργα επισημαίνοντας την ύπαρξη λαθών και παραλείψεων⁸³. Αν και υπάρχει βούληση για την θεραπεία του πράγματος και όσο και αν και υπάρχει ειλικρινής πρόθεση καλής συνεργασίας μεταξύ της ηγεσίας της ΠΚΜ και του ΥΠΠΟΑ, μέχρι στιγμής δεν έχει σημειωθεί μεταβολή, αντίθετα η εμπλοκή επιτείνεται εξ αιτίας του γεγονότος ότι έχει αναιρεθεί από το ΥΠΠΟΑ η σειρά προτεραιότητας των προς χρηματοδότηση έργων⁸⁴.

---

⁸³ Μποζώνη, (2017)

⁸⁴ Ροδάκογλου, (2017). (Σημειώνεται ότι η ηγεσία της ΠΚΜ έχει δηλώσει επανειλημμένα ότι το ποσό του 1,5 εκ. € θα παραμείνει δεσμευμένο για την ένταξη της ανασκαφής στο ΕΣΠΑ και δεν πρόκειται να διατεθεί αλλού, πβ. χαρακτηριστικά Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2017β), όπως επίσης και Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2017γ).

8. Ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πρόταση για τον τύμβο Καστά

Σε αυτό το κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η διατύπωση μιας κατά το δυνατόν πλήρους πρότασης για την αναπτυξιακή αξιοποίηση της ανασκαφής στον τύμβο Καστά. Η πρόταση αυτή έχει ως βάση την αντίληψη ότι σύμφωνα με τον αναπτυξιακό νόμο 3852/2010 μια περιοχή, στην περίπτωση μας ο Δήμος Αμφίπολης και ειδικά η εν λόγω περιοχή με τον συγκεκριμένο πολιτιστικό πόλο, δέχεται ουσιαστικά την επενέργεια τριών δυνάμεων, οι οποίες είναι δυνατόν να λειτουργήσουν μεμονωμένα, στην πραγματικότητα όμως αλληλεπιδρούν: η πρώτη δύναμη είναι η Περιφέρεια⁸⁵ η δεύτερη δύναμη είναι η εκάστοτε Περιφερειακή Ενότητα (εδώ η Π.Ε. Σερρών)⁸⁶ και η τρίτη δύναμη είναι ο ίδιος ο Δήμος⁸⁷. Επομένως είναι τρεις οι δυνάμεις οι οποίες γενικά στην ελληνική περίπτωση δεν λειτουργούν κατά τρόπο αποτελεσματικό και ενιαίο· αυτό υπολογίστηκε στην συγκεκριμένη περίπτωση και για τον λόγο αυτό ο,τι προτείνεται στην συνέχεια έχει ως σκοπό να ορίσει μια αναλογική κατανομή αρμοδιοτήτων με σκοπό ο συγκεκριμένος πολιτιστικός πόλος να απολαύσει ένα τριπλό όφελος μέσα από την συνδυασμένη επενέργεια τριών οπτικών δράσης.

Επίσης τα όσα διατυπώνονται στην συνέχεια ερείδονται στην θεώρηση της ανασκαφής στον τύμβο Καστά ως ενός πολιτιστικού πόλου ο οποίος ανήκει σε δύο ευρύτερα σύνολα, το πρώτο είναι αυτό του αρχαιολογικού χώρου της Αμφίπολης και το δεύτερο είναι αυτό του συνόλου των πολιτιστικών πόλων του Δήμου Αμφίπολης. Η θεώρηση αυτή επιτρέπει να αντιληφθούμε την ανασκαφή ως ένα αυτόνομο κέντρο και συγχρόνως ως μια εστία διασύνδεσης με την ευρύτερη ποικιλία πολιτιστικών πόλων.

Επίσης η πρόταση που ακολουθεί βασίζεται στην εύλογη υπόθεση η οποία γεννάται από την παρούσα κατάσταση, ότι δηλαδή εντοπίζεται στασιμότητα στην ανασκαφική πρόοδο, αλλά ότι υπάρχει η προοπτική συνέχισής τους στο εγγύς μέλλον, χωρίς όμως ακόμη να έχουν ενεργοποιηθεί είτε η ένταξη στο ΕΣΠΑ, είτε η ειδική πρόταση στο

⁸⁵ Η Περιφέρεια εκπονεί τον στρατηγικό σχεδιασμό για όλη την επικράτειά της εδώ μέσω της ΓΔ Προγραμματισμού και Υποδομών και του τμήματος Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και Συνεργασιών (Αυτοτελής Διεύθυνση Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας).

⁸⁶ Η Περιφερειακή Ενότητα υπάγεται στην Περιφέρεια: είναι αρμόδια για την στρατηγική στην ειδική επικράτειά της και επικοινωνεί με όλες τις ΓΔ και εκπροσωπείται διοικητικά από τον αρμόδιο Αντιπεριφερειάρχη.

⁸⁷ Ο Δήμος, ως γνωστόν δεν υπάγεται σε ιεραρχική ή διοικητική σχέση με την Περιφέρεια και είναι επίσης αρμόδιος για την ακόμη ειδικότερη επικράτειά του η οποία όμως έχει γεωγραφική αναφορά στην ευρύτερη επικράτεια της Περιφερειακής Ενότητας.

Interreg Ελλάδας-Βουλγαρίας⁸⁸. Επομένως η πρόταση βασίζεται στον ενεργό προβληματισμό ανάληψης δράσης από όλες τις δυνάμεις υπό τις παρούσες δυσμενείς συνθήκες και έχει την λογική υπόδειξης εναλλακτικών δράσεων οι οποίες κάλλιστα μπορούν να ενσωματωθούν στην ευρύτερη λογική σχεδιασμού που θα υπαγορεύσει η άρση των παρόντων εμποδίων

8.1 Αναπτυξιακό Σκέλος 1 (ΠΚΜ και ΥΠΠΟΑ)

Με δεδομένη την φυσιογνωμία των πρωτοβουλιών που έχει ήδη αναλάβει η ΠΚΜ ως προς την συστηματική αναπτυξιακή αξιοποίηση της ανασκαφής και με δεδομένη την εκκρεμότητα που έχει διαπιστωθεί προτείνεται κατ' αρχάς η λογική της προετοιμασίας του εδάφους έτσι ώστε να καταστεί κατάλληλο για να δεχθεί μια επικείμενη αλλαγή. Ένα πρώτο βήμα ως προς αυτήν την κατεύθυνση θα ήταν η εννοιολογική διασύνδεση της ανασκαφής τόσο με τον εγγύς αρχαιολογικό χώρο όσο και με το αρχαιολογικό μουσείο Αμφίπολης. Αυτή η εννοιολογική διασύνδεση θα επιτρέψει την θεώρηση του μνημείου ως ενός ζωτικού στοιχείου στην αρχαιολογική ιστορία της αρχαίας Αμφίπολης, η οποία είχε ένα μείζον μακεδονικό παρελθόν, όμως συνάμα έχει μια διαδρομή η οποία την καθιστά από αρχαιολογικής απόψεως μια πρότυπη αρχαιοελληνική πόλη, τα τεκμήρια για την οποία είναι τα λαμπρά σωζόμενα μνημεία τόσο στον αρχαιολογικό χώρο όσο και στο αρχαιολογικό μουσείο της Αμφίπολης.

Επομένως τίθενται οι προϋποθέσεις για ένα κατάλληλο place branding, του χώρου της ανασκαφής το οποίο στην περίπτωση των πρωτοβουλιών της ΠΚΜ μπορεί να έχει τις εξής δύο διαστάσεις:

Η πρώτη διάσταση θα πρέπει να αφορά την ένταξη του χώρου σε μια διευρυμένη αρχαιολογική μακεδονική ζώνη, ενταγμένη εξ ολοκλήρου στην επικράτεια της ΠΚΜ· η ζώνη αυτή περιλαμβάνει τα μείζονα μακεδονικά ιερατικά και διοικητικά κέντρα Πέλλης, Δίου, Αιγών, Βεργίνης και θα καταλήγει στην Αμφίπολη με τον τύμβο Καστά ως πρότυπο μνημείο μακεδονικής αρχιτεκτονικής κατασκευασμένο για σημαίνον πρόσωπο οπωσδήποτε στο δεύτερο ήμισυ του 4^{ου} π.Χ. αι. και με την ίδια την Αμφίπολη ως μείζονος σημασίας πόλη για το Μακεδονικό βασίλειο με χαρακτηριστικές μακεδονικές αναφορές και με μια ειδική καταληκτική διάσταση η οποία συνδέεται με

⁸⁸ Σημειώνεται ότι παρά το επίσημο ανακοινωθέν από την ΠΚΜ δεν υπάρχει σχετική ενότητα στον διαδικτυακό τόπο του Interreg για την συνεργασία των δύο χωρών.

την αφετηρία της πανελλήνιας εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου. Ο συνδυαστικός κρίκος αυτής της πρωτοβουλίας θα μπορούσε να ήταν η συστηματική και διευρυμένη αξιοποίηση της ήδη διαμορφωμένης συστάδας μουσείων των τριών ανωτέρω αρχαιολογικών χώρων με ένταξη σε αυτήν και του μουσείου της Αμφιπόλεως.

Ως προς το σκέλος αυτό θα ήταν δυνατό να αναθεωρηθεί η λογική της συστάδας με τίτλο «Στις ρίζες του Μεγάλου Αλεξάνδρου» και να μετονομασθεί ενδεχομένως ως «στα ελληνικά βήματα της ετοιμασίας» επιτρέποντας έτσι την δημιουργία μιας πολιτιστικής διαδρομής η οποία θα έχει ως αφετηρία τις πρώτες περιοχές και θα καταλήγει στην Αμφίπολη, όπου θα υπάρχει και η μακεδονική κορύφωση με το ταφικό μνημείο ως ένδειξη του ιστορικού στίγματος που συνδέεται με την πανελλήνια εκστρατεία, ενώ παράλληλα θα εγκαινιάζεται μια καινούργια αφετηρία η οποία θα συνδέεται με την αρχαιολογική πληρότητα της αρχαίας Αμφιπόλης και θα επιτρέπει την διασύνδεση με την διεύδυση στο ευρύ φάσμα πολιτιστικών θελγών που διαθέτουν τόσο η Αμφίπολη όσο και οι Σέρρες. Μια τέτοια διεύρυνση σημαίνει επίσης την διεύρυνση της συνεργασίας των Περιφερειακών Ενοτήτων με ένταξη της Π.Ε. Σερρών, και είναι εφικτή με την συντονιστική συνεργασία της Π.Κ.Μ. με το ΥΠΠΟΑ· προϋπόθεση για την λειτουργία της είναι ένας στρατηγικός σχεδιασμός ο οποίος θα επιτρέψει οργανωμένη ενιαία και συντονισμένη δράση και στα πέντε μουσεία (με δυνατότητα ανάκτησης βηματισμού στα υπολοιπούμενα μουσεία) και θα συσχετίσει αποτελεσματικά την τουριστική προσέλκυση με την οργανωμένη διαδικτυακή παρουσία, στοιχεία τα οποία ελλείπουν από την ήδη υπάρχουσα συσπείρωση. Σημειώνεται ότι μια τέτοια διευρυμένη συσπείρωση δημιουργεί εκείνη την ιστορική και αρχαιολογική ενότητα η οποία θα δικαιολογούσε για την ενδεχόμενη διεκδίκηση της ένταξη ολόκληρης της μακεδονικής περιοχής στον κατάλογο παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO.

Η δεύτερη διάσταση είναι η ένταξη της ανασκαφής σε ένα ευρύτερο περιβάλλον θεώρησης της Αμφιπόλης υπό την αρχαιολογική οπτική, αλλά αυτήν την φορά η Αμφίπολη ως ένα μείζον ελληνικό κέντρο το οποίο μπορεί να δημιουργήσει ειδικές αρχαιολογικές πολιτιστικές διασυνδέσεις με τις ελληνικές αποικίες στην βουλγαρική ακτή του Ευξείνου Πόντου, η οποία ιστορικά αναφέρεται σχεδόν στο ¼ των εκεί αποικιών. Με γνώμονα την ωριμότητα των σχέσεων με την Βουλγαρία, γεγονός, το οποίο εκφράζεται με την προαναφερθείσα πρόταση για το Interreg 2014-2020,

προτείνεται η συζήτηση για μια καινούργια πρόταση διεθνικού και διαπεριφερειακού χαρακτήρα συνεργασίας η οποία θα έχει ως εταίρους την Ελλάδα, τη Βουλγαρία, αλλά επίσης και την Ρουμανία. Η πρόταση θα επιτρέπει αυτήν ακριβώς την διασύνδεση και η οποία θα δημιουργεί μια πρότυπη πολιτιστική διαδρομή που θα ξεκινά από τον παραθαλάσσιο Δήμο Αμφίπολης και διασχίζοντας ουσιαστικά όλη την Π.Ε. Σερρών όπου θα προσφέρεται ένα πλήρες φάσμα εναλλακτικού τουρισμού, θα καταλήγει είτε στην Διονυσόπολη (Μπάλτσικ, περιφέρεια Νότιας Ντομπρούτζας) σε περίπτωση σύναψης μόνο με την Βουλγαρία, είτε στην Ιστρία (κομητεία Κωνσταντζας, αμφοτέρως παραθαλάσσιες) στην περίπτωση σύναψης και με την Ρουμανία. Η συγκεκριμένη πολιτιστική διαδρομή κυριολεκτικά διαχέει την ανάπτυξη διαπεριφερειακά και διεθνικά μέσω της ενιαίας οργάνωσης υποδομών εναλλακτικού τουρισμού και είναι δυνατόν να επιτευχθεί είτε μέσω του Β' σκέλους του Interreg IV είτε μέσω του σχήματος των Ευρωπαϊκών Ομίλων Εδαφικής Συνεργασίας.

Σε επίπεδο πρόσθετων δράσεων προτάσεων προτείνεται η αναθεώρηση της τουριστικής πολιτικής της ΠΚΜ με σύνθημα «Very Macedonia» με ειδική καταχώρηση για τον τύμβο και την αρχαία Αμφίπολη⁸⁹, η επιδίωξη τεχνικής συνδρομής από εξειδικευμένες στον πολιτιστικό τουρισμό οργανώσεις για τον σχεδιασμό των δύο προτεινόμενων διαδρομών, όπως η πρότυπη Georoutes, όπως επίσης και η επιδίωξη διαπεριφερειακής συνεργασίας μεταξύ ΠΚΜ και Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ως προς την ενιαία κατά το δυνατόν τουριστική διαχείριση του Παγγαίου.

8.2 Αναπτυξιακό Σκέλος 2 (Δήμος Αμφίπολης)

Η ειδική πρόταση για τον Δήμο Αμφίπολης έχει ως γνώμονα την χαμηλή αναπτυξιακή θέση του Δήμου σε μια Περιφερειακή Ενότητα η οποία έχει επίσης χαμηλή αναπτυξιακή συμμετοχή στο προϊόν της ΠΚΜ. Ερείδεται επίσης στο ότι ο Δήμος Αμφίπολης είναι εν πολλοίς ένας απομονωμένος δήμος στην επικράτεια της Π.Ε. Σερρών ο οποίος επηρεάζεται αναπόφευκτα από το γεγονός ότι οι χιλιομετρικές αποστάσεις με τα μείζονα αστικά κέντρα της ΠΚΜ (Θεσσαλονίκη και Σέρρες) είναι μεγάλες, παρ' όλη την διευκολυντική πρόσβαση που προσφέρει η Εγνατία Οδός⁹⁰. Αυτές είναι ικανές και αναγκαίες συνθήκες ώστε να επιδιωχθεί μια αναπτυξιακή λογική

⁸⁹ Μέχρι στιγμής αυτή η παράλειψη παραμένει, υποτιμώντας την σπουδαιότητα της αρχαίας Αμφίπολης, έστω και αν το ταφικό μνημείο δεν είναι ακόμη επισκέψιμο ώστε να δικαιολογηθεί η προβολή.

⁹⁰ Η απόσταση από την Θεσσαλονίκη είναι 95,1 χιλιόμετρα και από τις Σέρρες 64,1 χιλιόμετρα.

η οποία θα εξασφαλίζει την αυτάρκεια και την αυτοδυναμία του Δήμου σε πόρους και πρωτοβουλία κινήσεων και όλο αυτό να τεθεί σε έναν στρατηγικό σχεδιασμό ο οποίος θα έχει μια σαφή στοχοθεσία ως προς την ανάπτυξη του μεγέθους και της οικονομίας μακροπρόθεσμα· εφ' όσον πρόκειται για μια εξαιρετικά μικρή πόλη, μόλις 9000 με εξαιρετική ανισοκατανομή, ένας κατάλληλος προτεινόμενος στόχος θα ήταν η αύξηση του πληθυσμού στο τριπλάσιο, έτσι ώστε να φθάσει (με ισοκατανομή) στο μέγεθος της Ελευσίνας (περίπου 29000 κάτοικοι), η οποία με μια εξαιρετικά μελετημένη υποψηφιότητα επέτυχε να αναγορευθεί Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021. Η πληθυσμιακή ανάπτυξη συνδέεται άρρηκτα με την μεγέθυνση του οικονομικού προϊόντος και για τον σκοπό αυτό οφείλει να αξιοποιήσει τους πολιτιστικούς της πόρους κατά τρόπο τέτοιο ώστε η αξιοποίηση να οδηγήσει αλυσιδωτά σε αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.

Η αξιοποίηση του τύμβου Καστά αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία για μια τέτοια αξιοποίηση. Η εμβληματική κορύφωση της μακεδονικής αρχιτεκτονικής σε συνδυασμό με την διαχρονική ιστορία της αρχαίας πόλης επιβάλουν έναν στρατηγικό σχεδιασμό ο οποίος θα φέρει την Αμφίπολη στο προσκήνιο ως την δεύτερη ενεργό πόλη της Μακεδονίας στην αρχαιότητα μετά την Θεσσαλονίκη. Για τον σκοπό αυτό προτείνεται η θεώρηση της Αμφίπολης ως μια κατά κυριολεξία αμφί-πόλης η οποία κατακτά την διαχρονία δημιουργώντας διαρκώς συνδυαστικές καταστάσεις και συνδέσεις. Ως σύμβολα της ελληνικής διαχρονίας ο τύμβος και η αρχαία πόλη δύνανται να ορίσουν την Αμφίπολη ως ένα ενεργό πολιτιστικό σταυροδρόμι και παράλληλα ως ένα ενεργό πολιτιστικό πυρήνα. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την ανάδειξη τριών στοιχείων:

A) Το πρώτο και πλέον ενεργό είναι η θρησκευτική κομβικότητα η οποία επιτυγχάνεται με την αναγνώριση της βαρύτητας της Αμφίπολης στην τόσο ως μείζονος αρχαίου θρησκευτικού κέντρου (μαζί όμως με την περιοχή του Παγγαίου) όσο και ως μείζονος σταθμού στην έλευση και αλλά και στην περαιτέρω εξέλιξη του Χριστιανισμού, όπως μαρτυρείται από τον εκπληκτικό μοναστηριακό πλούτο της ευρύτερης περιοχής· προσφέρεται επομένως μια μοναδική ευκαιρία ανάληψης πρωτοβουλίας ως προς την οργάνωση του εναλλακτικού τουρισμού κατά τρόπο τέτοιο ώστε να συνδυάζεται ο τουρισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς με τον θρησκευτικό τουρισμό.

B) Το δεύτερο στοιχείο αναφέρεται στην πολιτιστική ανάδειξη της Αμφίπολης ως πυρήνα που γεννά αίτια συνδεόμενα με μείζονα γεγονότα της ελληνικής πολιτιστικής

ιστορίας· στην προκειμένη περίπτωση τα αίτια είναι η σύνδεση της Αμφίπολης τόσο με τον Θουκυδίδη και την *Ξυγγραφήν* του⁹¹ όσο και με τον ρήτορα Ισοκράτη, ο οποίος με αφορμή τα της Αμφίπολης γράφει τον περίφημο-λόγο επιστολή στον Φίλιππο⁹² προτείνοντας ένα πλήρες σχέδιο πανελλήνιας εκστρατείας, το οποίο αργότερα υλοποιήθηκε και εξελίχθηκε από τον Μ. Αλέξανδρο. Αν και ήδη έχει ξεκινήσει κάποια συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας ως προς το σκέλος του Θουκυδίδη, προτείνεται η δημιουργία με την συνδρομή του Αριστοτελείου και του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και του Παντείου η δημιουργία στην Αμφίπολη ενός πρότυπου κέντρου μελέτης της αρχαίας ελληνικής ρητορικής, ιστοριογραφίας σε διαρκή αναφορά με τον πολιτισμό και την αρχαιολογία, με προοπτική την καθιέρωση διεθνούς ακαδημαϊκής εμβέλειας. Η πρόταση αυτή μπορεί να περιβάλει όλα τα είδη εναλλακτικού τουρισμού με κέντρο τον συνεδριακό τουρισμό, στον οποίο η Περιφερειακή Ενότητα Σερρών σημειώνει ιδιαίτερη επιτυχία.

Γ) Το τρίτο στοιχείο συνδέεται τρόπον τινά με το δεύτερο και αναφέρεται στην θεώρηση της Αμφίπολης ως αφετηρίας της εκστρατείας του Μ. Αλέξανδρου και την εξέλιξη αυτής της θεώρησης ώστε η Αμφίπολη να είναι, πλέον, το σταυροδρόμι πολιτιστικής συνάντησης των απογόνων των ασιατικών λαών που υπήρξαν τμήματα των ελληνιστικών βασιλείων· το γεγονός ότι σε όλους τους λαούς υπάρχει ένα θετικότατο ίχνος ανάμνησης σε συνδυασμό με την ευνοϊκή τοποθέτηση του αραβικού κόσμου⁹³ αποτελούν ικανούς λόγους για την δημιουργία στην Αμφίπολη (σε συνεργασία φυσικά με την ΠΚΜ, τα τρία πανεπιστήμια σε Μακεδονία και Θράκη, το ΥΠΠΟΑ, το ΥΠΕΞ και το ΥΠΕΘ) ενός πρότυπου Ελληνικού Ινστιτούτου το οποίο θα ελέγχει την δημιουργία μορφωτικών ιδρυμάτων σε όλες τις χώρες της επικράτειας των ελληνιστικών βασιλείων (με σύνδεση φυσικά και με τις χώρες της Άπω Ανατολής) και παράλληλα θα λειτουργεί και ως εγχώριο κέντρο ασιατικών μελετών. Κατ' αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται η κομβικότητα της Αμφίπολης ως μοχλού για την πολιτιστική διπλωματία και ενδεχομένως θα μπορούσε να λειτουργήσει και ως μια πρότυπη μορφή πολιτιστικού διαλόγου με τους συρρέοντες στην Ελλάδα μετανάστες και πρόσφυγες.

⁹¹ Θουκυδίδης Ε', 25.6

⁹² Ισοκράτης *Φίλιππος* 1.

⁹³ Φυσικά δεν εννοείται εδώ ο τζιχαντιστικός ισλαμισμός, ο οποίος αφάνισε την Παλμύρα και την γλυπτή βουδιστική κληρονομιά στο Αφγανιστάν.

Σε μια ειδικότερη διάσταση η προτεινόμενη κομβικότητα θα πρέπει οπωσδήποτε να αφορά την σύνδεση της πολιτιστικής-τουριστικής προσφοράς της Αμφίπολης με το παρόν και το παρελθόν. Ως προς αυτό ο τύμβος μαζί με τον αρχαιολογικό χώρο (και με την επικείμενη ανασκαφική ανάδειξη του αρχαίου θεάτρου) μπορούν να αποτελέσουν την αφετηρία μιας πολιτιστικής διαδρομής η οποία θα εκτείνεται εξ ολοκλήρου μέσα στην επικράτεια του Δήμου Αμφίπολης και με τις μικρές προσβάσιμες αποστάσεις εντός του Δήμου θα είναι δυνατόν να προσφέρει μέσα σε ποικίλα χρονικά διαστήματα όλο το φάσμα του εναλλακτικού τουρισμού· πρόσθετο στοιχείο διεκδίκησης για την τουριστική αυτονομία είναι η θαλάσσια πρόσβασή της και μοναδικό πλεονέκτημά του Δήμου Αμφίπολης είναι η συλλογική βούληση των κατοίκων όλων των κοινοτήτων να προωθήσουν με κάθε τρόπο την παράδοση του τόπου τους. Αυτά τα δύο στοιχεία δικαιώνουν ένα από τα συμπεράσματα της συζήτησης με τον κύριο Μπαλακάκη, πρόεδρο της Georoutes, ότι η Αμφίπολη είναι η μικρογραφία των Σερρών.

Προτείνεται η σύσταση μιας αναπτυξιακής εταιρείας η οποία θα ειδικεύεται στον τουρισμό και θα κληθεί να συνενώσει και να ενιαιοποιήσει την διάθεση της τοπικής προβολής (έτσι ώστε να μην παρατηρούνται ανισότητες), ενδεχομένως μέσα από ένα σχήμα συστάδων το οποίο επιτρέπει την εμπλοκή όχι μόνο του τοπικού στοιχείου, αλλά και προσκαλεί και την συμμετοχή δημιουργικών ομάδων εκτός της εντόπιας κοινότητας, επιτρέποντας την ενεργό λογική των δικτύων. Παράλληλα θα κληθεί να εκπονήσει ένα στοιχείο στρατηγικού σχεδιασμού το οποίο θα έχει ειδική αναφορά στην προβολή του τουριστικού προϊόντος της Αμφίπολης στο εξωτερικό αφομοιώνοντας βέλτιστες πρακτικές από χώρες εξειδικευμένες στον πολιτιστικό τουρισμό (όπως είναι οι ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες και η Ιαπωνία και η Ινδία στο ασιατικό φάσμα⁹⁴), και θα καλείται να ενεργοποιήσει βέλιστα σχήματα ομαλής αναπτυξιακής κινητοποίησης της τοπικής κοινωνίας μέσα από την ενεργοποίηση συνεργιών και δικτυώσεων με την Ελλάδα και το εξωτερικό (φυσικά απευθυνόμενη και στους έτοιμους πυρήνες της ομογένειας).

Ειδικότερα για την ανασκαφή και τον αρχαιολογικό χώρο προτείνεται η επιδίωξη μιας ολοκληρωμένης και ενιαίας επικοινωνιακής προβολής στο εξωτερικό με πλήρη

⁹⁴ Μια καλή πρακτική από την Ιαπωνία είναι η μη κερδοσκοπική οργάνωση των «Πιο Όμορφων Χωριών στην Ιαπωνία» όπου δήμοι και χωριά ενώνονται σε ένα κοινό σχέδιο προώθησης αγροτικής κληρονομιάς και της τοπικής παράδοσης προωθώντας παράλληλα την διαπεριφερειακή και την διεθνή συνεργασία (https://en.wikipedia.org/wiki/The_Most_Beautiful_Villages_in_Japan). Η ελληνική περίπτωση θα μπορούσε να έχει ως αφετηρία της τα χωριά των Σερρών και το παράδειγμά τους.

αξιοποίηση της τεχνολογίας σε συνεργασία με τις πρότυπες δομές που διαθέτει το ΑΠΘ, αλλά και με την διεξαγωγή πανελλήνιου διαγωνισμού. Και οι δύο πολιτιστικοί πόλοι προσφέρονται ιδιαίτερα για την εφαρμογή της τελευταίας λέξης της ψυχαγωγικής τεχνολογίας σε όλα τα επίπεδα, ιδίως όσον αφορά το πεδίο των smartphones και της εικονικής πραγματικότητας και η λογική της διαδραστικής περιήγησης σε έναν εικονικώς αποκατεστημένο χώρο, γεννά την λογική ενός θεματικού πάρκου⁹⁵ με άξονες τα δύο αρχαιολογικά σημεία και το μουσείο και δημιουργεί πολλαπλές ψυχαγωγικές και πληροφοριακές δυνατότητες. Μια τέτοια αξιοποίηση (με εναλλαγή της διαδικτυακής και της εντόπιας προβολής) καλείται να λειτουργήσει ως δέλεαρ και προπομπός εμπειρίας για την προσέλκυση επισκεπτών από την εγχώρια αλλά και την διεθνή αγορά. Απαραίτητη προϋπόθεση ασφαλώς οφείλει να είναι η επικοινωνιακή αναβάθμιση του Αρχαιολογικού Μουσείου Αμφίπολης, το οποίο έχει μηδενική ίδια διαδικτυακή παρουσία.

Σε αμιγώς διοικητικό επίπεδο ο Δήμος Αμφίπολης θα πρέπει να συντονίσει τις δημοτικές ενότητες ούτως ώστε να μην υπάρχουν ανισότητες και αυθαιρεσίες όσον αφορά την οργανωμένη τουριστική προβολή, ενώ σημειώνεται ότι είναι επιβεβλημένη η αναπτυξιακή αναβάθμιση του λιμένος της Αμφίπολης, ο οποίος μπορεί να αποτελέσει υπολογίσιμη εμπορική δίοδο για τις χώρες του Ευξείνου⁹⁶.

8.3 Αναπτυξιακό Σκέλος 3 (Περιφερειακή ενότητα Σερρών)

Η Περιφερειακή Ενότητα Σερρών υπάγεται οργανικά στην ΠΚΜ· αυτό σημαίνει ότι τροφοδοτείται από τον κεντρικό σχεδιασμό και οι κινήσεις της γίνονται κατόπιν κεντρικής έγκρισης. Όμως έχει σπουδαιότητα καθώς βρίσκεται ανάμεσα στην Περιφέρεια και τους Δήμους και επομένως από την μια πλευρά δύναται να λειτουργήσει ως διαμεσολαβητής των τοπικών αναγκών προς την Περιφέρεια και από την άλλη δύναται να υλοποιήσει με την δική της τοπική τροφοδότηση τον κεντρικό σχεδιασμό.

⁹⁵ Η ιδέα αυτή προτάθηκε από τον κύριο Μπαλακάκη στο πλαίσιο της συνέντευξης και της ειδικής συζήτησης για την Αμφίπολη (Παράρτημα Α')

⁹⁶ <http://www.thetoc.gr/politismos/article/to-ksexasmeno-limani-tis-amfipolis>.

Υπό αυτήν την οπτική η Περιφερειακή Ενότητα Σερρών προτείνεται να εκμεταλλευθεί την ανασκαφή του Τύμβου Καστά ως ευκαιρία για την αναπτυξιακή ανάδειξη όλης επικράτειάς της εστιάζοντας σε αυτό το οποίο είναι το συγκριτικό πλεονέκτημά της δηλαδή. την προσφορά ενός πολυποίκιλου φάσματος εναλλακτικού τουρισμού με έμφαση στο φυσιολατρικό, το θρησκευτικό, το λαογραφικό και το αρχαιολογικό στοιχείο. Πέρα από τις δράσεις που προτείνονται στο σκέλος της Περιφέρειας προτείνεται η Περιφερειακή Ενότητα να ανασχεδιάσει την τουριστική της πολιτική δημιουργώντας συνθήκες ενότητας και συναγωνισμού μεταξύ των Δήμων και μέσα σε αυτήν την λογική να χαράξει μια ποικιλία πολιτιστικών διαδρομών οι οποίες θα έχουν ως αφετηρία και κατάληξή την παραθαλάσσια Αμφίπολη και θα διασχίζουν όλη την επικράτεια και όλους τους δήμους της Π.Ε. Στο πλαίσιο αυτό η Αμφίπολη και τα δύο αρχαιολογικά σημεία μπορούν να αποτελέσουν την τουριστική πρωτεύουσα των Σερρών.

Η υποδομή για αυτήν την δυνατότητα αναθεώρησης βρίσκεται ήδη στην συλλογική βούληση της τοπικής κοινωνίας και στην ικανότητα της Π.Ε. να αναλαμβάνει μεγάλης κλίμακας δράσεις, όπως συνέβη με την φιλοξενία του Φόρουμ Συνεργασίας για τις χώρες της Βαλκανικής και του Ευξείνου το οποίο έλαβε χώρα την άνοιξη του τρέχοντος έτους. Σημειώνεται ότι όλες οι δράσεις που προτάθηκαν ανωτέρω έχουν την δυνατότητα διάχυσης και η απώτερη λογική της πρότασης είναι ο τύμβος Καστά και ο αρχαιολογικός χώρος να αποτελέσουν σύμβολα της Π.Ε. Σερρών. Αυτό που ενδείκνυται είναι η συντονισμένη οργάνωση ΠΚΜ και Π.Ε. η οποία μπορεί να επέλθει με μια συνδυαστική χρήση προσαρμοσμένη στις ανάγκες του τουρισμού των δοκιμασμένων σχημάτων με τα οποία η ΠΔΕ και η ΠΚΜ κέρδισαν την διάκριση της Ευρωπαϊκής Περιφέρειας για το 2017 και το 2018 αντίστοιχα.

Εννοούνται εδώ το συλλογικό σχήμα της ΣΕΑΔΕ, μέσω του οποίου η ΠΔΕ σχεδιάζει την αναπτυξιακή πολιτική συμμετοχικά με την ΚτΠ και το σχήμα που έχει προτείνει η ΠΚΜ για την διευκόλυνση της επιχειρηματικότητας μέσα από την ελάφρυνση των διοικητικών βαρών. Ο συνδυασμός των δύο σχημάτων μπορεί να λειτουργήσει και στην περίπτωση της τουριστικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία της ΠΚΜ και της ΠΕ Σερρών και να δημιουργήσει την ώθηση για ένα καθεστώς τουριστικής ανάπτυξης το οποίο στην περίπτωση του Τύμβου Καστά θα προβλέπει την ελεγχόμενη ήπια διαβαθμισμένη επιχειρηματική ανάπτυξη εστιασμένη στην ευρύτερη περιοχή της Αμφίπολης και όχι

εντός του αρχαιολογικού χώρου με περιβαλλοντική ευθύνη, με προνομιακά οικονομικά καθεστώτα προσέλκυσης και με ευελιξία στην διαχείριση της ισορροπίας μεταξύ μαζικού και εναλλακτικού τουρισμού.

Οπωσδήποτε, όμως, προϋπόθεση για όλες ανωτέρω προτεινόμενες δράσεις είναι η ανάληψη πρωτοβουλίας και από τους τρεις εμπλεκόμενους φορείς για την συνέχιση των ανασκαφών (αναζητώντας ενδεχομένως και εναλλακτικούς τρόπους χρηματοδότησης⁹⁷) και την ειδική μέριμνα για την συντήρηση, την διάσωση και την προστασία του μνημείου. Η ομολογημένη σπουδαιότητά του από εθνικής, αρχαιολογικής και αναπτυξιακής άποψης, επιβάλλουν αυτή η πρωτοβουλία να είναι η αφετηρία για την υλοποίηση οιοδήποτε σχεδιασμού αξιοποίησης.

9. Δυνατότητες και Προοπτικές

Σε αυτήν την επιλογική ενότητα θα επιχειρηθεί μια προσέγγιση του αναπτυξιακού παρόντος του Δήμου Αμφίπολης και της ετοιμότητάς του να αξιοποιήσει κατάλληλα τον εμβληματικό πολιτιστικό πόλο που ανέδειξε η αρχαιολογική σκαπάνη στον τύμβο Καστά. Ασφαλώς η θεώρηση αυτή δεν πρόκειται να αγνοήσει την ανάγκη διερεύνησης της ικανότητας του Δήμου Αμφίπολης να αξιοποιήσει το σύνολο των πολιτιστικών πόλων, όμως η έμφαση στην ανασκαφή κρίνεται αναγκαία εξ αιτίας των συνδέσεων που καταδείχθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Για λόγους εποπτικότητας στην προσέγγιση κρίθηκε κατάλληλη η αναλυτική εφαρμογή του εργαλείου SWOT analysis, το οποίο με συνοπτικότητα παρέχει μια πλήρη εικόνα του παρόντος δίδοντας έμφαση στην εσωτερική οπτική ενός οργανισμού⁹⁸.

Δυνατά σημεία (Strengths)

1. Η γεωγραφική θέση του Δήμου Αμφίπολης

Η αρχή γίνεται από αυτό το στοιχείο διότι είναι σημαντικό να μην λησμονηθεί ότι η αξιοποίηση της ανασκαφής είναι δέον να έχει θετικό αντίκτυπο στο σύνολο του δήμου και των υποδομών του. Ο Δήμος Αμφίπολης βρίσκεται σε μια εξαιρετική γεωγραφική

⁹⁷ Σημειώνεται η έκκληση που έχει απευθύνει η Δημοτική Αρχή της Αμφίπολης στην ελληνική ομογένεια. Η έκκληση αυτή φαίνεται να έχει βρει ευήκοα ώτα (<http://infoserres.com/στους-ομογενείς-οι-ελπίδες-τ>).

⁹⁸ Σχετικά με το εργαλείο, την χρήση του και την πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία του πβ. ενδεικτικά: Morrison (2016)

θέση η οποία του εξασφαλίζει πρόσβαση στην θάλασσα (Αιγαίο) και έχει στην επικράτειά του δυτικό τμήμα του Παγγαίου το οποίο, όπως καταδείχθηκε στο δεύτερο μέρος προσφέρει μια εξαιρετική ποικιλία πολιτιστικών πόλων ιδίως φυσιολατρικού χαρακτήρα, όπως το φαράγγι Αγγίτη. Η γεωγραφική θέση, η οποία, όπως σημειώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο εξασφαλίζει μια συνθήκη αυτονομίας, είναι εξαιρετικά χρήσιμη διότι διασφαλίζει ότι η αναπτυξιακή αξιοποίηση της ανασκαφής μπορεί να γίνει με μια λογική αλληλεξάρτησης.

2. Η πληθώρα πολιτιστικών πόλων του Δήμου Αμφίπολης.

Σε παραλληλία με το προηγούμενο σημείο η πληθώρα πολιτιστικών πόλων σε συνδυασμό με την διαχρονικότητα της όλης περιοχής διασφαλίζει ακόμα περισσότερο αυτήν την λογική αλληλεξάρτησης και καταδεικνύει την δυνατότητα αλληλοτροφοδότησης με την κατάλληλη λογική αξιοποίησης. Σημειώνεται ότι η κατάσταση θα ήταν τελείως διαφορετική εάν η ανασκαφή ελάμβανε χώρα σε μια άγονη γεωγραφικά και πολιτιστικά περιοχή.

3. Η τοπική πρωτοβουλία και η τοπική βούληση

Είναι εξαιρετικό προτέρημα για τον Δήμο Αμφίπολης το γεγονός ότι οι τοπικές κοινότητες έχουν εξαιρετικά ανεπτυγμένο το τοπικό αίσθημα και την λογική της προβολής, η οποία κινείται σε γενικές γραμμές σε μια μετρημένη λογική διαφύλαξης του παραδοσιακού-λαογραφικού στοιχείου ενώ παράλληλα υπάρχει ειλικρινές ενδιαφέρον για ανάπτυξη μέσα από τον τουρισμό. Στην περίπτωση της ανασκαφής η τοπική βούληση για την θεώρηση του γεγονότος ως ευκαιρίας σημειώθηκε από την πρώτη στιγμή και είναι πολύ χαρακτηριστική η δυναμική πρωτοβουλία μιας κίνησης εντόπιων Αμφιπολιτών από την πλευρά της ΚτΠ με την επωνυμία «Ωδή Αμφιπόλεως», η οποία διοργάνωσε μεταξύ 30/06 και 02/07 του τρέχοντος έτους το Τουριστικό Συμπόσιο για την Ανάπτυξη του Δυτικού Παγγαίου με την υποστήριξη της κεντρικής κυβέρνησης, της τοπικής αυτοδιοίκησης και της ακαδημαϊκής κοινότητας. Στο πλαίσιο του Συμποσίου αυτού, το οποίο ετέθη υπό την αιγίδα του WTO⁹⁹, υπήρξε ένας πρώτος ολοκληρωμένος διάλογος για την πρωτοβουλία τουριστικής αναπτυξιακής δράσης των δήμων Αμφίπολης και Νέας Ζίχνης οι οποίοι έχουν στην έκτασή τους το δυτικό τμήμα

⁹⁹ Συγκεκριμένα εντάχθηκε στο διεθνές έτος βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης 2017 του Παγκοσμίου Οργανισμού Τουρισμού.

του Παγγαίου. Επίσης ο εμπορικός κόσμος των Σερρών μέσω του Επιμελητηρίου έχει καταθέσει μια σειρά αναπτυξιακών προτάσεων για την αξιοποίηση της ανασκαφής¹⁰⁰.

Πρόσθετα είναι δέον να επισημανθεί ότι ειδικά για την περίπτωση της αξιοποίησης της ανασκαφής, η βούληση εμπεριέχει και ένα στοιχείο ετοιμότητας και προσδοκίας το οποίο είναι διάχυτο στο σύνολο των κατοίκων της ΠΚΜ. Αυτό το συμπέρασμα εξάγεται από την έρευνα της Krasteva (2015) η οποία έκανε την πρώτη ερευνητική καταγραφή του αντικτύπου της ανασκαφής σε πέντε αστικά κέντρα της ΠΚΜ καταγράφοντας υψηλά ποσοστά προσδοκιών ως προς την βελτίωση του τουριστικού προϊόντος, τον αντίκτυπο στις τοπικές κοινωνίες και τον αντίκτυπο της ανακάλυψης στην τουριστική ανάπτυξη¹⁰¹.

4. Εκμετάλλευση συνεργασιών

Ως συνέχεια της τοπικής βούλησης η οποία γενικά χαρακτηρίζει την Π.Ε. Σερρών ο Δήμος Αμφίπολης συμμετέχει στην αναπτυξιακή σύμπραξη «Σερραϊκή Γή» η οποία αποσκοπεί στην στοχευμένη ενίσχυση της απασχόλησης των νέων αγροτών στην επικράτεια 5 δήμων από τους 7 της Π.Ε. Επίσης η Π.Ε. Σερρών συνεργάζεται με την εξειδικευμένη στον πολιτιστικό τουρισμό εταιρεία Georoutes για την διοργάνωση πολιτιστικών διαδρομών. Η Georoutes ίσως η μοναδική εξειδικευμένη στον πολιτιστικό τουρισμό εταιρεία στην Ελλάδα με διεθνή αναγνώριση και πρότυπη δράση συνεργάζεται με την Π.Ε. Σερρών για την διοργάνωση τριών θεματικών πολιτιστικών διαδρομών με έμφαση στην πληρότητα της προσφοράς στην εντόπια εμπειρία και με ενεργό συμμετοχή των εντοπίων¹⁰². η Αμφίπολη αποτελεί σταθμό στην πολιτιστική διαδρομή που καλύπτει το σύνολο του νομού¹⁰³.

5. Η στήριξη από την ΠΚΜ

Όπως περιγράφηκε αναλυτικά στο κεφάλαιο 7 η ΠΚΜ από την πρώτη στιγμή στήριξε χρηματοδοτικά την ανασκαφή διαβλέποντας την σπουδαιότητά της και έχει αναλάβει

¹⁰⁰ <http://www.serreschamber.gr/seres/articles/article.jsp?context=103&articleid=8589>

¹⁰¹ Τα πορίσματα της έρευνας της Krasteva θα παρατεθούν στο Παράρτημα Β΄.

¹⁰² Χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας της Geo-routes είναι ότι προσφέρει ποιότητα τουριστικής εμπειρίας επιδιώκοντας την θετική εμπλοκή του εντόπιου στοιχείου, το οποίο θα εξασφαλίσει αυτήν την γνησιότητα στην εμπειρία και θα προωθήσει την τοπική προβολή. Αυτό συμβαίνει μέσω του ρόλου του πρεσβευτή και αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση των Σερρών τον ρόλο αυτόν έχει αναλάβει ο Περιφερειακός Σύμβουλος της ΠΚΜ κύριος Αθανάσιος Μασλαρίνος αρμόδιος για θέματα τουρισμού. Επίσης ένα εξαγόμενο από την συζήτηση με τον κύριο Μπαλακάκη είναι η ποιότητα των Σερραίων εντοπίων.

¹⁰³ <http://www.geo-routes.com/el/trips/ypeirotiki-ellada/diadrromes-serron/sti-gi-tou-megalou-alexandrou/>

την πρωτοβουλία σε πολύ θετικές κινήσεις. Το κρίσιμο στοιχείο για την ΠΚΜ είναι να θέσει έναν αναπτυξιακό στόχο για την αξιοποίηση στην Αμφίπολη ο οποίος θα συμβάλει στην καταπολέμηση των περιφερειακών ανισοτήτων.

6. Η πρόσβαση σε διεθνείς οργανισμούς και η καλή γειτονία με τις βαλκανικές χώρες

Μέσω της ΠΚΜ υπάρχει εξαιρετική πρόσβαση στις διαπεριφερειακές δράσεις της ΕΕ και ακόμη μεγαλύτερο περιθώριο εάν υπάρξει εκμετάλλευση της ώθησης που παρέχει η βράβευση της ΠΚΜ ως ΕΕΠ για το 2018. Εδώ επίσης αξίζει να σημειωθεί η έγκαιρη ενημέρωση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα ευρήματα στην Αμφίπολη από την Ευρωβουλευτή κ. Μαρία Σπυράκη¹⁰⁴. Πρόσθετα υπάρχει γόνιμη σύνδεση με την UNESCO μέσω του τοπικού παραρτήματος στις Σέρρες. Σε συνέντευξή της η κυρία Περιστέρη είχε δηλώσει ότι η UNESCO είχε ήδη από το 2015 ενδιαφερθεί για την ένταξη του τύμβου στην λίστα των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς¹⁰⁵.

Αδυναμίες (Weaknesses)

1. Η αφετηρία της Αμφίπολης

Στον αντίποδα του πρώτου αδύνατου σημείου επισημαίνεται για άλλη μια φορά η δύσκολη αφετηρία της Αμφίπολης ως δήμου με τον χαμηλότερο πληθυσμό στην Π.Ε. Σερρών και ως αναγκαστικού αποδέκτη της περιφερειακής ανισότητας, η οποία επηρεάζει γενικώς όλη την ΠΚΜ. Σημειώνεται επίσης ότι πολλά από όσα έχουν προταθεί προϋποθέτουν την δημιουργία υποδομών τόσο σε περιφερειακό όσο και σε τοπικό επίπεδο.

2. Οι τοπικές ανισότητες

Με την επισήμανση αυτή επιχειρείται να τονισθεί η αρνητική διάσταση της τοπικής βούλησης η οποία παρ' όλη την αλληλεγγύη διέπεται από τοπικισμό και η προβολή δεν γίνεται με λογική διάχυσης και διάδοσης. Ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι της τοπικής κοινότητας της Πρώτης Σερρών, η οποία είναι μεν η πιο ακμαία κοινότητα και η πλέον φιλόδοξη, αλλά και η πλέον «αυθαίρετη» σε ό,τι αφορά την

¹⁰⁴ Κουμέλης,(2016)

¹⁰⁵ Σπανέλης, (2016)

τοπική προβολή και ανάπτυξη. Η αξιοποίηση της ανασκαφής έχει ήδη ενώσει το σύνολο της τοπικής κοινωνίας των Σερρών, όμως μια ενιαία στρατηγική θα πρέπει να επιβάλει την ισορροπημένη και κοινή δράση.

3. Η βραδυπορία της αξιοποίησης

Εδώ εννοούνται τόσο η παύση της ανασκαφής εξ αιτίας της έλλειψης πόρων με αποτέλεσμα την εμπόδιση της επισκεψιμότητας όσο επίσης και η τοπική αδράνεια στο να αδράξει αποτελεσματικά την αναπτυξιακή ευκαιρία παρ' όλη την έγκαιρη αναγνώριση. Έναν χρόνο περίπου μετά την ανασκαφή το μουσείο σημειώνει πλέον (με πολλές όμως και εύλογες διακυμάνσεις) έναν μεγάλο πολλαπλασιασμό σε επισκέψεις και εισπράξεις¹⁰⁶, όμως η αναπτυξιακή αντίληψη και ο ενθουσιασμός είναι ακόμη προσκολλημένα στα σχήματα της υπαίθριας εμποροπανήγυρης. Κατά την στιγμή της ανασκαφής το εντόπιο ενδιαφέρον αφορούσε τις αιτήσεις για άνοιγμα καντίνας, ενώ μόλις ένας κάτοικος είχε ενδιαφερθεί για την κατασκευή ξενώνα¹⁰⁷. Τρία χρόνια μετά κυριαρχεί η παραίτηση και η εγκατάλειψη. Αναγνωρίζεται εν προκειμένω μια συνολικότερη απουσία εξοικείωσης του εντόπιου πληθυσμού με την αποτελεσματική διαχείριση ενός μείζονος γεγονότος¹⁰⁸.

Ευκαιρίες

1. Η συμμετοχή στην ΕΕ

Εύλογο αυτό το στοιχείο ευκαιρίας: η πραγματική αξιοποίηση της τεχνογνωσίας της ΕΕ η οποία επιμένει στην συσχέτιση περιφερειακής ανάπτυξης και πολιτισμού και η εμπνευσμένη συμμετοχή αλλά και δημιουργία διαπεριφερειακών προγραμμάτων, μπορούν να συμβάλουν εξαιρετικά στην κατάλληλη αξιοποίηση της ανασκαφής.

2. Οι καλές επαφές που διατηρεί η Ελλάδα με τις χώρες της Εγγύς Ανατολής,

¹⁰⁶ Τα σχετικά στοιχεία παρατίθενται στους πίνακες 7 και 8 αντίστοιχα. Οι εύλογες διακυμάνσεις οφείλονται στο ότι η επίσκεψη στο αρχαιολογικό μουσείο οφείλεται στον αυθόρμητο τουριστικό ενθουσιασμό για την ανασκαφή και τις ειδήσεις ο οποίος επίσης έχει διακυμάνσεις. Σημειώνεται επίσης ότι το Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφιπόλεως (το οποίο με αυτούς τους αριθμούς αναβαθμίζεται στην κατάταξη) δεν έχει καμμία επικοινωνιακή στρατηγική προσέλκυσης: οι αριθμοί για το 2017 καταδεικνύουν ότι το μουσείο έχει καθιερωθεί ως τουριστικός προορισμός. Η πρώτη μαρτυρία για την αύξηση της επισκεψιμότητας: Τζίμας, (2015).

¹⁰⁷ Ως προς τις αιτήσεις: Λέντζου, (2014). Ως προς το ενδιαφέρον για την κατασκευή ξενώνα και την μετέπειτα παραίτηση εξ αιτίας της παύσεως των ανασκαφών: Κουκουμάκας, (2016)

¹⁰⁸ Αυτό είναι ένα από τα πλέον σημαντικά συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η οργανωτική επιτροπή του Συμποσίου για την Ανάπτυξη του Δυτικού Παγγαίου (Ιντζεσίλογλου, 2017β).

Οι καλές εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες της Εγγύς Ανατολής (ακόμα και με το Ιράν) μπορούν να αποτελέσουν προϋπόθεση για μια αξιοποίηση της ανασκαφής με όρους πολιτιστικής διπλωματίας κατά τον τρόπο που περιγράφηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Συναφώς, οι καλές σχέσεις με την Κίνα, την Ινδία και την Ιαπωνία, είναι καλή ευκαιρία όχι μόνο από την άποψη της προσέγγισης των εκεί αγορών αλλά και από την άποψη της ανταλλαγής τεχνογνωσίας

3. Η τάση στροφής προς τον πολιτιστικό τουρισμό

Ο πολιτιστικός τουρισμός ως μέρος του εναλλακτικού τουρισμού κερδίζει ολοένα έδαφος έναντι του μαζικού τουρισμού. Αυτή η διαρκής επικράτηση σημαίνει μια αλλαγή στην νοοτροπία της τουριστικής ζήτησης και στην ανάγκη αναθεώρησης της τουριστικής προσφοράς ώστε πλέον είναι ο τόπος και το πολιτιστικό του απόθεμα που γεννούν την εμπειρία η οποία είναι και το τελικό προϊόν. Η πολιτιστική κληρονομιά διαδραματίζει μείζονα ρόλο στην φυσιογνωμία ενός τόπου και από αυτήν την άποψη προκύπτουν μοναδικές ευκαιρίες νεωτερικής αξιοποίησης της ανασκαφής.

Απειλές

1. Η πιθανότητα διοικητικής και πολιτικής εμπλοκής

Με αφορμή τα όσα αναπτύχθηκαν στο κεφάλαιο 7 διαπιστώνεται ότι μια τέτοια πιθανότητα είναι πάντα ορατή και μπορεί να οδηγήσει σε μη ανανέωση της χρηματοδότησης. Η ανασκαφή στον Τύμβο εγείρει ζητήματα πολιτικής και ιδεολογικής ευαισθησίας και ως προς αυτό η αναγκαία εξισορρόπηση είναι εξαιρετικά δύσκολη όσο και αν δηλώνεται ότι υπάρχει η πολιτική βούληση η ανασκαφή να μείνει μακριά από την πολιτική¹⁰⁹.

2. Οι επιστημονικές έριδες

Όσο και αν η εικόνα είναι πλέον πολύ πιο ξεκάθαρη από εκείνη στην αρχή των ανασκαφών σχετικά με την φυσιογνωμία και την ιστορικότητα του μνημείου, οι επιστημονικές έριδες δεν έχουν σταματήσει και αξίζει να σημειωθεί ότι η η ανακύκλωσή τους μέσα από τα ποικίλης ύλης διαδικτυακά μέσα επηρεάζει την κοινή

¹⁰⁹ <http://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2706032/mitsotakis-gia-amfipoli-ena-monadiko-mnimio-egine-antikimeno-politikis-antiparathesis>

γνώμη γενικά και όχι μόνο την ακαδημαϊκή και σε κάποιο βαθμό καθορίζει και την επιστημονική ταυτότητα του μνημείου.

3. Η ενδεχόμενη πολιτική της ΠΓΔΜ και της Τουρκίας.

Η ανασκαφή διεξάγεται σε μια ευαίσθητη περιοχή όπου η αρχαιολογία και η ιστορία παρ' όλη την τεκμηριωτική τους ικανότητα αποτελούν αντικείμενο διένεξης ιδίως με την συγκεκριμένη βόρεια γείτονα χώρα¹¹⁰, αν και πρόσφατα έχει επιχειρηθεί μια λογική λείανση των διαφορών¹¹¹. Η Τουρκία επισημαίνεται εδώ από την άποψη της κυρίαρχης επιρροής της (πολιτικής και πολιτιστικής) στη Βαλκανική.

4. Η ρευστότητα της οικονομικής κατάστασης στην Ελλάδα

Η παρατεταμένη οικονομική κρίση σε συνδυασμό με την αναγκαία αναδιάταξη των προτεραιοτήτων και την προσπάθεια για μεγέθυνση και επιδίωξη σταθερού ρυθμού αποτελεί έναν διαρκή υπολογίσιμο λόγο, ο οποίος μπορεί να προκαλέσει ενδεχόμενη διακοπή της χρηματοδότησης.

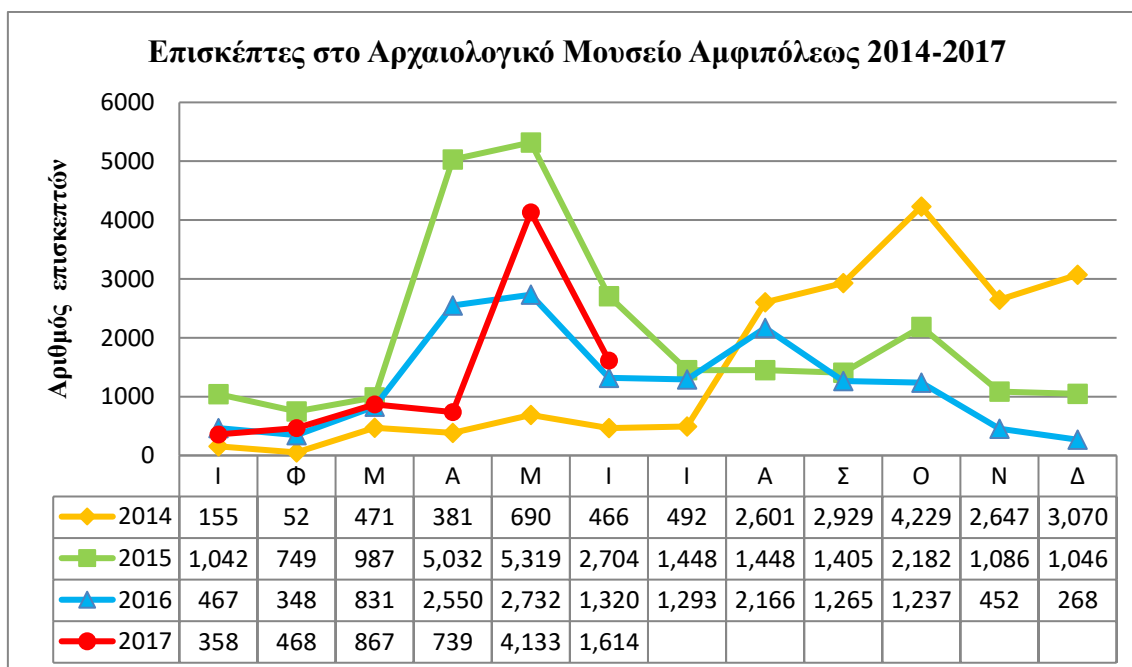
---

¹¹⁰ Πβ. ως προς αυτό: <http://www.voria.gr/article/pavlopoulos-apo-amfipoli-i-ee-prepi-na-antimetopis-ton-neonazismo>.

¹¹¹<http://www.newsit.gr/kosmos/pgdm-apo-megas-aleksandros-mitera-tereza-aerodromio-ton-skopion/2225352/>

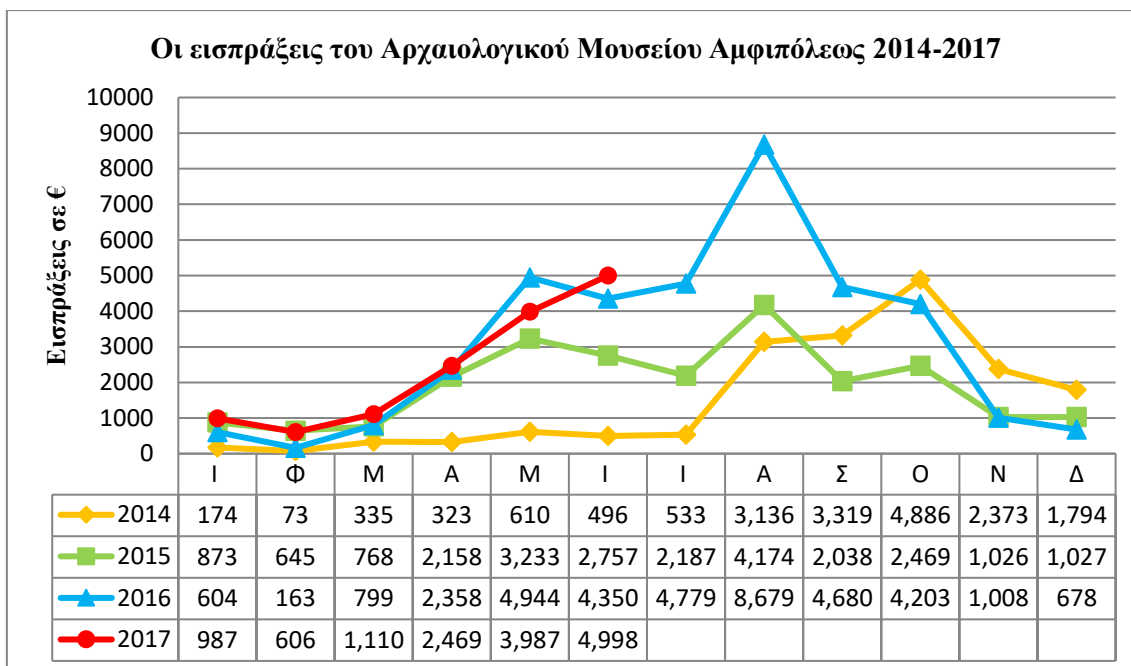
SWOT ANALYSIS			
Strengths	Weaknesses	Opportunities	Threats
1. Η γεωγραφική θέση	1. Η αφετηρία της Αμφίπολης	1. Η συμμετοχή στην ΕΕ	1. Η πιθανότητα πολιτικής και διοικητικής εμπλοκής
2. Η πληθώρα πολιτιστικών πόλων	2. Οι τοπικές ανισότητες	2. Οι καλές επαφές της Ελλάδας με τις χώρες της Εγγύς Ανατολής	2. Οι επιστημονικές έριδες
3. Τοπική πρωτοβουλία και βούληση	3. Η βραδυπορία της αξιοποίησης	3. Η τάση στροφής προς τον πολιτιστικό τουρισμό	3. Η ενδεχόμενη εμπλοκή της ΠΓΔΜ και της Τουρκίας
4. Εκμετάλλευση συνεργασιών			4. Η ρευστότητα της οικονομικής κατάστασης στην Ελλάδα
5. Στήριξη από την ΠΚΜ			
6. Πρόσβαση σε διεθνείς οργανισμούς και καλή γειτονία			

Πίνακας 7: Εποπτική απεικόνιση της SWOT ANALYSIS σχετικά με την αναπτυξιακή ετοιμότητα της Αμφίπολης

Πίνακας 8: Αριθμός επισκεπτών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφιπόλεως για το διάστημα 2014-2017 (γραφηματική επεξεργασία από τον γράφοντα)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (2017α)

Πίνακας 9: Εισπράξεις Αρχαιολογικού Μουσείου Αμφιπόλεως για το διάστημα 2014-2017 (γραφηματική επεξεργασία από τον γράφοντα)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (2017β)

Επίλογος

Η παρούσα ερευνητική εργασία επεχείρησε να καταγράψει τους πόλους πολιτιστικού ενδιαφέροντος του Δήμου Αμφίπολης, εστιάζοντας ιδιαίτερα κυρίως σε έναν πόλο αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, δηλαδή την ανασκαφή στον τύμβο Καστά. Για τον σκοπό αυτό ενέταξε την έρευνα στην οπτική του πολιτιστικού τουρισμού και της συνάφειάς του με την περιφερειακή ανάπτυξη και προέτεινε ένα κατά το δυνατόν ολοκληρωμένο σχέδιο αναπτυξιακής αξιοποίησης της ανασκαφής θεωρώντας την ως ενότητα με τον αρχαιολογικό χώρο της Αμφίπολης και επιδιώκοντας να ορίσει αυτά τα δύο στοιχεία ως αναπτυξιακούς πυρήνες, από τους οποίους θα μπορέσει να υπάρξει πολλαπλασιαστικό όφελος όχι μόνο για την Αμφίπολη, αλλά και για την Π.Ε. Σερρών και την ΠΚΜ.

Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίον προκρίθηκε το σχέδιο να έχει τρία σκέλη το οποίο θα αφορά κάθε ένα από τους εμπλεκόμενους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης. Έμφαση επίσης δόθηκε στο γεγονός ότι ο Δήμος Αμφίπολης είναι ο φτωχότερος δήμος της Π.Ε. Σερρών, ότι ξεκινά την αξιοποίηση της ανασκαφής από ένα μηδενικό σημείο και ότι τρία χρόνια μετά την ανασκαφική απόδειξη της εμβληματικότητας του ταφικού συγκροτήματος η όποια σχετική συζήτηση είναι ακόμη σε πρώιμο στάδιο και μόλις τώρα αναδεικνύονται πρωτοβουλίες. Με αυτά τα δεδομένα επιχειρήθηκε, επίσης, το προτεινόμενο σχέδιο να διευκολύνει σε κάθε περίπτωση την αναπτυξιακή αυτονομία της Αμφίπολης μέσα από μια εντατική αξιοποίηση των προτερημάτων της, χωρίς όμως ποτέ να αγνοείται ότι αυτή η αναπτυξιακή μεταβολή καλείται να επηρεάσει θετικά τα δύο ευρύτερα αυτοδιοικητικά σύνολα. Πρόσθετα, μέριμνα υπήρξε ώστε η αναπτυξιακή πρόταση να προωθήσει την σημασία της πολυποίκιλης αναπτυξιακής δυναμικής της πολιτιστικής πολιτικής μέσα από τον πολιτιστικό τουρισμό και να καταδειχθεί ότι όταν η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται με σωστή αντίληψη και σεβασμό στην ιστορική της και στο φορτίο πληροφοριών που μεταφέρει, τότε τα πολλαπλασιαστικά οφέλη είναι απρόσμενα και μπορούν να προσφέρουν δραστικές μεταβολές στο περιφερειακό αναπτυξιακό τοπίο.

Η παρούσα εργασία κατατίθεται με την ευχή του γράφοντος ότι θα υπάρξει άρση της διακοπής των ανασκαφών και ότι η ανασκαφή του ταφικού μνημείου και ο αρχαιολογικός χώρος της Αμφίπολης (μαζί με το αρχαίο θέατρο, του οποίου η ανασκαφική ανάδειξη επίσης εκκρεμεί) θα αποκαλύψουν με πληρότητα το πραγματικό

τους δυναμικό. Ελπίζεται ότι τα πραγματευθέντα και το προτεινόμενο αναπτυξιακό σχέδιο θα αποτελέσουν συνεισφορά, στο μέλλον, αξιοποίησης αυτών των δύο πολιτιστικών πόλων.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσες και ξενόγλωσσες έντυπες πηγές

Αυδίκος, Β. (2014), *Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες στην Ελλάδα*. Αθήνα, Επίκεντρο.

Ανδριώτης, Κ. (2009), *Αειφορία και εναλλακτικός τουρισμός*. Αθήνα, Σταμούλη.

Βασιλειάδης, Ν. & Μποτσιούκη, Σ. (2015), *Πολιτιστική Διπλωματία. Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*, Αθήνα, ΣΕΑΒ.

Βαρβαρέσος, Σ., (1998). *Τουρισμός: έννοιες, μεγέθη, δομές. Η ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα, Προπομπός.

Βαρβαρέσος Σ.& Σωτηριάδης Μ., (2002), «Καταναλωτική Συμπεριφορά Τουριστών: Αναγκαιότητα Ολοκληρωμένων Προσεγγίσεων», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών. Διαθέσιμο στο: <http://www.openarchives.gr/view/2571319> (06/10/2017)

Βαρβαρέσος, Στ., (2009). «Η κρίση του ελληνικού μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης και η διεθνής οικονομική κρίση» *Επιστημονική ημερίδα Τουρισμός και διεθνής οικονομική κρίση*, 19 Μαρτίου 2009, ΤΕΙ Αθήνας, Ελλάδα.

Βενιζέλος, Ε., (1940), *Θουκυδίδου Ιστορίες*, Οξφόρδη.

Γετίμης, Π., (1994), «Αστική Ανάπτυξη και Πολιτική» στο: *Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη: θεωρία, ανάλυση και πολιτική*, στο: Γετίμης, Π., Καυκαλάς, Γ. και Μαραβέγιας, Ν.(επιμ.), Αθήνα, Θεμέλιο, σσ.307-333.

Γκαντζιάς, Γ., (2007), *Πολιτιστική Πολιτική, Χορηγία και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*, Αθήνα, Παπασωτηρίου

Δαδάκη, Σ. (χ.χ.), *Αγροτική Έπαυλις*. Διαθέσιμο στο: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5924 (16/10/2017)

Δέφνερ Α., Μεταξάς Θ., (2012), «Από το Marketing των Πόλεων στο Marketing των Μουσείων και αντίστροφα: Η Σημασία του Πολιτισμού και του Τουρισμού», (13/04/2012). Διαθέσιμο στο: <http://www.citybranding.gr/2012/04/marketing-marketing.html> (05/10/2017)

Δερμιτζάκη Κ., Δοξανάκη Τ., Λιναρδάκης Μ.,(2009), «Πολιτιστικός τουρισμός και τοπικά μουσεία: παράγοντες που επηρεάζουν τη μεταξύ τους σχέση», *Το Μουσείο, Περιοδική Έκδοση του Κέντρου Μουσειακών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών*, Τ6, σελ.20-29. Διαθέσιμο στο: <http://www.museum-studies.uoa.gr/teyxos6.pdf> (07/10/2017)

Διονυσοπούλου. Π., (2012). *Ευρωπαϊκή τουριστική πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήση.

Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, (2008). *Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Αθήνα

Ιωαννίδης Γ. (2010), «Το πρόγραμμα ‘Καλλικράτης και πολιτιστικοί θεσμοί της αυτοδιοίκησης» στο: Μητούλα, Ρ. (εκδ.) Πρακτικά του 16ου Επιστημονικού Συνεδρίου «*Η περιφερειακή διάσταση της νέας στρατηγικής ΕΥΡΩΠΗ 2020*», Αθήνα: Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων, σ.115-121, Διαθέσιμο στο: <https://docs.google.com/file/d/0B0tFPGmKMNbTc2drQXlzVGtDZXc/edit?pli=1> (08/10/2017)

Καθαράκης Μ., (2010), *Συνεργατικοί σχηματισμοί, δρόμοι ανάπτυξης και καινοτομίας .Η επίδρασή τους στη Τοπική οικονομία.* (1/2). Διαθέσιμο στο: <http://www.citybranding.gr/2010/08/2.html> (10/10/2017)

Καραβασίλη, Μ. & Μικελάκης, Ε., (1999) «Πολιτιστικές Διαδρομές: Προς μια ερμηνευτική του “πολιτισμικού τοπίου” με αναπτυξιακή προοπτική», *Αρχαιολογία & Τέχνες*, τ. 71, σ.82-86, Διαθέσιμο στο: <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/71-8.pdf>. (06/10/2017)

Καραχάλης Ν., (2012α), *Μάρκετινγκ και branding του Τόπου: Σκέψεις με αφορμή τα συνέδρια της Ουτρέχτης και του Βόλου*», Διαθέσιμο στο: <http://www.citybranding.gr/2012/06/branding.html>, (10/10/2017)

Καραχάλης Ν., (2012β), *Αποτελεσματικό εργαλείο για τον τουρισμό το branding τόπου.* Διαθέσιμο στο: <https://tourismpress.gr/karachalis-branding> (10/10/2017)

Καφούρος, Β. (2015), *Εκθέσεις: 72 Προτάσεις για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., Γκρίμπα Ε., (2011), *Ειδικές και Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού*. Αθήνα, Κριτική,

Κόνσολα, Ντ. & Ιωαννίδης, Γ., (2005), «Οι Πολιτιστικοί Θεσμοί στη Διαδικασία Αναζωογόνησης των Ελληνικών Πόλεων: Τα νεωτερικά φεστιβάλ» στο: *Επιστημονικές Μελέτες προς τιμήν του καθηγητού Νίκου Κόνσολα*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Κόνσολα, Ντ.(2006). *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*. Αθήνα, Παπαζήσης.

Κόνσολα, Ντ., (2011), «Αστική αναζωογόνηση και πολιτιστική κληρονομιά: Η περίπτωση ελληνικών πόλεων μικρού και μεσαίου μεγέθους» στο: *Τιμητικός τόμος προς τιμήν του Καθηγητού Παύλου Λουκάκη*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Gutenberg – Γιώργος & Κώστας Δαρδανός

Κόνσολα, Ντ., (2013), *Στρατηγικό Σχέδιο Πολιτιστικού Τουρισμού για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου*.

Κουρή, Μ., (2010), «Πολιτισμός, τουρισμός και η πρόκληση της αειφορίας», στο: Μητούλα, Ρ. (εκδ.) Πρακτικά του 16ου Επιστημονικού Συνεδρίου «*Η περιφερειακή διάσταση της νέας στρατηγικής ΕΥΡΩΠΗ 2020*», Αθήνα: Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων, σ.324-333, Διαθέσιμο στο: <https://docs.google.com/file/d/0B0tFPGmKmNbTc2drQXlzVGtDZXc/edit?pli=1> (08/10/2017)

Λαζαρέτου, Σ., (2014), *Η έξυπνη οικονομία: “πολιτιστικές” και “δημιουργικές” βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση*, *Working Paper:175*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, Διαθέσιμο στο: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper2014175.pdf> (14/10/2017)

Λαζαρίδης, Δ. (1972), *Αμφίπολις και Άργιλος*, Αθήνα

Λαζαρίδης, Δ. (1993) *Αμφίπολις*, Αθήνα

Λουκάκος Κυρ., Μαυρομάτη Ελευθ., Σγάγιας Κων., Σκούρα Κ., Σταματίου Ελένη, Τσαϊτουρίδης Χρ., Φιλιππάκη Δάφνη (2004), *Τα πορίσματα του Κύκλου Ποιότητας Ζωής του Συνηγόρου του Πολίτη 1998-2003*, Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα (σελ.203), ISBN 960-15-1236-5.

Μαρμαράς Εμμ., Ράπτη Σταυρούλα, Σταματίου Ελένη (2000), *Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Μαυρομάτη Ελευθ., Σταματίου Ελ. (2015), ‘Περιβαλλοντικά και πολεοδομικά ζητήματα στα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων – Διοικητική παθογένεια, αδυναμίες, δυνατότητες και προοπτικές – Ανάλυση περιπτώσεων και συμβολή των αρχαιολογικών υπηρεσιών’ ,*Περιβάλλον & Δίκαιο* τ. 1/2015, Ιαν. – Μαρτίου :14-31.

Μερακλής, Μ., (2011), *Ελληνική Λαογραφία- Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη*, 3η εκ., Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα

«Μουσείο Αγγίστας». Διαθέσιμο στο: http://aggista.gr/gr_aggistas_museum.html
(χ.χ. πρόσβαση: 16/10/2017)

Μούσης, Ν. (2015), *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, οικονομία, πολιτική* (15η έκδ.). Αθήνα, Παπαζήσης.

«Μουσικοδραματικός σύλλογος Ροδολίβο». Διαθέσιμο στο: <http://dimos-amfipolis.gr/μουσικοδραματικός-σύλλογος-ροδολίβο> (χ.χ. πρόσβαση 16/10/2017)

Μπιανκίни, Φ. & Πάρκινσον, Μ., (1994), *Πολιτιστική Πολιτική και Αναζωογόνηση των Πόλεων, η εμπειρία της Δυτικής Ευρώπης*, Αθήνα, Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, Διαθέσιμο στο: <http://www.eetaa.gr/ekdoseis/pdf/047.pdf>

Μπιτσάνη, Ε. (2002), *Πολιτισμός και τοπική κοινωνία: η τοπική πολιτιστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. 1980-2000*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μπιτσάνη, Ε., Καλομενίδη, Δ., Σταυρουλάκης, Β. και Πανάγου, Β. (2006), «Η αξιοποίηση των τοπικών πολιτισμών για την προώθηση της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών αγροτικού τουρισμού σε ορεινές περιοχές: Μελέτη περίπτωσης ορεινής Ναυπακτίας.» *Πρακτικά 9ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΤΑΓΡΟ*, 2-5 Νοεμβρίου 2006, Αθήνα.

Μπούνια, Α., (2005), «*Τα μουσεία ως πολιτιστικές βιομηχανίες: Θέματα και προβληματισμοί-Μία προκαταρκτική συζήτηση*», στο Βερνίκος Ν., Δασκαλοπούλου Σ., Μπαντιμαρούδης Φ., Μπούμπαρης Ν., Παπαγεωργίου Δ.,

(επιμ.), Πολιτιστικές Βιομηχανίες, Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά, Κριτική, Αθήνα, 39-58.

Μπούνια, Α. & Νικονάνου, Ν. (2008), «Μουσειακά αντικείμενα και ερμηνεία: δημιουργώντας την εμπειρία, επιδιώκοντας την επικοινωνία», στο Κασβίκης, Κώστας, Νικονάνου, Νίκη (επιμ.), Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο, Αθήνα, Πατάκης, σσ.66-95.

Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος- ΞΕΕ (2012), «Η οικονομία ‘των εμπειριών’, το νέο στοίχημα του ελληνικού τουρισμού», <http://www.greekhotelsnet.gr> 19/02/13

Παπανικολάου, Ξ. (2012), *Το Ονομαστικό της Αμφίπολης Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Παυλογεωργάτος Γ. & Κωνσταντογλου Μ., (2005), «Πολιτισμικός Τουρισμός: Η Περίπτωση της Ελλάδας» στο: Βερνίκος Ν. κ.α. (επ.) *Πολιτιστικές Βιομηχανίες: Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, σσ.59-84,

Παχάκη Κ. & συν., (2000), *Εκθέσεις: 32, Ο Πολιτισμός ως Κλάδος Οικονομικής Δραστηριότητας*, Αθήνα, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, (2015), *Εγκεκριμένο Στρατηγικό Σχέδιο Επιχειρησιακού προγράμματος ΠΚΜ (2015-2019)*.

Πετράκος, Γ.& Ψυχάρης Γ. (2016), *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*. 2^η έκδοση, Αθήνα, Κριτική.

Πούλιος, Ι. (2012), «Εισαγωγή στην διαχείριση της Πολιτισμικής κληρονομιάς: ορολογία, έννοια και μοντέλα διαχείρισης». *Αρχαιογνωσία*. τ.16. σσ.321-342

Πούλιος, Ι. & Τουλούπα., Σμ. (2016), *Τουρισμός, πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2016/02/blog-post_22.html (15/10/2017)

ΣΕΤΕ, (2016), *Ελληνικός Τουρισμός: εξελίξεις-προοπτικές* τ.1

Σηφάκη, Ε & Σηφάκης, Γ. (2007), «Πολιτιστικό Μάρκετινγκ και νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία των πολιτιστικών οργανισμών». *Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου Νέες*

τεχνολογίες και Μάρκετινγκ, Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης του ΤΕΙ Κρήτης, Ιεράπετρα, Ελλάδα, σσ..262-266

Σκαλτσά, Μ., (2007), *Για τη Μουσειολογία και τον Πολιτισμό*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου.

Σταματέλου, Ά., (2014) *Μουσεία για την Αειφορία. Τα Μουσεία και η Μουσειολογία στη Σύγχρονη Κοινωνία. Νέες Προκλήσεις, Νέες Σχέσεις (Μέρος Ι')*. Διαθέσιμο στο: <http://www.archaiologia.gr/blog/2014/11/24/τα-μουσεια-και-η-μουσειολογια-στη-συγ-11> (Πρόσβαση 10/10/2017).

Σταματίου Ελένη, Ψαλτάκη Μαρία (2012), «Οικονομική κρίση, κοινωνία και περιβάλλον στην Ελλάδα - Στατιστική ανάλυση», Αθήνα, Λονδίνο.

Σταματίου, Ελένη, Τσιρώνη Δήμητρα (2013), “Από την Απελευθέρωση, στην Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Ο κρατικός λειτουργός στον τομέα του περιβάλλοντος, των υποδομών και της ποιότητας ζωής”, *Περιβάλλον & Δίκαιο*, τ. 2/2013 Απρ.-Ιουν., Αθήνα: 225-245.

Σταματίου, Ελένη (2006α), «Περιφερειακή Ανάπτυξη και Τοπική Ανάπτυξη- Η περίπτωση Δήμων μεσαιών πόλεων της Ελλάδας», Διεθνές Συνέδριο *Αυτοδιοίκηση: Φορέας Δημοκρατίας και Μοχλός Κοινωνικών Αλλαγών και Ανάπτυξης*, 19-20.5.2006 στο πλαίσιο του προγράμματος «ΕΛΛΑΔΑ 2020», διοργάνωση ΙΝΕΡΠΙΟΣΤ (Ινστιτούτο Ερευνών και Πολιτικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη και τη Διακυβέρνηση) σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης «Ι.Τ.Α.» της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας «ΚΕΔΚΕ» και το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, υπό την Αιγίδα της Α.Ε. του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, Δελφοί(Πρακτικά <http://www.inerpost.org/attached/delphes/delfoi-20Eleni%20Stamatiou.doc>).

Σταματίου, Ελένη (2006β), (Επιμέλεια, μετάφραση και σύνταξη διεθνούς τόμου) Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου *Πολιτιστικό περιβάλλον και τουρισμός: ο ρόλος του αρχιτέκτονα*, UIA, Καβάλα, 20-23 Σεπτεμβρίου 2001, ΤΕΕ.

Σφακιανάκης, Μ. (2000), *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*. Αθήνα, Έλλην.

Τζουμάκα Ε. (2005), *Πολιτιστική Διπλωματία, διεθνή δεδομένα και ελληνικές προοπτικές*. Αθήνα, Ι. Σιδέρης.

Χριστογιάννης, Γ. (2006), *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία*. Αθήνα, Έλλην.

Van Aalst, I., & Boogaarts, I. (2002), “From Museum to Mass Entertainment: The Evolution of the Role of Museums in Cities.” *European Urban and Regional Studies*, 9(3), 195–209. doi:10.1177/096977640200900301

Andriotis, K. (2007), “A framework for the tourism planning process. In Aparna Raj (ed.) (2007)”. *Sustainability, profitability and successful tourism*. New Delhi: Kanishka Publishers.

Anholt, S. (2006), “Public diplomacy and place branding: Where’s the link?” *Place Branding and Public Diplomacy*, 2 (4), 271– 275. doi:10.1057/palgrave.pb.6000040.

Archibald, Z., Morgan, C., Smith, D.M., Murphy-Smith, H., Pitt, R., Papadopoulou Ch., Mrachand, F., Haysom, M., Livarda, A. and Stewart, D. (2013) “ARCHAEOLOGY IN GREECE 2013-2014.”. *Archaeological Reports*, n.60 (2013). pp.1-135.

Baker, B. (2012), *Destination Branding for Small Cities* (2η εκδ.). Portland, Creative Leap Books.

Bille, T. and Schulze, G. (2006),” Culture in urban and regional development”. In V.A. Ginsburgh and D. Throsby (eds.) (2011). *Handbook of the economics of art and culture*. Ch. 30, vol. 1, pp.1051-1099. Elsevier. doi:10.1016/S1574-0676(06)01030-1.

Bourdieu, P. (1993), *The field of cultural production: essays on art and literature*. Cambridge, Polity Press.

Bruns, A., (2008), *Blogs, wikipedia, second life, and beyond: from production to produsage*. New York: Peter Lang.

Bunten, A.C. (2008), “Sharing culture or selling out? Developing the commodified persona in the heritage industry”. *American Ethnologist*, 35 (3), pp.380–395.

Cazes G., (1987), “Alternative tourism: Reflections on an ambiguous concept”. In: Britton S. and Clarke W. (eds), *Ambiguous Alternatives: Tourism in Small Developing Countries*, pp. 117–126. University of the South Pacific Press, Suva (Fiji).

Cohen, E. (1987), *Alternative Tourism- A Critique*, Tourism Recreation Research, 12(2): 13-18.

Csapó, J. (2014), “The Role and Importance of Cultural Tourism in Modern Tourism Industry” in Dr. Murat Kasimoglu (Ed.), *Strategies for Tourism Industry-Micro and Macro Perspectives*, Croatia, Shanghai, InTech, pp.201-232. Διαθέσιμο στο: <http://cdn.intechopen.com/pdfs/35715.pdf> (02/10/2017)

Council of Europe (2014), *Heritage for development in South-East Europe. New visions and perceptions of heritage through the Ljubljana Process*. Council of Europe.

“Cultural Diversity”, (χ.χ), . Διαθέσιμο στο: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/cultural-diversity/> (16/10/2017)

Dinnie, K. (ed.) (2016), *Nation branding. Concepts, issues, practice*. London, Routledge.

Dinnie, K. (ed.) (2011), *City branding. Theory and cases*. Basingstoke, New York, Palgrave Macmillan.

European Commission, (2010), *Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe*. Διαθέσιμο στο: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0352:FIN:EN:PDF> (03/10/2017)

European Commission (2014), *European Heritage Label, 2015 Panel Report (02.12.2015)*. European Commission Directorate General Education and Culture. διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/heritage-label/documents/2014-panelreport.pdf> (12/10/2017).

Foucault, M., (2002), *The archaeology of knowledge*. London, Routledge.

Fouseki, K. & Dragouni, M. (2017), “Heritage spectacles: the case of Amphipolis excavations during the Greek economic crisis”. *International Journal of Heritage Studies*. 23. σσ.1-17.

Fuchs, D. & Klingemann, H.D. (Eds.) (2011), *Cultural diversity, European identity and the Legitimacy of the EU*. Cheltenham, Edward Elgar.

Gekas Vassilis, Mastorakis Nikos, Stamatiou Eleni (editors), (2008), *New Aspects of Cultural Heritage and Tourism, proceedings of the WSEAS International Conference on Cultural Heritage and Tourism, Heraklion, Crete Island, 22-24 July 2008*, WSEAS Press, .ISBN 978-960-6766-89-3)

Graham, B. (2012), “Heritage as a driver for development: its contribution to sustainable tourism in contemporary society” *ICOMOS' 17th General Assembly Scientific Symposium proceedings*, 29 November-2 December 2011, ICOMOS, Paris, France. Διαθέσιμο στο: http://openarchive.icomos.org/1207/1/III-1-Article1_Brooks.pdf (10/10/2017)

Gonsalves, P. (1987), “Alternative Tourism: The Evolution of a Concept and Establishment of a Network”. *Tourism Recreation Research*, 12 (2) pp. 9-12.

Gorenak, S., and Bobek, V. (2010), “Total responsibility management indicators and sustainable development”. *International Journal of Sustainable Society*, 2(3), 248 - 264.

Gospodini, A. (2007), “Cultural and leisure clusters in Greek cities: spontaneous formation and ‘laissez-faire’” development.” *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 2(2), 119–133. doi:10.2495/SDP-V2-N2-119-133

Hall, C.M. Coles, T. (2008) “Introduction: Tourism and International Business – Tourism as International Business”. In Coles, T. and Hall, C.M. (eds.) *International Business and Tourism: Global Issues, Contemporary Interactions*. London, Routledge, 1-26.

Hamilakis, Y. (2016), “Some Debts Can Never Be Repaid: The Archaeo-politics of the Crisis”. *Journal of Modern Greek Studies*, 34 (2) pp.227-264

Heilbrun, J. and Gray, C.M. (2001), *The economics of art and culture* (2nd ed.). Cambridge (UK), Cambridge University Press.

Held, D. & Moore, H. (with Young, K.) (Eds.) (2007). *Cultural politics in a global age. Uncertainty, Solidarity and Innovation*. Oxford, One world.

Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998), *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage*. Berkley, University of California Press.

Ilonzki, G. (Ed.) (2010), *Perceptions of the European Union in new member states: A comparative perspective*. Abingdon, Routledge.

Ivey, B. and Cleggett, P. (n.d.). *Cultural diplomacy and the national interest: in search of a 21st-century perspective*. The Curb Center for Art, Enterprise, and Public Policy at Vanderbilt. Διαθέσιμο στο: <http://www.interarts.net/descargas/interarts673.pdf> (16/10/2017).

Kavaratzis, M. & Ashworth, G.J. (2006), “City branding: an effective assertion of identity or a transitory marketing trick?” *Place Branding*, 2 (3). pp.183–194. doi:10.1057/palgrave.pb.5990056.

Krasteva, R. (2015), “Impact of discovering the monumental tomb in Amphipolis Greece in tourism development of the region”. *Management, Knowledge and Learning Joint International Conference, 27-29 May 2105, Managing Intellectual Capital and Innovation for Sustainable and Inclusive Society, Bari, Italy*. Διαθέσιμο στο: <http://www.toknowpress.net/ISBN/978-961-6914-13-0/papers/ML15-231.pdf> (02/10/2017)

Lagos, D., Kitrinou E., Rontos, K. and Diakomichalis, M. (2010). “Islands and tourism development: a viewpoint of tourism stakeholders of Lesbos Island”, *Proceedings of the HSS06 International Conference “Systemic Approaches in Social Structures”*, June 2010, Mytilene, Greece.

Landry, C., Greene, L., Matarasso, F., Bianchini, F., (1996), *The art of regeneration Urban renewal through cultural activity*, Stroud, Glos: Comedia.

Διαθέσιμο στο: <http://illuminart.com.au/wp-content/uploads/2012/08/indonesia-charleslandry-artofregeneration.pdf> (15/10/2017)

Lazear, E.P. (1995). *Culture and language*. NBER Working Paper 5249. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research (NBER) Διαθέσιμο στο: <http://www.nber.org/papers/w5249.pdf> (18/10/2017)

Manou, D., Papathanasiou, I. (2015), *Exploring the Development of New Tourism Activities in the Municipality of Kerkini by Using the Area's Natural Resources Sustainably, Municipality of Kerkini, Greece*. IGI Global.

Mari, M. (2012), “Amphipolis between Athens and Sparta. A Philological and Historical Commentary of Thuc. V 11,1”. *Mediterraneo Antico*, v.15 (1-2). pp.327-353

Meethan, K. (2001), *Tourism in global society: place, culture, consumption*, Basingstoke, Palgrave.

Mizzau, L., & Montanari, F. (2008), “Cultural districts and the challenge of authenticity: the case of Piedmont, Italy”. *Journal of Economic Geography*, 8(5), 651–673. doi:10.1093/jeg/lbn027

Mommaas, H. (2004),. “Cultural clusters and the post-industrial city: towards the remapping of urban cultural policy.” *Urban Studies*, 41(3), 507–532. doi:10.1080/0042098042000178663

Murphy, P. (1994), “Tourism and sustainable development”. In W.Theobald (Eds.), *Global tourism, the next decade* (pp. 274- 298). Oxford, Butterworth-Henemann

«Neogene». Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Neogene> (χ.χ. πρόσβαση 23/10/2017)

Nye, J.S. Jr (2004). *Soft Power: the means to success in world politics*. New York, *Public Affairs*.

OECD (2005). *Culture and local development, local economic and employment development (LEED)*. Paris: OECD Publishing. doi: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264009912-en>.

Peacock, A. and Rizzo, I. (2008). *The heritage game: economics, policy, and practice*. Oxford University Press.

Porter, M. (1998). *Clusters and the new economics of competition*. *Harvard Business Review*, (November-December), 77–90.

Petrovic, P. (2012). Ecotourism-A Driving Force for Development in Some Danube Regions. In Sarcevic, N. and Karanovic E.S. (eds). *Danube Strategy- Strategic Significance for Serbia*, p. 253-258. Ανάκτηση 10 Ιουνίου 2015, από: http://bib.irb.hr/datoteka/547440.Danube_Strategy_Book.PDF#page=254 (07/10/2017)

Prevots, N. (2001). *Dance of export: cultural diplomacy and the Cold War*. Middletown, Connecticut, Wesleyan University Press

Richards, G. (2000), “The European Cultural Capital event: strategic weapon in the cultural arms race?” *Journal of Cultural Policy*, 6 (2), 159-181.

Richards, G. (2010), “Tourism development trajectories-From culture to creativity?”. *Encontros Científicos-Tourism and Management Studies* 6, 9-15

Rizzo, I. and Throsby, D. (2006), “Cultural heritage: economic analysis and public policy.” In V.A. Ginsburgh & D. Throsby (eds.). *Handbook of the economics of art and culture*. Ch. 28, v. 1.pp.983-1016. Elsevier. doi:10.1016/S1574-0676(06)01028-3.

Russo, A. (2002), “The ‘vicious circle’ of tourism development in heritage cities”. *Annals of Tourism Research* 29 (1), 165 -182.

Scott, D. (2006), “Climate change and sustainable tourism in the 21st century”. In: *Tourism Research: Policy, Planning, and Prospects*. J. Cukier (ed.). Waterloo: Department of Geography Publication Series, University of Waterloo. 175-248.

Stamatiou Eleni (2007), «Institutions and the protection of the manmade and natural environment- The case of the Greek Ombudsman», plenary speech, 2007 *Iasme/Wseas International Conference on Energy, Environment, Ecosystems and Sustainable Development*, 24-26.07.2007, Agios Nikolaos, Crete Island, Greece, www.wseas.org.

Stamatiou Eleni & Sapounaki Lydia (2003), «Evolution de la Législation et de la Politique Urbaine en Grèce», *Discussion Paper Series*, 9(20):447-488, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

http://www.prd.uth.gr/uploads/discussion_papers/2003/uth-prd-dp-2003-20_fr.pdf

Stratoudaki H. & Scarpelos Y., (2006), «*Mapping the Twilight Zone of Greek Cultural Policy*», in M. Wimmer (ed.), *Digital Proceedings of the 4th International Conference on Cultural Policy Research*, Vienna, EduCult.

Streeten, P. (2006), Culture and Economic Development. In V.A. Ginsburgh and D. Throsby (eds.) (2006). *Handbook of the economics of art and culture*. Ch. 13, v.1 pp.399-412. Elsevier. doi:10.1016/S1574-0676(06)01013-1

Sutton, M.Q. and Anderson, E.N. (2010), *Introduction to cultural ecology*. Plymouth, Alta Mira Press.

Tabellini, G. (2005), *Culture and institutions: economic development in the regions of Europe*. CESifo Working Paper No. 1492.

Taylor, C. (1992), *Multiculturalism and the politics of recognition*. Princeton, Princeton University Press.

Throsby, D. (1997), Seven questions in the economics of cultural heritage. In M. Hutter and I. Rizzo (eds.) (1997). *Economic perspectives on cultural heritage*. pp.13–30. London, Macmillan.

Throsby, D. (2001). *Economics and culture*. Cambridge (UK), Cambridge University Press.

Throsby, D. (2012), Heritage economics: a conceptual framework. In Guido Licciardi and RanaAmirtahmasebi (2012). *The economics of uniqueness: historic cities and cultural heritage assets as public goods*. Ch. 3, 45-74. Washington DC: World Bank. doi: 10.1596/978-0-8213-9650-6.

Tien, C.-C. (2010), “*The formation and impact of museum clusters: two case studies in Taiwan.*” *Museum Management and Curatorship*, 25(1), 69–85. doi:10.1080/09647770903529434

Timothy, D.J. & Boyd, S.W. (2003). *Heritage tourism*. Harlow, Prentice Hall.

Timothy, D.J. and Nyaupane, G.P. (2010). *Cultural heritage and tourism in the developing world: a regional perspective*. London, Routledge.

Towse, R. (2010), *A textbook of cultural economics*. Cambridge and New York, Cambridge University Press.

Tsartas P. (2003), “*Cultural Tourism and Regional Development: Problems, Possibilities, Prospects*”, in Deffner A., Konstandakopoulos D. and Psycharis Y. (eds.), *Culture and Regional Economic Development in Europe*, Volos: University of Thessaly Press.

Tylor, E.B. (1871), *Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*, Boston, Estes & Lauriat.

Valtysson, B. (2017). “From policy to platform: the digitization of Danish Cultural Heritage”. *International Journal of Cultural Policy*, v.23 (5). pp.545-561, DOI: 10.1080/10286632.2015.1084300.

The World Bank (1999). *Culture and sustainable development: a framework for action. Environmentally and socially sustainable development*. Washington, DC, The World Bank.

The World Bank (2001). *Cultural heritage and development: a framework for action in the Middle East and North Africa*. Washington, DC, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

UNESCO (1969), *Cultural policy, a preliminary study*. Paris.

Zank, W. (Ed.) (2009). *Clash or cooperation of civilizations?: Overlapping integration and identities*. Farnham, Ashgate.

Διαδικτυακές πηγές

«19^ο Φεστιβάλ Αμφίπολης-Δείτε το αναλυτικό πρόγραμμα». Διαθέσιμο στο: <https://www.serreslife.gr/news/serres/πολιτιστικά/16824-19ο-φεστιβάλ-αμφίπολης->

[δείτε-το-αναλυτικό-πρόγραμμα.html](#) (δημοσίευση 15/06/2017 πρόσβαση: 16/10/2017)

«Αγία Ανάληψις». Διαθέσιμο στο: <http://protiserron.gr/agia-analysis/> (χ.χ. πρόσβαση 17/10/2017)

«Αμφίπολη: Βρέθηκαν πέντε σκελετοί στον τύμβο Καστά.» Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=668646> (δημοσίευση: 19/01/2015 πρόσβαση 19/10/2017)

«Αμφίπολη: Ανατρέπονται τα δεδομένα. Τρία νέα συμπεράσματα». Διαθέσιμο στο: <http://news247.gr/eidiseis/psixagogia/politismos/amfipolh-anatrepontai-ta-dedomena-tria-nea-symperasmata.3344191.html> (δημοσίευση: 07/03/2015 πρόσβαση : 22/10/2017)

«Αμφίπολη. Στους ομογενείς οι ελπίδες του Κώστα Μελίτου για την ανασκαφή». Διαθέσιμο στο: <http://infoserres.com/στους-ομογενείς-οι-ελπίδες-του-> (δημοσίευση: 25/07/2016, πρόσβαση: 23/10/2017)

«Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφίπολης». Διαθέσιμο στο:

<http://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?ID=4327&lng=1> (χ.χ. πρόσβαση 18/10/2017)

«Αρχαιολογικός χώρος Αμφίπολης» Διαθέσιμο στο:

<http://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?id=14565> (χ.χ. πρόσβαση 18/10/2017)

Γαρούφας, (2017), «Η λαϊκή παράδοση για την Αμφίπολη και τον ‘Τύμβο στον Καστά’». Διαθέσιμο στο: <https://symposio-amfipolis.org/?p=737>. (δημοσίευση: 20/05/2017 πρόσβαση: 23/12/2017)

«Γιορτή Κρασιού-Ροδολίβος». Διαθέσιμο στο: <http://frontoffice-mitrousis.dev.edu.uoc.gr/local-products/gastronomy/rodolivos.html> (χ.χ. πρόσβαση 16/10/2017)

«Δήμος Αμφίπολης-Αγία Παρασκευή». Διαθέσιμο στο: <http://dimos-amfipolis.gr/αγία-παρασκευή> (χ.χ. πρόσβαση: 16/10/2017)

«Δήμος Αμφίπολης-Δέλτα Στρυμόνα». Διαθέσιμο στο: <http://dimos-amfipolis.gr/δέλτα-στρυμόνα> (χ.χ. πρόσβαση: 16/10/2017)

«Δήμος Αμφίπολης-Τουρισμός». Διαθέσιμο στο: <http://dimos-amfipolis.gr/τουρισμός> (χ.χ. πρόσβαση: 16/10/2017)

«Δήμος Αμφίπολης-Το Φαράγγι του ποταμού Αγγίτη». Διαθέσιμο στο: <http://dimos-amfipolis.gr/το-φαράγγι-του-ποταμού-αγγίτη> (χ.χ. πρόσβαση: 16/10/2017)

«Δήμος Αμφίπολης- Φεστιβάλ Αμφίπολης». Διαθέσιμο στο: <https://web.archive.org/web/20160731171445/http://www.festivalamfipolis.gr:80/about/> (χ.χ. ανάκτηση 16/10/2017)

«Δήμος Αμφίπολης-Φυσιολατρική περιήγηση-Παγγαίο». Διαθέσιμο στο: <http://dimos-amfipolis.gr/category/φυσιολατρική-περιήγηση-παγγαίο> (χ.χ. πρόσβαση: 16/10/2017)

ΕΛΣΤΑΤ (2017α), «Επισκέπτες μουσείων κατά μήνα (Ιανουάριος 1998- Ιούλιος 2017)». Διαθέσιμο στο: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SCI21/> (χ.χ. πρόσβαση: 27/10/2017)

ΕΛΣΤΑΤ (2017β), «Εισπράξεις μουσείων κατά μήνα (Ιανουάριος 1998- Ιούλιος 2017)». Διαθέσιμο στο: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SCI21/> (χ.χ. πρόσβαση: 27/10/2017)

«Ένα δοκάρι κατέστρεψε το πρόσωπο της μιας Καρυάτιδας στην Αμφίπολη. Νέες ανακοινώσεις για τις ανασκαφικές εργασίες. Ενταση μεταξύ δημοσιογράφων και Περιστερή για τον σκελετό». Διαθέσιμο στο: <http://www.mixanitouxronou.gr/enadokari-katestrepse-to-prosopo-tis-mias-kariatidas-stin-amfipoli-nees-anakinosis-giatis-anaskafikes-ergasies-entasi-metaxi-dimosiografon-ke-peristeri-gia-ton-skeleto/> (δημοσίευση: 29/11/2014 πρόσβαση 18/10/2017)

Επιμελητήριο Σερρών (2016) , «Οι προτάσεις του Επιμελητηρίου Σερρών για το πώς μπορούν τα αρχαιολογικά ευρήματα της Αμφίπολης να συμβάλλουν στην ανάπτυξη του Ν. Σερρών». Διαθέσιμο στο: <http://www.serreschamber.gr/seres/articles/article.jsp?context=103&articleid=8589> (δημοσίευση: 06./07/2016, πρόσβαση: 24/10/2017)

«Η ιστορία των ανασκαφών στον τύμβο Καστά στην Αμφίπολη.» Διαθέσιμο στο: <http://news.in.gr/culture/article/?aid=1231341928> (δημοσίευση 20/08/2014 πρόσβαση: 22/10/2017)

«Η μεγαλοπρεπής είσοδος για τον νεκρό ήρωα της Αμφίπολης» Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=840217> (δημοσίευση: 29/10/2016, πρόσβαση, 23/10/2017)

Ιντζεσιλογλου, Λ. (2017α) «Ωδή Αμφιπόλεως: οι ομορφιές της αρχαίας μητρόπολης και το σύγχρονο ενδιαφέρον της» διαθέσιμο στο: <https://symposio-amfipolis.org/?p=920> (δημοσίευση 03/07/2017 πρόσβαση 19/10/2017)

Ιντζεσίλογλου, Λ. (2017β), «Παρουσίαση Συμπερασμάτων, Δελτίο Τύπου». Διαθέσιμο στο: <https://symposio-amfipolis.org/?p=1024> (δημοσίευση: 29/09/2017, πρόσβαση, 03/10/2017)

«Κατερίνα Περιστέρη: Ματώνει η ψυχή μου με την εγκατάλειψη της Αμφίπολης». Διαθέσιμο στο: <http://www.iefimerida.gr/news/319369/katerina-peristeri-matonei-i-psyhi-moy-me-tin-egkataleipsi-tis-amfipolis> . (δημοσίευση 15/02/2017 πρόσβαση 22/10/2017)

Κουκουμάκας, (2016), «Η χαμένη ευκαιρία της Αμφίπολης». Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/870437/article/epikairothta/ellada/h-xamenh-eykairia-ths-amfipolhs> (δημοσίευση: 08/08/2016 πρόσβαση: 23/10/2017)

«Κουρμπάνι». Διαθέσιμο στο: http://aggista.gr/gr_aggistas_kourmpani.html (χ.χ. πρόσβαση 126/10/2017)

Κουμέλης, (2016), «Ειδική εκδήλωση για την Αμφίπολη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο». Διαθέσιμο στο: <http://traveldailynews.gr/news/article/62519> (δημοσίευση: 01/07/2016, πρόσβαση 24/10/2017)

Κυρανούδη, (2017) «Μέγας Αλέξανδρος ή Μητέρα Τερέζα;». Διαθέσιμο στο: <http://www.dw.com/el/μέγας-αλέξανδρος-ή-μητέρα-τερέζα/a-40593685> (δημοσίευση 19/09/2017, πρόσβαση: 24/10/2017).

Λέντζου, (2014), «Για «βρώμικο» στην Αμφίπολη: Στήνουν 4.000 καντίνες και σουβλατζίδικα!». Διαθέσιμο στο: <http://www.newsit.gr/ellada/vazoun-kantines-mevromiko-stin-amfipoli/1546477/> (δημοσίευση: 21/10/2014 πρόσβαση: 19/10/2017)

«Λίνα Μενδώνη για Αμφίπολη: Δεν έχει αγγίξει άνθρωπος τις Καρυάτιδες». Διαθέσιμο στο: <http://www.thetoc.gr/politismos/article/lina-mendwni-gia-amfipoli-den-exei-aggiksei-anthrwpos-tis-karuatides> (δημοσίευση 04/09/2014, πρόσβαση: 19/10/2017)

«Μαθητιάδα» Διαθέσιμο στο: <https://el.wikipedia.org/wiki/μαθητιάδα> (χ.χ. πρόσβαση 16/10/2017)

Μεντζής, Α. (2016) «Λόφος 133»: η προϊστορική φάση της Αμφίπολης. Διαθέσιμο στο: <https://www.xronometro.com/amfipolis-lofos133/> (πρόσβαση 20/10/2017)

Μετάκη, Δ. (2013), «Κατερίνα Περιστέρη: 'Το λιοντάρι της Αμφίπολης στην κορυφή του τύμβου Κατά της Αμφίπολης». Διαθέσιμο στο: https://www.serreslife.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=7869:-1-----lrr-&catid=53&Itemid=224 (Δημοσίευση: 29/03/2013. Πρόσβαση 20/10/2017)

«Μητσοτάκης για Αμφίπολη: Ένα μοναδικό μνημείο έγινε αντικείμενο πολιτικής αντιπαράθεσης». Διαθέσιμο στο: <http://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2706032/mitsotakis-gia-amfipoli-ena-monadiko-mnimio-egine-antikimeno-politikis-antiparathesis>. (δημοσίευση: 24/05/2017, πρόσβαση: 25/10/2017)

«Μοναστήρι Εικοσιφοίνισσας». Διαθέσιμο στο: <http://protiserron.gr/holy-monastery-of-ikosifinissa/> (χ.χ. πρόσβαση: 16/10/2017)

Μπίστικα, Ε. (2008), «Τα Αποκαλυπτήρια του Ανδριάντα Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Πρώτη Σερρών, επιστροφή και συνέχεια...». Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/709396/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/ta->

apokalypthria-toy-andrianta-kwnstantino-y-karamanlh-sthn-prwth-serrwn-epistrofh-kai-synexeia (δημοσίευση: 27/05/2008 πρόσβαση: 22/10/2017)

Μποζώνη, (2017), «Γιατί ξέσπασε νέος ‘πόλεμος’ για το μνημείο της Αμφίπολης». Διαθέσιμο στο: [http://www.thetoc.gr/politismos/article/giati-ksespase-neos-
polemos-gia-to-mnimeio-tis-amfipolis](http://www.thetoc.gr/politismos/article/giati-ksespase-neos-polemos-gia-to-mnimeio-tis-amfipolis) (δημοσίευση: 28/07/2017, πρόσβαση: 22/10/2017)

«Μήνυμα Παυλόπουλου από Αμφίπολη: να προχωρήσει η ανασκαφή στον Τύμβο». Διαθέσιμο στο: [https://voria.gr/article/pavlopoulos-apo-amfipoli-i-ee-prepi-na-
antimetopisi-ton-neonazismo](https://voria.gr/article/pavlopoulos-apo-amfipoli-i-ee-prepi-na-antimetopisi-ton-neonazismo) (δημοσίευση: 01/10/2017, πρόσβαση 19/10/2017)

«Νέα Κερδύλλια». Διαθέσιμο στο: <http://www.paggaioseresnet.gr/amfipoli/sights.php#3> (χ.χ. πρόσβαση: 16/10/2017)

«Νεόφυτος Η΄». Διαθέσιμο στο [https://web.archive.org/web/20071213230151/http://protiserron.gr/menu/neofytos_h
.htm](https://web.archive.org/web/20071213230151/http://protiserron.gr/menu/neofytos_h.htm) (ανακτήθηκε 17/10/2017)

«Ντερβένα». Διαθέσιμο στο: <http://protiserron.gr/dervena/> (χ.χ. πρόσβαση 16/10/2017)

Ορφανίδου, Ε. (2014), «Αμφίπολη: Στα ίχνη του πρώτου ανασκαφέα Δ. Λαζαρίδη» Διαθέσιμο στο: [http://www.thetoc.gr/politismos/article/sta-ixni-tou-prwtou-
anaskafea-d-lazaridi](http://www.thetoc.gr/politismos/article/sta-ixni-tou-prwtou-anaskafea-d-lazaridi) (Δημοσίευση 24/08/2014 πρόσβαση: 18/10/2017)

«Παραλία Κερδυλλίων», Διαθέσιμο στο: <http://www.paggaioseresnet.gr/amfipoli/sights.php#5> (χ.χ. πρόσβαση: 19/10/2017)

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2014α), Δελτίο Τύπου, «Δήλωση του Περιφερειάρχη Κεντρικής Μακεδονίας Απόστολου Τζιτζικώστα για την πορεία της ανασκαφής στην Αμφίπολη Σερρών.» Διαθέσιμο στο: <http://www.pkm.gov.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=35&pressid=11178> (δημοσίευση: 26/8/2014 πρόσβαση: 23/10/2017)

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2014β), Δελτίο Τύπου, «Ευρεία σύσκεψη για τον τουρισμό στις Σέρρες-Κ. Περιστέρη: ‘Ευχαριστώ την Περιφέρεια Κεντρικής

Μακεδονίας που ήταν η πρώτη που στάθηκε δίπλα μας και στήριξε από την αρχή με όλες τις δυνάμεις της τις ανασκαφές στην Αμφίπολη'». Διαθέσιμο στο: <http://www.pkm.gov.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=35&pressid=11490> (δημοσίευση, 24/10/2014 πρόσβαση 22/10/2014)

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2017α), Δελτίο Τύπου, «Εγκρίθηκε η πρόταση της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας για την ανάδειξη της Αμφίπολης από το διασυνοριακό πρόγραμμα INTERREG 'Ελλάδα - Βουλγαρία 2014-2020'». Διαθέσιμο στο: <http://www.pkm.gov.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=35&pressid=15203> (δημοσίευση, 16/03/2017, πρόσβαση 22/10/2017)

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2017β), Δελτίο Τύπου, «Α. Τζιτζικώστας: 'Τα κονδύλια που προορίζονται από το ΕΣΠΑ της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας για την Αμφίπολη δεν θα διατεθούν πουθενά αλλού – Περιμένουμε το διορθωμένο τεχνικό δελτίο από το Υπουργείο Πολιτισμού για να εντάξουμε το έργο'». Διαθέσιμο στο: <http://www.pkm.gov.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=35&pressid=15846> (δημοσίευση: 26/7/2017, πρόσβαση: 22/10/2017)

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας,(2017γ), Δελτίο Τύπου, «Α. Τζιτζικώστας: 'Η βούλησή μας για την ανάδειξη του μνημείου της Αμφίπολης είναι σταθερή, ισχυρή και αταλάντευτη'». Διαθέσιμο στο: <http://www.pkm.gov.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=35&pressid=16117> (δημοσίευση 02/10/2017 πρόσβαση 23/10/2017)

«Πρώτη Σερρών-Μαθητιάδα». Διαθέσιμο στο: <http://protiserron.gr/mathitiada> (χ.χ πρόσβαση 16/10/2017)

Ροδάκογλου, Γ. (2017), «ΣΚΑΝΔΑΛΟ: Η Βλαζάκη εκθέτει τον πρωθυπουργό μπλοκάροντας το ΕΣΠΑ της Αμφίπολης και της Πέλλας». Διαθέσιμο στο: <http://www.amfipoli-news.com/blogpost.php?id=1388> (δημοσίευση 19/10/2017 πρόσβαση: 24/10/2017)

Σπανέλης (2016), «Η Κατερίνα Περιστέρα αποκάλυψε τις προθέσεις της για την ανασκαφή στην Αμφίπολη». Διαθέσιμο στο: <https://www.xronometro.com/peristeri-serres/> (δημοσίευση: 01/10/2016, πρόσβαση:25/10/2017)

«Στη Γη του Μεγάλου Αλεξάνδρου». Διαθέσιμο στο: <http://www.georoutes.com/el/trips/ypeirotiki-ellada/diadromes-serron/sti-gi-tou-megalou-alexandrou/> (χ.χ. πρόσβαση: 24/10/2017)

Τζίμας, (2015), «Ο τουρισμός «ξεσηκώνει» την Αμφίπολη». Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/827374/article/epikairothta/ellada/o-toyrismos-3eshkwnei-thn-amfipolh> (δημοσίευση: 15/08/2015, πρόσβαση: 24/10/2017)

Τσακίρογλου, Β. (2014), «Όλα Παλαγγιά: «Σε κοινό θνητό ανήκει ο σκελετός της Αμφίπολης». Διαθέσιμο στο: <http://www.protothema.gr/culture/article/426906/olga-palaggia-se-koino-thnito-anikei-o-skeletos-tis-amfipolis/> (δημοσίευση: 16/11/2014 πρόσβαση: 23/10/2017)

«Φεστιβάλ Αμφίπολης 2016» Διαθέσιμο στο: http://psterpnis.blogspot.gr/2016/06/2016_24.html (δημοσίευση 24/06/2016 πρόσβαση 16/10/2017)

«Το ξεχασμένο λιμάνι της Αμφίπολης». Διαθέσιμο στο: <http://www.thetoc.gr/politismos/article/to-ksexasmeno-limani-tis-amfipolis> (δημοσίευση: 23/09/2014 πρόσβαση: 21/10/2017)

ΥΠΠΟΤ, «Δελτίο Τύπου 12/11/2014». Διαθέσιμο στο: https://web.archive.org/web/20150203103444/http://www.yppo.gr/2/g22.jsp?obj_id=59112 (δημοσίευση 12/11/2014, πρόσβαση: 18/10/2017)

ΥΠΠΟΤ, «Δελτίο Τύπου 3/12/2014». Διαθέσιμο στο: <http://amfipoli-news.com/blogpost.php?id=1002> (δημοσίευση 3/12/2014, πρόσβαση 21/10/2017)

ΥΠΠΟΤ, «Δελτίο Τύπου 21/01/2015». Διαθέσιμο στο: <http://amfipoli-news.com/blogpost.php?id=1095> (Δημοσίευση: 21/01/2015 Πρόσβαση 21/10/2017)

“International Archaeological Discovery Award “Khaled al-Asaad” (1st edition)”. Διαθέσιμο στο: <http://www.borsaturismoarcheologico.it/en/1st-edition-international-archaeological-discovery-award-khaled-al-asaad/> (χ.χ. ,πρόσβαση: 23/10/2017)

Chugg, A. (2014) “Lingering Mysteries of the Amphipolis Tomb”. Διαθέσιμο στο: <http://greece.greekreporter.com/2014/12/04/lingering-mysteries-of-the-amphipolis-tomb/> (δημοσίευση:04/12/2014 πρόσβαση: 25/10/2017)

Lobell, J. (2014), “Greece’s biggest tomb”. Διαθέσιμο στο: <https://www.archaeology.org/issues/161-1501/features/2785-greece-amphipolis-tomb-unearthed> (δημοσίευση: 15/12/2014, πρόσβαση, 21/10/2017)

Meadows,D. (2013), “Alexander the Great Tomb in Amphipolis? Yeah ... about that”. Διαθέσιμο στο: <https://rogueclassicism.com/2013/08/24/alexander-the-great-tomb-in-amphipolis-yeah-about-that/> (δημοσίευση: 24/08/2013, πρόσβαση: 24/10/2017)

Morrison, M. (2016), “SWOT analysis (TOWS matrix) Made Simple”. Διαθέσιμο στο: <https://rapidbi.com/SWOTanalysis/> (δημοσίευση: 20/04/2016, πρόσβαση: 21/10/2017)

“Neogene”. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Neogene> (δημοσίευση: 23/10/2017 πρόσβαση 25/10/2017)

Pruitt, (2014), “Amphipolis Tomb May Belong to Alexander the Great’s Mother”. Διαθέσιμο στο: <http://www.history.com/news/amphipolis-tomb-may-belong-to-alexander-the-greats-mother> (δημοσίευση: 25/09/2014, πρόσβαση:20/10/2017)

“The most beautiful villages in Japan”. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Most_Beautiful_Villages_in_Japan (δημοσίευση, 2/09/2016 πρόσβαση 26/10/2017)

Ziakou, (2014), “13 Alexander-Era Figures Who May Be Buried in the Amphipolis Tomb”. Διαθέσιμο στο: <http://greece.greekreporter.com/2014/09/20/13-alexander-era-figures-who-may-be-buried-in-the-amphipolis-tomb> (δημοσίευση: 20/09/2014, πρόσβαση: 26/10/2017)

Νομοθεσία

Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟΤ (5/9/2011):

ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/83363/3735, του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού της 5^{ης} Σεπτεμβρίου 2011 με θέμα «Καθορισμός Ζώνης Α΄ και οριοθέτηση Ζώνης Β΄ Προστασίας εντός του αρχαιολογικού χώρου και ιστορικού τόπου του όρους Παγγαίου».

ΦΕΚ 698/τ.Β΄/20/03/2014:

Τροποποίηση της Απόφασης με αριθμό 11247/28.12.2012 (ΦΕΚ 3465/Β΄/28.12.2012) και θέμα «Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 που αφορούν στο Μόνιμο Πληθυσμό της Χώρας»

Συνεντεύξεις

Συνέντευξη με τον κύριο Γιάννη Μπαλακάκη, Πρόεδρο της Georoutes (10/10/2017)

Παράρτημα Α΄ Συνέντευξη με τον κύριο Γιάννη Μπαλακάκη, Πρόεδρο της Georoutes (10/10/2017)¹¹²

Η.Π.:

Ας ξεκινήσουμε συζητώντας ποια ήταν η έμπνευση και πώς ξεκίνησε η Georoutes και το πρόγραμμα πολιτιστικών διαδρομών

Γ.Μ.

Καταρχάς πρέπει να δούμε γιατί παρήχθη το Georoutes, ποιος ήταν ο λόγος που δημιουργήθηκε η Georoutes. Η Georoutes, καταρχάς, αποτελεί προϊόν του γνώμονα, ο οποίος γνώμονας είναι το πρώτο στοιχείο στη συζήτηση, είναι μία εταιρεία, μια Α.Ε. η οποία υπήρχε από το 2003, η οποία εξειδικεύεται στο B2B management, στο event management συγκεκριμένα, που σημαίνει corporate meetings, και events. Άρα λοιπόν απευθύνεται σε μία πελατεία υψηλού επιπέδου τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, η οποία αναζητά το διαφορετικό και το θεματικό όταν πρόκειται να επισκεφθεί έναν τόπο ή να διοργανώσει ένα project σε αυτό τον τόπο.

Επειδή, προσωπικά, παράλληλα έχω σήμερα γύρω στα 35 χρόνια προϋπηρεσία στο χώρο του τουρισμού αυτό το οποίο μας οδήγησε στη δημιουργία της συγκεκριμένης πλατφόρμας τότε, της Georoutes, ήταν ουσιαστικά ότι όταν συζητούσαμε με τους συνεργάτες μας στο εξωτερικό για επικείμενα projects για την Ελλάδα, [διαπιστώσαμε] ότι αυτοί οι άνθρωποι ενδιαφερόντουσαν να τους μιλήσουμε για τον προορισμό Ελλάδα με έναν διαφορετικό τρόπο, δηλαδή η Ελλάδα όπως αυτή τη στιγμή και όλες οι χώρες στον παγκόσμιο χάρτη του τουρισμού είναι προϊόντα, όπου ο πελάτης θα επιλέξει βάσει κάποιων συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, είναι θέμα ιδιαίτερων χαρακτηριστικών. Οπότε, λοιπόν το μοντέλο το οποίο γενικότερα η Ελλάδα είχε υιοθετήσει τουλάχιστον για τα τελευταία 90-100 χρόνια και που αυτό φαίνεται σε όλες τις καμπάνιες οι οποίες έχουν γίνει από πλευράς Ελληνικού τουρισμού, αυτό το μοντέλο ‘ήλιος- θάλασσα’ ήταν ένα μοντέλο το οποίο, ας πούμε, οι πελάτες από το εξωτερικό μπορούσαν να συναντήσουν και σε άλλα μέρη, όπως στην Ιταλία, όπως την Ισπανία, όπως ήταν η Αίγυπτος πριν υπάρξουν αυτά τα προβλήματα στην Ανατολική λεκάνη της Μεσόγειου, Τουρκία και τα υπόλοιπα σχετικά. Έτσι λοιπόν, εμείς αυτό το

---

¹¹² Σημειώνεται ότι το κείμενο της συνέντευξης έχει υποστεί επιμέλεια από τον γράφοντα, προκειμένου να αποφευχθεί η εκτεταμένη προφορικότητα και να διατηρηθεί η σαφήνεια των νοημάτων, των πληροφοριών και των απόψεων. Με τα αρχικά Η.Π. σημειώνεται ο γράφων, ενώ με τα αρχικά Γ.Μ. ο κύριος Μπαλακάκης.

πράγμα το οποίο σκεφτήκαμε ήταν ότι έπρεπε να μιλήσουμε για αυτό που λέγεται πολιτισμός, αλλά όχι βασικά τόσο πολιτισμός όσο ιστορία, δηλαδή αν ήταν να μιλάμε μόνο για την Ακρόπολη αλλά περισσότερο να μιλήσουμε για την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου αυτού, της χώρας αυτής και μία πολιτιστική κληρονομιά που να μπορεί ο επισκέπτης να τη βιώσει οπουδήποτε βρεθεί στην Ελλάδα, είτε αυτό είναι στην Αθήνα είτε είναι στην περιφέρεια και πάντως αυτό το πράγμα το οποίο μας ενδιέφερε να προβάλουμε ήταν τόσο τα ήδη διαφημισμένα μέρη, όπως για παράδειγμα η Κρήτη η Μύκονος η Σαντορίνη που ούτως ή άλλως αυτά από μόνα τους κάνουν μία πορεία. Αυτή λοιπόν ήταν μία αρχική ιδέα, αυτό είναι το πρωτόλειο.

Όταν το δουλέψαμε λοιπόν αυτό για δύο χρόνια για την ανάπτυξη και την τεκμηρίωση της ιδέας, μία πολύ μεγάλη ομάδα από ανθρώπους που ο καθένας ήταν εξειδικευμένος σε ένα τομέα και σταδιακά παρήχθησαν 35 μέχρι σήμερα, τουλάχιστον, πολιτιστικά οδοιπορικά στην Ελλάδα και όπως είπα σε αυτά τα πολιτιστικά οδοιπορικά μεγάλη έμφαση δόθηκε στην επαρχία και μάλιστα σε τόπους οι οποίοι ήταν και εξακολουθούν να είναι εκτός χάρτη, δηλαδή, ας πούμε, οι Πρέσπες, τα Πομακοχώρια, οι Σέρρες, το κεντρικό Ζαγόρι, το κεντρικό Πήλιο, όλα δηλαδή τα μέρη εκείνα, τα οποία ,ας πούμε, συνήθως μπαίνουν στην δεύτερη ή στην τρίτη επιλογή, τόσο των τουριστικών πρακτορείων όσο και κατ' επέκταση και των tour operations.

Άρα λοιπόν ο στόχος ήταν, θέλαμε να δημιουργήσουμε ένα προϊόν να μιλήσουμε διαφορετικά για την Ελλάδα, να μπορέσουμε ουσιαστικά να προβάλλουμε την πολιτιστική της κληρονομιά, αυτή την πολιτιστική κληρονομιά δεν έχει να κάνει όπως είπαμε μόνο με τα μνημεία, είχε παράλληλα να κάνει και με τα ήθη και έθιμα και της παράδοσης είχε να κάνει με γαστρονομία, είχε να κάνει και με το περιβάλλον, δηλαδή τα περιπατητικά μονοπάτια, τους τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Έτσι λοιπόν κάποιος ο οποίος θα ερχόταν στην Ελλάδα, τότε βασικά ο μεγάλος στόχος ήταν περισσότερο οι εταιρικοί πελάτες που ήταν, ας το πούμε, γενικότερα και στον παγκόσμιο χάρτη οι ακριβοί πελάτες. Το οποίο στη συνέχεια μετεξελέχθηκε και έγινε ένα προϊόν διαθέσιμο καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου στην παγκόσμια αγορά. Επειδή λοιπόν ακριβώς ας πούμε αυτό το, αυτός ο σχεδιασμός είχε στο τέλος εκτός από τον κύριο σκοπό στο να αναδείξει τα μη προβεβλημένα Ελληνικά τοπία ή τόπους και την πολιτιστική κληρονομιά, επειδή παράλληλα αυτό δημιουργεί και μία κινητικότητα στην τοπική κοινωνία και την τοπική οικονομία, επειδή εύλογα αυτές οι κοινωνίες οι οποίες δεν είναι μέσα στο αστικό σύστημα συν λοιπόν ότι μπορούσαν να πάνε επισκέπτες,

να δημιουργήσουν κατανάλωση, να μπορέσουμε σε αυτούς τους επισκέπτες να μιλήσουμε και να και να μοιραστούμε πράγματα μαζί τους. Έτσι λοιπόν όλη αυτή η πλατφόρμα δηλαδή ουσιαστικά έχει να κάνει με Πολιτισμό-Τουρισμό-Ανάπτυξη, αυτό το τρίπτυχο, το οποίο λοιπόν ήρθε στο τέλος υπό την αιγίδα της UNESCO, η οποία υιοθέτησε και συγκεκριμένο πρόγραμμα, δηλαδή παγκόσμιο πρόγραμμα το οποίο έχει να κάνει με Πολιτισμό-Τουρισμό-Ανάπτυξη και επειδή η Georoutes αποτελούσε πλέον ένα δεδομένο δηλαδή μια δεδομένη πλατφόρμα, αυτή λοιπόν την πλατφόρμα η UNESCO τη χρησιμοποίησε αρκετές φορές σε διάφορες χώρες, όπως για παράδειγμα η Κίνα, η Μογγολία, η Γερμανία, η Ουκρανία κ.λπ., προκειμένου να παρουσιάσει την Georoutes ως ένα από παράδειγμα σε σχέση με την ανάπτυξη επείσης αντίστοιχων πολιτιστικών διαδρομών για τις χώρες τους. Έτσι λοιπόν δημιουργήθηκε η Georoutes. Η οποία φυσικά μετά απο κάποιο διάστημα πλέον μετεξελίχθηκε σε ένα τελείως ανεξάρτητο οργανισμό, μη κερδοσκοπικό ο οποίος στόχος του είναι ακριβώς η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών οπουδήποτε στην Ελλάδα και τώρα πλέον και σε άλλα μέρη και στον κόσμο, οι οποίες στοχεύουν ακριβώς στην προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς των τόπων αυτών και ενίοτε και στην ανάπτυξη της οικονομίας των περιοχών που το εφαρμόζουν. Έτσι λοιπόν ξεκίνησε η Georoutes

Η.Π.:

Αν κατάλαβα καλά η Georoutes προέκυψε μέσα από την ζήτηση και όχι απο την προσφορά, δηλαδή είδαν το ενδιαφέρον των ανθρώπων, των πελατών τους, που ήθελαν ούτως η άλλως να έχουν μια διαφορετική τουριστική εμπειρία στην Ελλάδα και αναζητούσαν τρόπους πως θα μπορούσε να βρεθεί αυτή η εμπειρία, αυτό είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον, δηλαδή ούτως ή άλλως υπάρχει ήδη ένα κοινό έτοιμο το οποίο έχει την ανάγκη να φτιαχτεί ένα προϊόν γι' αυτό. Αυτό είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον.

Γ.Μ.:

Έτσι είναι, γιατί ακριβώς οι πελάτες οι οποίοι, οι έμπειροι ταξιδιώτες –ας το πούμε έτσι- οι οποίοι είτε είναι ιδιώτες, είτε είναι σύνδεσμοι, είτε είναι εταιρείες, οι οποίοι λοιπόν ούτως ή άλλως έχουν εμπειρία και έχουν ταξιδέψει πάρα πολύ δεν τους αρκεί απλά και μόνο να τους πεις εσύ “θα σας πάμε σε ένα πολύ καλό ξενοδοχείο το οποίο έχει τα x facilities”. Δεν αρκεί να τους κάνεις μια φιέστα στην παραλία με βεγγαλικά. Σου λέει ότι “θέλω να μπορέσω να έρθω σε επαφή με τον ντόπιο επισκέπτη.”

Η.Π.:

Πόσο εύκολο ήταν; Ουσιαστικά έχετε δημιουργήσει κάτι το οποίο είναι καινοφανές για τα παγκόσμια δεδομένα ως προς την διαχείριση του συνδυασμού ‘πολιτισμός,προορισμός και ανάπτυξη.’ Αυτό με δεδομένο ότι υπάρχουν χώρες ανάμεσα τους Ιταλία, Ισπανία και Τουρκία που δίνουν έμφαση σε τέτοιες προσεγγίσεις, πόσο εύκολο ήταν να σχεδιαστεί αυτή η πρωτότυπη πολιτιστική διαδρομή;

Γ.Μ.:

Θα έλεγα πρώτα-πρώτα ότι ήταν εξαιρετικά δύσκολο για τον λόγο ότι οι χώρες που μόλις τώρα αναφέρατε δουλεύουν πρώτα απ’ όλα πολλές δεκαετίες πάνω στο τουριστικό τους προϊόν και ειδικά σε αυτό που σχετίζεται με τα μνημεία, εμάς η δυσκολία ήταν, είναι και πάντα θα είναι μεγάλη όταν φτάνουμε στην κατάρτιση μιας πολιτιστικής διαδρομής για την Georoutes , για το λόγο ότι πρώτα απ’ όλα η δικές μας διαδρομές δεν απευθύνονται σε μάζες, δεν μπορούν δηλαδή ο τόπος που λέγεται Αμφίπολη, ή το τόπος που λέγεται Πρέσπα ή Πομακοχώρια να σηκώσει πολύ μεγάλο όγκο επισκεπτών την ίδια στιγμή, άρα λοιπόν ας πούμε το ίδιο το προϊόν γίνεται δύσκολο γιατί για κάποιον ο οποίος θα ήθελε -και έτσι τουλάχιστον λειτουργούν οι tour operator παγκοσμίως- να κινήσει μάζες γιατί στη μάζα ουσιαστικά είναι και το κέρδος, αυτό λοιπόν είναι ένα θέμα το οποίο η Georoutes με τις δομές τις δεν μπορεί να κάνει, είναι περιορισμένος ο αριθμός των ατόμων που μπορεί να υποδεχτεί ο κάθε προορισμός, το δεύτερο, επίσης πολύ δύσκολο για μας αλλά και για οποιονδήποτε είναι ότι η βιωματική εμπειρία η οποία πρέπει να ζηήσει ο άλλος σημαίνει ότι θέλει αρκετό χρόνο και αρκετή προσπάθεια προκειμένου να εμπλέξει την τοπική κοινωνία και να γίνει μέρος του πρότζεκτ.

Η.Π.:

Αυτή την παράμετρο θα ήθελα να θίξουμε περισσότερο, δηλαδή πόσο εύκολο είναι η τοπική κοινωνία να εστερνιστεί αυτού του είδους την αξιοποίηση;

Γ.Μ.:

Να σας πω. Είμαστε πραγματικά πολύ ευτυχείς στο γεγονός ότι η δική μας επιλογή έχει να κάνει με αυτό που λέγεται remote societies, οι άνθρωποι αυτοί είναι πραγματικά πάρα πολύ αγνοί, και είναι άνθρωποι οι οποίοι πραγματικά τους ενδιαφέρει

να γίνει κάτι στον τόπο τους, για τον λόγο ότι με αυτό τον τρόπο, επίσης, ο τόπος τους θα αναδειχθεί ή θα υποστηριχθεί. Εάν αυτό έχει να κάνει με μεγαλύτερες κοινωνίες ή όταν έχει να κάνει με μεγαλύτερες κοινωνίες, σίγουρα τα πράγματα είναι πολύ-πολύ πιο δύσκολα. Φυσικά και οι άνθρωποι αυτοί είναι αγνοί, φυσικά δεν είναι καθόλου κουτοί. Δηλαδή όταν λοιπόν ξεκινάς και κάνεις μια συζήτηση μαζί τους για το βαθμό ανάμιξης τον οποίον μπορούν να έχουν μέσα σε ένα οδοιπορικό στον τόπο τους, εννοείται ότι έρχεσαι να τους παρουσιάσεις ποιο έργο έχεις επιτελέσει μέχρι σήμερα, ποιο το κοινό που αφορά αυτό το έργο, τι είναι αυτή η προστιθέμενη αξία που θα δημιουργηθεί και σίγουρα ο ρόλος τους σε κάποιες περιπτώσεις είναι εθελοντικός και αυτό συνήθως πηγαίνει στους τοπικούς συλλόγους κ.λπ. αλλά και σε πάρα πολλές περιπτώσεις είναι επί αμοιβή, επειδή προσφέρουν υπηρεσίες για το συγκεκριμένο αυτό οδοιπορικό. Έτσι, λοιπόν, η τοπική κοινωνία είναι και ο αρωγός και ένας σημαντικός πυλώνας για να προσφέρει επιχειρηματική εμπειρία στον ταξιδιώτη της Georoutes σε ένα τόπο.

Η.Π.:

Όσον αφορά το σχεδιασμό μιας πολιτιστικής διαδρομής, είναι κάτι το οποίο ξεκινάει από το δίκτυο των εθελοντών σας και γενικότερα στις εργασίες του ενδιαφέροντος που υπάρχει από τους εθελοντές και ενδεχομένως από την ζήτηση όπως αναφέραμε προηγουμένως ή υπάρχουν, επίσης, και περιπτώσεις όπου οι ίδιες τοπικές κοινωνίες σας έχουν πλησιάσει και σας έχουν επισημάνει κάτι που θέλουν.

Γ.Μ.:

Πολύ ωραία ερώτηση. Θα ήθελα να πω για το πώς ακριβώς γίνεται μια καινούργια διαδρομή. Είναι τρεις παράγοντες. Ένας παράγοντας έχει σίγουρα να κάνει με το ενδιαφέρον της συγκεκριμένης διαδρομής που έρχεται από τους συνεργάτες από το εξωτερικό, ένας δεύτερος παράγοντας είμαστε εμείς οι ίδιοι και το δίκτυο των δικών μας των ανθρώπων που λένε ότι πρέπει τώρα να δημιουργήσουμε και να προσθέσουμε κάποιον ή κάποιους καινούργιους προορισμούς και υπάρχουν επίσης οπωσδήποτε και αρκετοί τοπικοί παράγοντες από ιδιώτες έως και σύλλογοι κ.λπ., οι οποίοι τους ενδιαφέρει να δημιουργηθεί κάτι στον τόπο τους οπότε λοιπόν όλο αυτό το τρίπτυχο που ανέφερα είναι αυτό το οποίο ουσιαστικά μας κινεί στο να επεκτείνουμε ή να δημιουργήσουμε νέους προορισμούς.

Η.Π.:

Οι τοπικοί παράγοντες, φαντάζομαι, σας πλησιάζουν συχνά επειδή έχουν δει ότι κάποια άλλη περιοχή έχει επιλέξει την Georoutes, οπότε σκέφτονται να στραφούν στη GLO ή μπορεί να υπάρχει και μια πιο αυθόρμητη προσέγγιση;

Γ.Μ.:

Θα έλεγα και πριν ότι συμβαίνουν και τα δύο. Άλλοι σου λένε ότι είναι σημαντικό το να έχουμε στον τόπο μας τις πολιτιστικές διαδρομές της Georoutes, τα οποία τελούν υπό την αιγίδα της Ουνέσκο. Άλλοι σου λένε ότι μας ενδιαφέρει να αναδείξουμε τον τόπο μας και επειδή δεν έχουμε τούτη τη στιγμή κάποια μέσα να χρησιμοποιήσουμε, θεωρούμε ότι αν απευθυνθούμε εκεί μπορούμε να το κάνουμε. Άλλοι επειδή είναι πραγματικά ρομαντικοί και αγαπούν πολύ τον τόπο τους. Δηλαδή όλα παίζουν.

Η.Π.:

Ας το συγκεκριμενοποιήσουμε για να πάμε και περισσότερο τα αποτελέσματα της. Ας μιλήσουμε για την Αμφίπολη, πάμε πρώτα απ' όλα στο γενικό πλαίσιο δηλαδή ούτως η άλλως η Αμφίπολη είναι μέρος των τριών πολιτιστικών διαδρομών που αφορούν τις Σέρρες αν θυμάμαι καλά. Ας πούμε πρώτα απ' όλα πως προσεγγίσατε τις Σέρρες γενικά ως προορισμό για πολιτιστικό τουρισμό για πολιτιστικές διαδρομές και πως αλλάξατε μέσα το πλαίσιο, δηλαδή νομίζω ότι είδα στο site ότι ο προορισμός πρέπει να είναι από τους πιο δημοφιλείς.

Γ.Μ.:

Δημοφιλής στην Georoutes . Δημοφιλής γενικώς δεν είναι. Κατ' αρχήν να πω ότι οι Σέρρες ξεκίνησαν λόγω της πρωτοβουλίας που ανέλαβε η περιφερειακή ενότητα Σερρών, η οποία το 2015 μας προσέγγισε για να μας συναντήσει και να δούμε από κοινού τη δυνατότητα δημιουργίας των πολιτιστικών διαδρομών της Georoutes στις Σέρρες, έκτοτε μεσολάβησαν πολλά ταξίδια, κατά τα οποία βρεθήκαμε στον τόπο, συναντηθήκαμε με ανθρώπους, είδαμε πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις και για την Georoutes είναι πάρα πολύ δημοφιλής για κάποιους πολύ συγκεκριμένους λόγους. Πρώτα από όλα θεωρούμε ότι είναι από τους ωραιότερους τόπους στην Ελλάδα, ένας τόπος ο οποίος επισκιάζεται από τους όμορους νομούς της Χαλκιδικής, της Θεσσαλονίκης και της Πιερίας, ένας τόπος ο οποίος έχει εξαιρετικούς ανθρώπους και έχει μοναδικές ομορφιές. Όλο αυτό ήταν κατ' αρχάς ο βασικός λόγος γιατί Σέρρες.

Μάλιστα η συνεργασία μας καθώς βαδίζαμε χιλιόμετρο-χιλιόμετρο για να δούμε το νομό, η συνεργασία μας με την περιφέρεια και τόσο με τον αντιπεριφερειάρχη τον κ. Δοξιάδη, όσο και με τους συνεργάτες του εκεί μας έκανε να αισθανόμαστε ότι πέρα από τις πολιτιστικές διαδρομές των Σερρών, ότι ήταν υποχρέωση μας να κάνουμε κάτι ακόμα μεγαλύτερο για τον τόπο. Και αυτό λοιπόν το μεγαλύτερο ήταν ότι «κτίσαμε» στις Σέρρες, δημιουργήσαμε για τις Σέρρες το διεθνές συνέδριο της Βαλκανικής και της Μαύρης Θάλασσας, το οποίο είναι ένα συνέδριο οικονομικής συνεργασίας και διαλόγου των δεκαοκτώ χωρών των Βαλκανίων και του Ευξείνου Πόντου, το οποίο συνέδριο υλοποιήθηκε το 2017 το Μάιο με τριακόσιους πενήντα περίπου συνέδρους, οι περισσότεροι εξ αυτών από το εξωτερικό, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία όχι μόνο να παρακολουθήσουν ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον συνέδριο, αλλά και όλοι οι σύνεδροι να πάνε στα τέσσερα διαφορετικά πολιτιστικά οδοιπορικά που είχαμε ήδη δημιουργήσει ως Georoutes για τις Σέρρες, μεταξύ των οποίων ήταν και η Αμφίπολη και η Νιγρίτα και η Κερκίνη και η πόλη των Σερρών στα οθωμανικά της με το μοναστήρι του Αγίου Προδρόμου. Και μάλιστα γι' αυτό είχαμε κάνει και συγκεκριμένο έντυπο το οποίο είναι εδώ.

Η.Π.:

Κάτι σχετικά με αυτό. Από την καθαρά οπτική διάσταση οι διαδρομές των Σερρών από χρονικής άποψης έγιναν όλες ταυτόχρονα, δηλαδή κάνατε την έρευνα τον ίδιο χρόνο.

Γ.Μ.: Όχι, να σας εξηγήσω. Για να «κτίσουμε» μια διαδρομή συνήθως θέλουμε γύρω στους οκτώ μήνες. Οκτώ μήνες δηλαδή είναι η περίοδος της ανάπτυξης, η οποία συμπεριλαμβάνει τις συνεννοήσεις που θα γίνουν στον τόπο, το να βρούμε τους κατάλληλους ανθρώπους, οι οποίοι θα πλαισιώνουν το οδοιπορικό, οπότε λοιπόν το διάστημα το οποίο χρειάζεται είναι τόσο και αυτό λοιπόν το πράγμα πήρε μέχρι τα μέσα του 2016 περίπου μέχρι να ολοκληρωθεί αυτός ο κύκλος οπότε λοιπόν δημιουργήσαμε και ένα αυτοτελές τετραήμερο για κάποιον που θέλει να δει όλες τις Σέρρες με διαμονή στις Σέρρες εννοείται, και επίσης ολοήμερα προγράμματα για κάποιον ο οποίος είναι επισκέπτης των Σερρών ή transit στις Σέρρες για να μπορεί να βιώσει την εμπειρία που προσφέρει ο τόπος.

Η.Π.:

Κάτι άλλο. Επειδή έχετε και πολιτιστικές διαδρομές στην Πιερία και είπατε προηγουμένως ότι μια από τις αδυναμίες των Σερρών είναι ότι επισκιάζεται, μεταξύ των άλλων, και από την Πιερία, πώς επιτυγχάνετε την συναγωνιστική ισορροπία μεταξύ των πολιτιστικών διαδρομών.

Γ.Μ.:

Θα σας πω. Η Πιερία μέχρι πάρα πολύ πρόσφατα –για να μην πω μέχρι ακόμα και σήμερα- αυτό το οποίο προτάσσει –όπως και η Χαλκιδική- ως προϊόν γενικά στην αγορά είναι το ότι έχει προϊόν “ήλιος-θάλασσα.” Στον αντίποδα αυτό που προτάσσουν οι Σέρρες είναι ο πολιτισμός, ο οποίος έχει και τα πολιτιστικά στοιχεία, τα οποία εάν τα εναρμονίσει, τα συντονίσει και τα σχεδιάσει σωστά μέσα σε ένα οδοιπορικό θεωρώ ότι είναι απείρως πιο ενδιαφέροντα.

Η.Π.:

Θα ήθελα να ρωτήσω το εξής: μέσα από την έρευνα που έκανα παρατήρησα ότι οι Σέρρες διαθέτουν μια πληρότητα και από κάθε άποψη δηλαδή και από την άποψη την ειδησεογραφική και από την άποψη την πολιτιστική και είναι από αυτές τις περιπτώσεις που μπορούν να δημιουργήσουν τουρισμό 360 ημέρες το χρόνο· συμφωνείτε με αυτό;

Γ.Μ.:

Συμφωνώ απόλυτα. Είναι ακριβώς, είναι αυτό που λέγεται γενικότερα it has it all – all inclusive. Αν εξαιρέσουμε το κομμάτι αυτό που λέγεται γενικότερα θάλασσα που δεν το ανέπτυξαν ιδιαίτερα και για μένα τελικά καλύτερα που δεν το ανέπτυξαν, γιατί με αυτό τον τρόπο στις Σέρρες σήμερα μπορεί κανείς να σηκώσει από τις πολιτιστικές κληρονομίες της Georutes από όλα αυτά τα κλειδιά, όλα μπορεί να τα βρει κανείς στις Σέρρες. Τα πάντα, είτε αυτό σχετίζεται, λοιπόν, με το περιβάλλον –μέσα του μπαίνουν οι υδροβιότοποι- είτε σχετίζεται με τα θρησκευτικά και μάλιστα με το πάντρεμα των οθωμανικών στοιχείων, των βυζαντινών στοιχείων και μάλιστα πάρα πολύ εκτεταμένα, ιστορικά, η Αμφίπολη ούτως ή άλλως από μόνη της αποτελεί ένα πολύ βασικό κορμό για όλη την Ελλάδα και που εμένα μου έκανε πάρα πολύ μεγάλη εντύπωση ότι μέχρι πολύ πρόσφατα πολύς κόσμος δεν γνώριζε ότι η Αμφίπολη ανήκει στο νομό Σερρών. Είναι ένα θέμα.

Η.Π.:

Ένα σημαντικό θέμα και κυρίως στην περιοχή που βρίσκεται η Αμφίπολη είναι ακόμα πιο σημαντικό να διαπιστώνεται ότι κάποιιοι δεν γνωρίζουν που βρίσκεται όντως και κάποιιοι δεν γνωρίζουν ότι η Αμφίπολη είχε μια ιστορία πριν από τον μέγα Αλέξανδρο, τον Φίλιππο δηλαδή είναι από μόνη της μια περίπτωση του all inclusive όσον αφορά την Ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό. Επίσης η Αμφίπολη είναι ένα μέρος σε μια συγκεκριμένη πολιτιστική διαδρομή και τώρα η εστίαση, φαντάζομαι, θα είναι και στο μουσείο της Αμφίπολης. Ο τύμβος Καστά δεν είναι ακόμα επισκέψιμος. Η ερώτηση μου έχει περισσότερο να κάνει με την δυναμική της προοπτικής που μπορεί να έχει σε περαιτέρω αξιοποίηση, ξεκινώντας από αυτό, τι άλλο θα μπορούσε να γίνει.

Γ.Μ.:

Καταρχάς ένα πάρα πολύ λεπτό σημείο, αυτό που σχετίζεται με την Georoutes και για τον συγκεκριμένο τόπο, για τον οποίο θα μιλήσουμε τώρα την Αμφίπολη, ο επισκέπτης, κάθε επισκέπτης εκτός αν είναι κάποιος ο οποίος κάνει μια μελέτη επί κάποιου θέματος, όπως για παράδειγμα ένας αρχαιολόγος που μπορεί να τον ενδιαφέρει αποκλειστικά και μόνο το κομμάτι Αμφίπολης, κάθε επισκέπτης το πρώτο πράγμα το οποίο ενδιαφέρεται όταν ακολουθεί ένα οδοιπορικό είναι να μπορεί να έχει μια ισορροπημένη πρόσληψη εικόνων, γνώσεων και εμπειριών. Γι' αυτό κιόλας η Αμφίπολη βρίσκεται μέσα στο δίπτυχο εκείνο το οποίο για κάποιον που θα ξεκινήσει από Σέρρες να επισκεφθεί την Αμφίπολη στην οποία οπωσδήποτε αφιερώνεται ένας αρκετά μεγάλος χρόνος στη διάρκεια αυτού του οδοιπορικού, ένας εξίσου σημαντικός χρόνος δηλαδή θα λέγαμε είναι μία αναλογία 60:40, 60 στην Αμφίπολη 40 εκεί που θα σας πω, αφιερώνεται στο σπήλαιο της Αλιστράτης. Γιατί εγώ, λοιπόν, ο οποίος ξεκινώ να γνωρίσω την Αμφίπολη, θέλω παράλληλα να έχω και μία δεύτερη εικόνα να προσλάβω, ή τουλάχιστον εμείς οφείλουμε να προσδώσουμε και μία δεύτερη εικόνα από τον τόπο, εκτός αν είναι μονοσήμαντο εκτός και αν απευθύνεται σε μία πολύ συγκεκριμένη μερίδα ανθρώπων. Τώρα η εξέλιξη της Αμφίπολης εγώ καταρχάς νομίζω ότι συνέπεσε πρώτα από όλα αυτό -ο τύμβος Καστά- να βγει χρονικά στο φως σε μία τέτοια συγκυρία, που θα λέγαμε μάλλον και πολιτική συγκυρία, προκειμένου λοιπόν ας πούμε να χρησιμοποιηθεί περισσότερο για επικοινωνιακούς λόγους και όχι τόσο για την ίδια την ουσία του, που είναι η Αμφίπολης. Και σίγουρα είναι λυπηρό ότι το τελευταίο χρονικό διάστημα είχαν σταματήσει και οι εργασίες στον τύμβο τώρα, το να έχει κανείς αυτό το προϊόν επειδή όλα πρέπει κανείς να τα βλέπει σαν προϊόντα για ένα πολύ απλό λόγο, πρέπει να σκεφτεί αυτό με ποιο τρόπο μπαίνει σε έναν χάρτη ενδιαφερόντων και

επικοινωνίας των διεθνών αγορών. Αυτό λοιπόν κανονικά για μένα έχει σίγουρα μία τεράστια σημασία και τεράστια δυνατότητα ανάπτυξης, περαιτέρω ανάπτυξης επικοινωνιακής ανάπτυξης και για αυτό που είναι το ίδιο το μνημείο και για τη σημασία που έχει η Αμφίπολη η ίδια, όποτε λοιπόν να αποτελεί τον λόγο επίσκεψης είτε για εκείνον ο οποίος θα πάει στη Χαλκιδική ο τουρίστας της Χαλκιδικής για τον ήλιο και θάλασσα είτε γι' αυτόν τον οποίο θα πάει στη Θεσσαλονίκη, πολλώ δε μάλλον αυτόν ο οποίος θα είναι και transit διερχόμενος, ειδικά από Τουρκία προς οποιοδήποτε άλλο μέρος της Ελλάδας για να επισκεφτεί την Αμφίπολη.

Η.Π.:

Υπάρχουν κάποια στοιχεία, όσον αφορά τη σύνθεση, όσον αφορά στην Αμφίπολη δηλαδή η επισκεψιμότητα από την πλευρά των πελατών από ποιες χώρες προέρχεται

Γ.Μ.:

Καταρχάς δεν έχουμε καν τον επιμερισμό αυτή τη στιγμή, όμως θα σας πω ότι στο σύνολο των ταξιδιωτών που κινούνται πάνω στις Πολιτιστικές γραμμές στη Georoutes στην Ελλάδα αυτή είναι κατά 50% από εξωτερικό 30% από την Ελλάδα, το 30% της Ελλάδας είναι εταιρείες, όχι ιδιώτες, 70% από το εξωτερικό και προέρχεται κατά βάση από Αμερική, Σκανδιναβικές χώρες, Γερμανία και Ολλανδία. Αυτός είναι ο μεγάλος όγκος, δηλαδή που καλύπτει το 50% από τις αγορές.

Η.Π.:

Από ασιατικές χώρες όχι τόσο πολύ;

Γ.Μ.:

Όχι γιατί οι ασιατικές χώρες πρώτα από όλα εννοώ και ειδικά η Κίνα, είναι μία πάρα πολύ ειδική αγορά. Εμείς από το 2012 έχουμε μνημόνιο συνεργασίας με το Υπουργείο Πολιτισμού της Κίνας και συγκεκριμένα με Georoutes το Κέντρο Προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας αυτής, στόχευση της Georoutes στην αγορά της Κίνας δεν ήταν ποτέ αυτό που ακούμε ο μαζικός τουρισμός, γιατί αυτός ο τουρισμός της Κίνας ενδιαφέρεται για πράγματα τα οποία δεν συνάδουν με το προϊόν της Georoutes. Ο δικός μας ο σχεδιασμός και η στρατηγική είναι ότι μέσω του φορέα που σας είπα έχουμε τα μνημόνια συνεργασίας, οργανώνουμε ανά διετία κάποιες συχνές αποστολές, οι οποίες αυτές εμείς τις έχουμε -και εκείνοι φυσικά- τις έχουν, τις

έχουμε βαφτίσει με το όνομα model youth το οποίο αυτό αφορά παιδιά ηλικίας Δημοτικού, τα οποία έρχονται στην Ελλάδα προκειμένου να γνωρίσουν την Ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό, να συμμετέχουν σε παράλληλα δρώμενα μαζί με παιδιά της ηλικίας τους εδώ, αλλά η ενδιαφέρουσα πλευρά της υπόθεσης είναι ότι αυτά τα παιδιά επιλέγονται από το Υπουργείο Παιδείας της Κίνας σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού, κάθε αποστολή που είναι της τάξης των 35-40 ατόμων αφορά τους καλύτερους μαθητές, οι αριστούχοι μαθητές της χρονιάς που πέρασε, οι οποίοι αυτοί λοιπόν προτείνονται στις δικές τους τοπικές αρχές ως εν δυνάμει υποψήφιοι να συμμετάσχουν σε αυτά τα προγράμματα εξοικείωσης και είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον γιατί αυτά ουσιαστικά τα παιδιά τρόπον τινά θα είναι και οι μελλοντικοί ηγέτες της Κίνας. Οπότε λοιπόν ας πούμε γίνεται μία ζύμωση τα παιδιά αυτά μεταφέρουν ας πούμε εδώ την παιδεία τους στην κουλτούρα τους κ.τ.λ., και παράλληλα προσλαμβάνουν την εδώ παιδεία και κουλτούρα και έχουν λοιπόν αυτή την ευκαιρία να ανακαλύψουν αυτά τα πράγματα και μάλιστα το κάδρο το οποίο μου είπατε, ήταν και το δώρο που μου είχαν κάνει η πρώτη αποστολή η οποία είχε έρθει στην Ελλάδα που στην ενημερωτική συνάντηση την ημέρα της άφιξης τους, όταν είχαν έρθει, προσπαθούσα να χαρτογραφήσω την Ελλάδα και τα μέρη που είχαμε σχεδιάσει γιατί ο κύκλος που είχαμε κάνει στην Ελλάδα ήταν μεγάλος, δεν ήταν μόνο Αθήνα, ήταν δηλαδή όλα όσα πρέπει να δούμε και να προσλάβουμε από τη χώρα, οπότε, λοιπόν, αυτό το κράτησαν τότε και την τελευταία ημέρα μου το έφεραν ως ενθύμιο εκείνης της πρώτης παρουσίασης που τους έδειχνα πάνω στο χαρτί το χάρτη της Ελλάδος και που πρόκειται να πάνε.

Η.Π.:

Είναι πολύ ενδιαφέρον και κυριολεκτικά είναι πραγματικά μία χαρτογράφηση για το ελληνικό τοπίο Να κάνω μία ερώτηση ακόμα πάνω σε αυτό, τις αγορές των χωρών όπως η Ινδία και η Ιαπωνία τις έχετε συμπεριλάβει στους στόχους σας;

Γ.Μ.: Ναι τις έχουμε, η Ιαπωνία είναι μία αγορά πολύ-πολύ ώριμη, εξαιρετικά ώριμη, δεν έχουμε ακόμα κάνει ενέργειες προς τα εκεί, η Ινδία είναι μία χώρα η οποία χρειάζεται ακόμα χρόνο, αρκετό χρόνο όχι για μας, χρειάζεται ακόμα χρόνο γενικά ως προς τους προορισμούς, ευρωπαϊκούς προορισμούς, γιατί αυτή τη στιγμή συμβαίνει στην Ινδία όπως και στην Κίνα να γίνεται κατά την άποψη μου, πάντα να γίνεται μια λάθος προσέγγιση, δεν εννοώ Ελλάδα, εννοώ γενικότερα από πλευράς Ευρώπης το τι

προβάλλουν, ποιες διαδρομές, ποια σημεία ενδιαφέροντος, ποιους τόπους, πια το πόσα προβάλλουν, οπότε λοιπόν ενώ είναι αγορές οι οποίες είναι μεγάλες αγορές θα μπορούσαν πραγματικά να δαπανήσουν πολλά χρήματα και να συσχετίσουμε τις πολιτισμούς τους και τα λοιπά με την Ευρώπη, ωστόσο για μένα η προσέγγιση η οποία γίνεται είναι πολύ ρηγά τουριστική, γιατί το να μιλάς μόνο για την Ακρόπολη και την Ακρόπολη την ξέρει όλος ο πλανήτης. Αλλά το ζήτημα όμως είναι το να μιλήσεις πίσω από την Ακρόπολη παράδειγμα και για τη μηχανική του Παρθενώνα, όπως εμείς έχουμε στην Georoutes ή για τα βήματα του Σωκράτη, αυτό είναι για μένα, θα έπρεπε να είναι η σημαία προσέγγισης των αγορών αυτών και όχι η Πίζα ή το Κολοσσαίο, η Ακρόπολη, ο πύργος του Άιφελ.

Το θέμα είναι να πας πίσω από αυτά και να μπορείς να τραβήξεις εκείνο το κοινό αυτό το οποίο θα έχει δευτέρα και τρίτα ενδιαφέροντα και όχι μόνο το πρώτο το οποίο είναι εικόνα σύμβολο μιας πόλης.

Η.Π.:

Θα ήθελα να επιστρέψω λίγο στο το αν έχουμε κάποια εικόνα πως έχουν συσχετιστεί οι πολιτιστικές διαδρομές που περιλαμβάνουν και την Αμφίπολη.

Γ.Μ.:

Κοιτάξτε, δυστυχώς εδώ υπάρχει ένα θέμα, λέω δυστυχώς γιατί πρώτα από όλα στις Σέρρες στην τελευταία διετία έχω βρεθεί παραπάνω από 20 φορές, είναι ένας τόπος ο οποίος τον ξέρω πάρα πολύ καλά και αισθάνομαι σαν να κατάγομαι από κει, σαν τον τόπο μου. Το πρόβλημα της Αμφίπολης για μένα, είναι ότι δεν έχει η ίδια η Αμφίπολη ως τόπος, υποδομές οι οποίες οι οποίες να υποστηρίξουν ακόμα και όταν ο τύμβος θα έχει ολοκληρωθεί και θα είναι επισκέψιμος κ.λπ. που να κρατήσουν τον επισκέπτη εκεί στο Δήμο, δηλαδή το συγκεκριμένο Δήμο, ακόμα και ως Δήμος η πρωτεύουσα του δήμου είναι αρκετά μακριά από την ίδια Αμφίπολη, ως επισκέπτης να πάει να επισκεφτεί ακόμα και την πρωτεύουσα που είναι ένα πολύ ωραίο μέρος, Άρα λοιπόν η ίδια η Αμφίπολη αν εξαιρέσουμε το μουσείο, το στάδιο και κατ' επέκταση τον τον τύμβο όταν θα είναι έτοιμος, δεν βλέπω πέρα του ιστορικού αρχαιολογικό ενδιαφέροντος οι ξεναγικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει και που θα παρουσιάσει ακόμα περισσότερο, ότι αν δεν υπάρξουν και κάποιες πιο οργανωμένες δομές και

υποδομές, ότι ο επισκέπτης θα μείνει εκεί, ότι θα κοιμηθεί είτε στις Σέρρες είτε σε κάποιο άλλο μέρος.

Η.Π.:

Οπότε εδώ είναι και το στοιχείο το οποίο αφορά τις πρωτοβουλίες τις οποίες πρέπει να λάβει η ίδια τοπική κοινωνία και η ίδια η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να υπάρχει κάτι έτοιμο προκειμένου εσείς μετά να προχωρήσετε με την ένταξη σε έναν οργανωμένο σχεδιασμό, όμως είναι επίσης και υπόθεση της της τοπικής κοινωνίας πώς κινείται πώς αντιλαμβάνεται και και πως η ίδια καλείται να αντιμετωπίσει αυτά τα θέματα. Σας έχει ζητηθεί κάποια συνεργασία σε επίπεδο υποβολής προτάσεων;

Γ.Μ.:

Να σας πω. Το θέμα είναι ότι αν δούμε την Αμφίπολη ως μεμονωμένη οντότητα, φανταστείτε λοιπόν ότι αυτό το συγκεκριμένο σημείο, είτε ήταν για παράδειγμα στο δήμο Νιγρίτας, είτε ήταν στο δήμο Μαραθώνος, είτε ήταν σε οποιοδήποτε δήμο τέλος πάντων, λόγο ακριβώς ότι είναι η Αμφίπολη που έχει αυτό το ειδικό βάρος, θα σήμαινε ότι θα προσέλκυε ενδιαφέρον. Σίγουρα όπως είπα και πριν, μελλοντικά θα προσελκύσει σαφώς περισσότερο ενδιαφέρον, αν γίνουνε ειδικά προς τα έξω οι κατάλληλες κινήσεις. Το θέμα είναι όταν θα πάει εκεί ο επισκέπτης αυτό είναι λοιπόν το ζήτημα, θα πάει εκεί ο επισκέπτης που θα πάει για το ενδιαφέρον που παρουσιάζει ο τόπος, το σημείο, πώς αλλιώς θα μπορείς σε εισαγωγικά και με την καλή έννοια να την εκμεταλλευτεί η τοπική κοινωνία και να μπορέσει ακριβώς ας πούμε να αφήσει εκεί κάποια χρήματα.

Η.Π.:

Ακόμα υπάρχει μία στασιμότητα σε αυτό.

Γ.Μ.:

Αυτό λοιπόν είναι κάτι που εγώ τουλάχιστον δεν βλέπω ακόμα ότι και μετά από αυτήν την πενταετή ας το πούμε επικοινωνία που έγινε γύρω από την Αμφίπολη, εγώ δεν έχω δει ας πούμε για παράδειγμα το να γίνεται κάτι το οποίο ας πούμε να συντίνει σε αυτό που λέγαμε πριν στην ανάπτυξη στην εν γένει ανάπτυξη της συγκεκριμένης περιοχής. Ο κόσμος θα πάει είναι δεδομένο, μετά τι θα γίνει.

Η.Π.:

Υπάρχει πάλι αυτή η στασιμότητα η οποία θα είναι χρόνια από ότι φαίνεται.

Γ.Μ.:

Και ξέρετε είναι και το τοπογραφικό της Αμφίπολης και σε αυτό το δύσκολο τοπογραφικό τοπογραφικό γιατί ο επισκέπτης έστω ας κάνουμε την παραδοχή ότι έστω ότι ο τύμβος είναι λειτουργήσιμος, ο επισκέπτης σημαίνει ότι για να κάνει το συνολικό σύμπλεγμα της επισκέψης, μουσείο, στάδιο, Λέων, μαζί με τον τύμβο όλα αυτά είναι πολύ μακριά μεταξύ τους. Αυτό όμως ίσως είναι και το πλεονέκτημα για τον Δήμο Αμφιπόλεως. Ότι επειδή ακριβώς είναι απλωμένο και ο επισκέπτης για να κινηθεί από το σημείο Α στο Β στο Γ στο Δ, αν θέλει να δει το σύνολο των πραγμάτων.

Η.Π.:

Όποτε λέτε ότι θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα οργανωμένο τουριστικό πακέτο για την Αμφίπολη εν προκειμένω.

Γ.Μ.:

Ή αυτό ή θα μπορούσε να είναι για μένα ένα πάρκο ολόκληρο. Δηλαδή θα μπορούσε να είναι για μένα ένα ιστορικό αρχαιολογικό πάρκο, στο οποίο όμως μέσα να εντάσσονται για παράδειγμα και αυτά που λέτε η εστίαση ή και αυτό που λέγεται διαμονή και ό,τι έχει να κάνει με κάποια εμπειρία, όποτε λοιπόν ο άλλος να αφήσει, να διαθέσει πολύ περισσότερο χρόνο στην ίδια την Αμφίπολη. Αυτό βγαίνει τώρα μέσα από τις συζητήσεις που έχουμε τώρα εμείς. Ας πούμε λοιπόν θα μπορούσε να είναι το Amfipolis park ή history park. Αυτό λοιπόν το ίδιο αυτό όμως το πράγμα να έχει να σέβεται αυτό που είναι η Αμφίπολη αλλά όμως παράλληλα να μπορεί να συμπεριλαμβάνει μέσα πράγματα, δεν είμαι εγώ ειδικός χωροταξικού σχεδιασμού και ανάπτυξης, εντάξει αλλά θα μπορούσε λοιπόν να συμπεριλαμβάνει πράγματα, οπότε λοιπόν ο άλλος αν ήταν να αφιερώσει τρεις ώρες να αφιερώσει έξι ώρες.

Η.Π.:

Έχουμε κάποια στοιχεία για το πως οι πολιτιστικές διαδρομές των Σερρών συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη γενικότερα της περιφερειακής ανάπτυξης

Γ.Μ.:

Θα μπορούμε να έχουμε κάποια καλύτερα στοιχεία το '18 με το '19, όμως θα έλεγα ότι οι Σέρρες σήμερα έχουνε δύο κεντρικά assets. Το ένα λοιπόν είναι αυτό που έχει να κάνει με τις ήδη πολιτιστικές διαδρομές του τόπου, που αυτό είναι το ζήτημα προς θα το επικοινωνήσουν στους τόπους, στις εκθέσεις για παράδειγμα που λαμβάνουν μέρος, ότι εμείς εδώ στις Σέρρες έχουμε αυτό το προϊόν, για παράδειγμα τα τέσσερα αυτά πολιτιστικά οδοιπορικά τα οποία σχεδιάστηκαν ειδικά για τους επισκέπτες που θα πηγαίνουνε για το φόρουμ, άρα λοιπόν σημαίνει ότι εδώ πέρα υπάρχει ένα απτό προϊόν, που μπορούν οι Σέρρες να μιλήσουν για τις Σέρρες, το δεύτερο είναι και που αυτό φυσικά σημαίνει ότι χρειάζεται και άλλες ενέργειες το δεύτερο είναι ότι οι Σέρρες μέσω του φόρουμ απέδειξαν ότι είναι κάτι πάρα πολύ σημαντικό οτι είναι τοπος, αποτελεί τόπο ο οποίος μπορεί να φιλοξενήσει γεγονότα, συνέδρια, Διεθνούς επιπέδου και ότι οι υποδομές οι οποίες διαθέτουν σε συνάρτηση μαζί με όλο το κοινωνικό και πολιτιστικό απόθεμα και προγράμματα κλπ τα οποία παρέχουν, δεν υπάρχει περίπτωση κάποιος επισκέπτης στις Σέρρες ή κάνει κάποιος σύνοδος να μην φύγει πραγματικά εντυπωσιασμένος. Δεν υπάρχει περίπτωση. Αυτό λοιπόν είναι επίσης μία παρακαταθήκη η οποία υπάρχει στις Σέρρες, το οποίο είναι αποτέλεσμα του φόρουμ το οποίο φόρουμ δημιουργήθηκε από την Georoutes δηλαδή το φόρουμ ανήκει στην Georoutes. Άρα λοιπόν σημαίνει ότι εδώ πέρα υπάρχουν κάποια στοιχεία τα οποία ας πούμε το '17 –ας αφησούμε το '16 που ήταν χρόνος ολοκλήρωσης- δείχνει το '17 για τις ίδιες τις Σέρρες υπάρχει ένα κεφάλαιο. Αυτό λοιπόν το κεφάλαιο τώρα είναι και ζήτημα -και δεν είναι ζήτημα μόνο εννοείται της περιφέρειας- είναι και των δήμων, είναι ζήτημα και των επαγγελματιών, είναι ζήτημα όλων το ότι αυτό το κεφάλαιο να ξετυλιχτεί κατάλληλα γιατί σημαίνει ότι υπάρχει και μπορεί να υπάρξει αύριο η δυνατότητα να πούνε οι Σέρρες ότι εγώ σαν Νομός Σερρών διεκδικώ οποιοδήποτε διεθνές συνέδριο να το πάρω και να το φέρω στον τόπο μου.

Η.Π.:

Υπάρχει προοπτική να ξαναγίνει κάτι τέτοιο ?

Γ.Μ.:

Κοιτάζετε, το φόρουμ αυτό καθαυτό όχι γιατί είναι ένα γεγονός το οποίο η φιλοσοφία είναι να 'ναι rotating stage, δηλαδή δεν είναι σε ένα μόνο μέρος, γιατί είναι γεγονός το οποίο ανήκει στην περιοχή των Βαλκανίων και της μαύρης θάλασσας, όμως επειδή το φόρουμ πραγματεύεται πολλές ενότητες, και πολλές σημαντικές ενότητες, θα

μπορούσε λοιπόν ας πούμε να υπάρχει κάποια από τις ενότητες να γίνεται κάθε χρόνο ή κάθε τριετία να μορεί να γίνεται στις Σέρρες.

Η.Π.:

Μία τελευταία ερώτηση όσον αφορά τη συνεργασία με ανθρώπους της τοπικής οικονομίας και της τοπικής κοινότητας, εννοώ τα καταλύματα, τα εστιατόρια, εννοώ οτιδήποτε, επιλέγετε να έχετε στρατηγικούς συνεργάτες ή τους μεταβάλλεται και πώς γίνεται αυτό

Γ.Μ:

Πρώτα από όλα υπάρχουν πολύ συγκεκριμένα κριτήρια ποιος μπορεί να βρίσκεται μέσα στο δίκτυο συνεργατών της Georoutes. Οπότε σημαίνει πρώτα από όλα για να φτάσουμε στην επιλογή ότι έχουμε δει αρκετά και ότι έχουν καταλήξει σε πολύ συγκεκριμένα και οι σχέσεις αυτές είθισται να είναι σχέσεις διαχρονικές και γιατί και αυτοί οι ίδιοι άνθρωποι αυτοί οι συνεργάτες όπως είπα και πριν αποτελέσουν το κεφάλαιο της Georoutes για τον συγκεκριμένο τόπο και για μας πρέπει να γνωρίζουν ακριβώς και τη φιλοσοφία και τις ιδιαιτερότητες και ότι εντέλει ο επισκέπτης που θα πάει εκεί δεν είναι ο αριθμός δωματίων νούμερο τάδε, αλλά είναι για παράδειγμα ο συγκεκριμένος κύριος τάδε.

Η.Π.: Και για να κλείσουμε με τις Σέρρες, επανέρχομαι σε αυτό που είπατε σχετικά με η εμπειρία που επιφυλάσσεται από τον τόπο και τους ανθρώπους του .

Γ.Μ.: Δεν το συζητάω, δεν το συζητάω. Εξεπλάγην έχοντας δει πάρα πολλά μέρη στην Ελλάδα και έχοντας ακριβώς αυτά τα πράγματα που σας ανέφερα και με τον τρόπο με τον οποίο έγιναν οι αναπτύξεις των πραγμάτων στην Georoutes κ.τ.λ. είναι από τις πιο ωραίες εμπειρίες τις οποίες έχω τουλάχιστον προσωπικά ζήσει.

Η.Π.:

Σας ευχαριστώ πολύ για αυτήν την συνέντευξη και για τον χρόνο που διαθέσατε.

Γ.Μ.:

Σας ευχαριστώ πολύ και εγώ!

Παράρτημα Β΄ Πορίσματα έρευνας της Krasteva (2015:1223-1227)¹¹³

Απαντήσεις	Δήμοι				
	Βόλβη	Καβάλα	Σέρρες	Δράμα	Θεσσαλονίκη
6.1 Απασχόληση εξειδικευμένου προσωπικού (πτυχίο στις τουριστικές σπουδές, ξένες γλώσσες, Υπολογιστές)	2,4%	14,9%	30,4%	4,8%	12,0%
6.2 Μόρφωση και εκπαίδευση ήδη υπάρχοντος προσωπικού	7,3%	40,4%	43,5%	42,9%	69,3%
6.3. Επένδυση σε πρόσθετο εξοπλισμό εσωτερικού χώρου (επίπλωση κ.λπ.)	80,5%	21,3%	8,7%	4,8%	8,0%
6.4. Επένδυση σε πρόσθετο εξοπλισμό εξωτερικού χώρου	2,4%	2,1%	4,3%	0,0%	2,7%
6.5. Επένδυση σε εστιατόριο ή μπαρ	4,9%	2,1%	8,7%	4,8%	1,5%
6.6 Επένδυση σε καινούργια μέσα μεταφοράς	2,4%	10,6%	4,3%	0,0%	2,7%
6.7. Άλλο	0,0%	8,5%	0,0%	42,9%	0,0%

Πίνακας 1: Σχέδια για την βελτίωση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος στο μέλλον

¹¹³ Η γλωσσική απόδοση των πινάκων από την αγγλική στην ελληνική έχει γίνει από τον γράφοντα.

Απαντήσεις	Δήμοι				
	Βόλβη	Καβάλα	Σέρρες	Δράμα	Θεσσαλονίκη
9.Γ.1 Ο αριθμός των κατοίκων θα αυξηθεί	19,5%	8,5%	4,3%	4,8%	6,7%
9.Γ.2 Ο αριθμός των κατοίκων θα παραμείνει σταθερός	4,9%	12,8%	60,9%	81,0%	20,0%
9.Γ.1 Μείωση του αριθμού των κατοίκων	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
9.Γ.4 Οι νέοι θα μείνουν και θα εργασθούν στην πόλη τους	75,6%	78,7%	34,8%	14,3%	53,3%
9.Γ.5 Τίποτα από τα παραπάνω	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Πίνακας 2: Ο αντίκτυπος της ανακάλυψης του μνημειακού τάφου της Αμφίπολης στην τοπική κοινωνία

Απαντήσεις	Δήμοι				
	Βόλβη	Καβάλα	Σέρρες	Δράμα	Θεσσαλονίκη
9.Α.1 Ο αριθμός των διαμονών θα αυξηθεί	63,4%	34,0%	43,5%	14,3%	78,7%
9.Α.2 Ο αριθμός των διαμονών θα παραμείνει σταθερός	0,0%	8,5%	21,7%	23,8%	4,6%
9.Α.3 Ο αριθμός των επισκέψεων θα αυξηθεί	36,6%	42,6%	17,4%	4,8%	13,3%
9.Α.4 Ο αριθμός των επισκέψεων θα παραμείνει σταθερός	0,0%	10,6%	8,7%	57,1%	2,7%
9.Γ.5 Άλλο	0,0%	4,3%	0,0%	0,0%	1,3%

Πίνακας 3: Ο αντίκτυπος της ανακάλυψης του μνημειακού τάφου της Αμφίπολης στην τουριστική ανάπτυξη

Ε.Π.
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ
ΥΠΟΔΟΜΩΝ
ΙΩΝΕΥ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ)
Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Ταύρος
τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479
www.ekdd.gr